

TAMPEREEN YLIOPISTO

Leena Suutala

YKSILÖN VALINTOJA JA YHTEISÖN NORMEJA

ELÄMÄNKAARITUTKIMUS 1800-LUVUN ALUSSA SYNTYNEISTÄ TALONTYTTÄRISTÄ

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2017

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

LEENA SUUTALA: Yksilön valintoja ja yhteisön normeja: elämänkaaritutkimus 1800-luvun alussa syntyneistä talontyttäristä

Pro gradu -tutkielma, 119 s. + 5 liite s.

Historia

Helmikuu 2017

Pro gradu -tutkielmassani tutkin vuosina 1800–1810 syntyneiden talontytärten elämänkaaria. Tutkimusaineistoni koostuu 57 Viljakkalassa syntyneestä naisesta, joiden elämänkaaria olen kirkonkirjamateriaalin avulla selvittänyt syntymästä kuolemaan saakka. Metodiniäni käytän prosopografiaa, jota voi luonnehtia ryhmätasolla tapahtuvaksi elämäkerralliseksi ja henkilöhistorialliseksi tutkimukseksi. Teoreettisilta lähtökohdiltaan tutkielmani liittyy osaksi sosiaalihistoriallista tutkimusperinnettä, jossa korostuu etenkin sukupuolihistoriallinen näkökulma. Tutkielmassani tarkastelen, minkälaisia toimintamahdollisuuksia ja vaihtoehtoisia elämänkaaria talonpoikaisen syntyperän omaaville naisille avautui 1800-luvun länsisuomalaisella maaseudulla.

Tutkielmassani lähestyn naisten elämänkaaria kronologisten ikävaiheiden kautta. Lapsuudessa tytön sijoittuminen sisarussarjassa vaikutti siihen, minkälaiseksi hänen asemansa perheessä muodostui ja minkälaisia sosiaalisia suhteita hän lapsuudessa solmi. Keskeinen teema lapsuutta tarkasteltaessa on lapsikuolleisuus, joka tuohon aikaan oli merkittävä ilmiö: tutkimusaineistoni naisista 23 kuoli alle 15-vuotiaana.

Noin 20-vuotiaana naisten elämänkaaret alkoivat eriytyä. Osa tytöistä muutti lapsuudenkodistaan piikomaan tai avioitui melko nuorina ja osa asui suhteellisen iäkkääksi – jopa lähes 30-vuotiaaksi – lapsuudenkodissaan. Piikominen muodostui myös talontytärten kohdalla tärkeäksi välivaiheeksi kotona vietetyn lapsuuden ja avioliiton solmimisen välille, vaikka talollisten lasten pestautuminen palkolliseksi oli harvinaisempaa kuin alempien yhteiskuntaryhmien lasten. Avioliiton solmi tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneestä naisesta 30. Avioitumisikä vaihteli naisten kohdalla runsaasti. Avioitumisiän mediaani oli 25 vuotta, mutta vaihteluväli oli 17–49 vuotta. Näin ollen elämänkaariin mahtui hyvinkin erilaisia vaihteita riippuen siitä, minkä ikäisinä avioliitot solmittiin. Lasten syntyminen voidaan nähdä avioliiton luonnollisena seurauksena. Avioitumisikä vaikutti lasten lukumäärään: mitä nuorempa nainen avioitui, sitä enemmän lapsia syntyi.

Aviomiehen yhteiskunnallinen status vaikutti naisten elämänkaariin. Sosiaalista laskua tapahtui talontytärten kohdalla paljon, sillä vain kahdeksan naista solmi avioliiton talollisen kanssa. Suurin osa tytöistä päätyi torppien emänniksi, mutta myös käsityöläiset olivat suosittuja aviomiehiä talontyttärille. Tutkimusaineistossani on esimerkkejä myös siitä, miten talonpoikaisen syntyperän omaava nainen päätyi itselliseksi tai toimi palkollisena myös avioitumisen jälkeen. Lopulta avioliiton kautta hankittu yhteiskunnallinen status kytkeytyi myös vanhuuden elämänpiiriin. Tämä osoittaa, että aiemmilla elämänkaaren vaiheilla oli suuri merkitys myöhemmin elämässä. Naisten elämänkaaret eivät rakentuneet tyhjiössä, vaan niihin vaikutti paitsi henkilön omat valinnat ja elämänkaaren aiemmat tapahtumat, mutta myös yhteisön tavat ja normit.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymys, rajaukset ja historiallinen konteksti	2
1.2. Teoreettiset lähtökohdat ja aikaisempi tutkimus	10
1.3. Metodit ja lähdeaineisto	15
1.4. Tutkielman rakenne	19
2. Syntyminen ja lapsuus	20
2.1. Lapsi osaksi yhteisöä	21
2.2. Lapsuuden ihmissuhdeverkot	29
2.3. Lapsikuolleisuus 1800-luvun alussa	38
3. Nuoruus ja aikuistuminen	43
3.1. Nuorten naisten vaihtelevat roolit ja elämäntilanteet	44
3.2. Piikominen nuorten naisten elämänkaarissa	47
4. Perheen perustaminen: avioituminen ja äitiys	53
4.1. Avioituminen	53
4.2. Lastensaanti ja äitiys	67
4.3. Nuoret lesket ja uudelleenavioituminen	78
5. Aikuisen naisen elämänpiiri	81
5.1. Asuinpaikka, elinolot ja sosiaaliset suhteet	81
5.2. Naimattomat aikuiset naiset	90
6. Vanhuus	93
6.1. Yhteiskunnallisen statuksen vaikutus vanhuuden elämänpiiriin	94
6.2. Kuolema ja hautaaminen	98
7. Yhteenveto ja päätelmät	101
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	108
LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTOON KUULUVAT TALONTYTTÄRET	120
LIITE 2: ESIMERKKISIVUT RIPPIKIRJASTA	122
LIITE 3: VILJAKKALAN ALUEEN JA NAAPURIPITÄJIEN KARTTA	124

1. Johdanto

Eurooppalaista maailmankuvaa on vuosisatoja tai jopa -tuhansia värittänyt näkemys, jonka mukaan ihmisen elämä rakentuu ikäkausien kautta hierarkkisesti järjestyneeksi elämänskaareksi. Elämänskaari-käsitteellä on pitkät juuret, sillä sitä on tieteessä ja taiteessa tarkasteltu antiikin ajoista lähtien. Nykyisin elämänskaari on keskeinen analyysin kohde erityisesti kehityspsykologiassa, mutta myös historian toimijoita voi tarkastella elämänskaaritutkimuksen käsittein. Taiteessa elämänskaarta on kuvattu esimerkiksi pyramidin mallisten elämänskaarten avulla, joiden mukaan elämän ymmärrettiin jaksotuvan kymmenvuotiskausiin. Syntymästä noin 50-vuotiaaksi saakka ihminen eli nousun aikaa, jonka jälkeen alkoi hidas lasku kohti vanhenemista eli ”Jumalan tautia”.¹

1700-luvulla elänyt ruotsalainen talonpoika Clemet Håkansson tunnetaan myös talonpoikaselämää kuvanneena maalarina, joka ikuisti 1700-luvun lopun käsityksen elämänskaariportaista seinävaatteen vuonna 1792.² Seinävaatteessa kuvataan ihmisen elämänskaarta porrasmallina, jossa ihminen kehittyy kapalovauvasta nuorukaiseksi ja siitä eteenpäin täyteen ”miehen mittaan”, joka myös tässä kuvauksessa saavutetaan 50-vuotiaana. Tämän jälkeen ryhti painuu kumaraan, kulku huononee ja elämänilo häviää. Viimeistään 100 vuoden iässä on kuolo korjannut ihmisen ja päästänyt hänet maanpäällisistä kärsimyksistään. Kustaa H. J. Vilkuna on suomentanut seinävaatteessa olevan runon, joka kuvaa sanallisesti ihmisen elämänskaarta syntymästä kuolemaan saakka:

*”Kohdussa hän aivan itkutta sikisi,
ensimmäisen vuoden pienokainen parkusi,
kymmentä käydessään kovin vähän ymmärtää,
ei kaksikymmenvuotiaaksi juuri sen enempää,
kolmekymmenvuotias on ylväs ja rivakka,
neljissäkymmenissä kellään ei ole vaivoja,
viisissäkymmenissä täyttyy miehen mitta,
kuusissäkymmenissä voi pärjätä – aivan totta,
mutta seitsemissäkymmenissä oivasti käsittää,
että kahdeksissäkymmenissä kaiken halun menettää,
yhdeksissäkymmenissä sitä harvoin ilmenee,
ja sataa vuotta tuskin enää kukaan näkee.”³*

¹ Tuomi 2000, 13–16; Vilkuna 2010, 14–16.

² Konstnärslexikonett Amanda, Clemet Håkansson; Vilkuna 2010, 14–16.

³ Vilkuna, 2010, 17.

Runo ja seinävaate kertovat 1700-luvun lopun ihmisten maailmankuvasta ja niistä käsityksistä, joita ihmisen elämänkaaren eri ikäkausiin liitettiin. Elämänkaaren vaiheet ovat sidottuja kronologiseen ikään, jolloin korostuu etenkin fyysisen kehityksen mukanaan tuomat mahdollisuudet ja rajoitteet, joita ihminen elämänkaarensa eri vaiheissa kohtaa. Historian näkökulmasta mielenkiintoista elämänkaaren tarkastelussa on se, että sen eri vaiheet eivät ole ainoastaan biologisen iän määrittelemiä, vaan kulloinkin sosiaalinen ja yhteiskunnallinen viitekehys määrittä ehdot siirtymiselle vaiheesta toiseen, esimerkiksi nuoruudesta aikuisuuteen.⁴ Näin ollen ihmisten elämänkaaret eivät ole yhtenäisiä, vaan ne vaihtelevat paitsi ajassa ja paikassa, mutta myös henkilön sukupuolen, yhteiskunnallisen aseman ja muiden yksilöivien tekijöiden suhteen.

1.1. Tutkimuskysymys, rajaukset ja historiallinen konteksti

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen talonpoikaisen syntyperän omaavien naisten elämänkaaria 1800-luvun kuluessa. Tutkimuskysymykseni on: *Minkälaisia elämänkaaria vuosina 1800–1810 syntyneille talollisten tyttärille avautui heidän elämänsä aikana ja minkälaisessa sosiaalisessa ympäristössä he elämäänsä koskevia valintoja tekivät.* Tutkielmani tavoitteena on toisaalta muodostaa käsitys siitä, minkälaiset elämänkaaret tuohon aikaan olivat yleisiä ja tavanomaista, mutta toisaalta aion myös nostaa esille tapauksia, jotka jotenkin poikkesivat tästä normista. Näiden erilaisten elämänkaarien avulla pystyn rakentamaan tulkintoja siitä, minkälainen elinympäristö 1800-luvun maaseutu oli ja minkälaisia mahdollisuuksia se asukkailleen tarjosi. Tutkielmani perustuu 1800-luvulla eläneiden naisten elämänkaariin, joita olen kirkonkirjamateriaalin avulla pystynyt seuraamaan syntymästä kuolemaan saakka. Tutkielmassani lähestyn aihetta eräältä länsisuomalaiselta paikkakunnalta kerätyn prosopografisen tutkimusaineiston kautta ja tarkastelen sitä, minkälaisia elämänvaiheita 1800-luvun alussa syntynyt talontytär kohtasi, ja minkälaisia vaikutuksia näillä vaiheilla oli hänen myöhempään elämäänsä ja elämänkaarensa kokonaisuudessaan. Tärkeiksi elämänkaarellisiksi teemoiksi tutkimuksessani tulen nostamaan lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden elämänpiirit sekä sosiaaliset suhteet, jotka konkretisoituvat esimerkiksi lapsuudenkodista muuton, avioitumisen, äitiyden sekä leskeyden teemoissa. Elämänpiirillä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä sosiaalista ja yhteisöllistä kokonaisuutta, jonka puitteissa naiset elivät normaalia, arkista elämäänsä.

Ihmisen elämään liittyvä kronologinen, syntymästä kuolemaan etenevä tarkastelunäkökulma muodostaa elämänkaaritutkimuksen perustan. Elämänkaaren (*life cycle* tai *life span*) ohella tästä käytetään

⁴ Vilkkö 2000, 75.

myös käsitettä elämänkulku (*life course*). Molemmat käsitteet ovat osa tutkimusperinnettä, jossa ihmisen elämän katsotaan etenevän vaiheittain ja kussakin vaiheessa ihminen kohtaa tietyt odotukset ja tehtävät, joita yhteiskunta on hänelle asettanut. Tämä näkökulma ihmiselämän tutkimiseen tuli suosituksi 1900-luvun puolivälissä etenkin sosiologiassa ja kehityspsykologiassa, jossa Erik H. Erikson loi kuuluisan teorian ihmisen kehitystehtävistä. Sosiologiassa etenkin Glen Elder on tarkastellut elämänkulkua (*life course*), ja määritellyt sen toisiaan seuraaviksi, sosiaalisesti rakentuneiksi tapahtumiksi ja rooleiksi, joita ihminen omaksuu elämänsä aikana.⁵ Vaikka termit periaatteessa viittaavat samaan asiaan, on niillä myös eroavaisuuksia. Elämänkaarella tarkoitetaan ihmisen elämää kokonaisuudessaan siten, että se käsittää kaiken, mitä tapahtuu syntymän ja kuoleman välissä. Elämänkulku puolestaan tarkoittaa toisiaan seuraavia vaiheita ihmisen elämässä, mutta näkökulma ei elämänkaaren tavoin ole kokonaisuudessa, vaan elämänkulku voi käsittää myös yksittäisiä vaiheita elämänkaaren sisällä. Aivan aukoton ei eronteko näiden termien välillä ole, sillä niitä käytetään myös toistensa synonyymeina, ja uusimmassa tutkimuksessa elämänkulku on usein korvannut elämänkaaren käsitteen. Tässä tutkielmassa on kuitenkin perusteltua käyttää käsitettä elämänkaari elämänkulun sijaan, sillä tutkielmani kattaa naisten elämänkaaret kokonaisuudessaan aina syntymästä kuolemaan saakka.⁶

Kehityspsykologiassa ihmisen elämänkaari jaetaan iän ja sen perusteella muotoutuneiden kehitystehtävien mukaisesti jaksoiksi, joissa lapsuus ja nuoruus käsittävät suunnilleen 20 ensimmäistä ikävuotta, varhainen aikuisikä elämänjakson 20–40 vuotiaana, keski-ikä ikävuodet 40–65, jonka jälkeen alkaa vanhuus.⁷ Tutkielmassani en kuitenkaan noudata tarkasti edellä esiteltyä karkeaa jakoa ikäkausikategorioihin, sillä on huomattava se, että kyseiset jaottelut perustuvat 1800-lukulaisen maalaisyhteisön sijasta 1900-luvun lopun käsityksiin ihmisten elämänkaarista. Oikeastaan voisi sanoa, että tutkimuksessani tulen pohtimaan sitä, minkälaista ikäkausijaottelua 1800-luvun maalaisyhteisössä esiintyi; milloin lapsi muuttui nuoreksi, nuori aikuiseksi ja aikuinen vanhukseksi. Mielenkiinnon kohteena on muun muassa se, miten siirtymät eri ikäryhmistä toisiin tapahtuivat ja minkälaisia leimaavia piirteitä kuhunkin ikäjaksoon kuului.

Heini Hakosalo kirjoittaa mahdollisuuksien horisontista, joka sopii tutkielmani lähtökohdaksi hyvin, sillä se linkittää yksilön valinnat osaksi laajempaa kontekstia eli sosiaalista ympäristöä. Mahdollisi-

⁵ Elder & Giele 1998, 22.

⁶ Alwin 2013, 1167; Ben-Shlomo et al. 2003, 778–783; Elder & Giele 1998, 5–25; Elder 1994, 4–15; Mayer 2002.

⁷ Esitelty jako perustuu Levinsonin 1970-luvulla kehittämään elämänkulkumalliin, joka otti vaikutteita myös Erik H. Eriksonin kokonaisvaltaisesta kehitystehtäväteoriasta. Dunderfelt 2011, 31–36, 231–243.

suuksien horisontilla Hakosalo viittaa niihin mahdollisuuksiin, joita henkilöllä on omassa historiallisessa kontekstissaan ollut. Nämä mahdollisuudet rakentuvat sosiaalisen ympäristön muodostamien normien ja käytänteiden sekä toisaalta yksilön omien valintojen kautta, jolloin sosiaalisen kontekstin asettamat reunaehdot muodostavat kehyksen yksilön toiminnalle. Mahdollisuuksien horisontin historiallinen tarkastelu on mielenkiintoista sikäli, että se nähdään jatkuvasti muuttuvana ilmiönä.⁸ Ensinnäkin mahdollisuuksien horisonttia rajaa kulloinenkin historiallinen konteksti, joka puolestaan määrittää sen, mikä ylipäänsä on mahdollista jossakin tietyssä ajassa eläneelle ihmiselle. Toisekseen on huomioitava se, että esimerkiksi henkilön sukupuoli ja sosiaalinen asema määrittivät ne mahdollisuudet, joita kulloisessakin historiallisessa kontekstissa toimiva henkilö voi elämässään kohdata. Kolmannen tason mahdollisuuksien horisontissa muodostaa henkilön oman elämänsä – eli lähinnä iän karttumisen – mukanaan tuomat muutokset yksilön mahdollisuuksissa. Tutkielmassani tulen tarkastelemaan talonpoikaisen syntyperän omaavien naisten mahdollisuuksien horisonttia. Tarkastelussa tulee korostumaan se, miten sosiaalinen ympäristö vaikutti naisten elämänkaariin ja minkälaisen sosiaalisen kontekstin näille tapahtumille 1800-luvun länsisuomalainen maalaisyhteisö muodosti.

Tutkielmaani sisältyy kolme keskeistä rajausta, jotka osaltaan liittyvät tutkimusaineistoni keräämiseen ja jotka toisaalta perustelevat tutkimuskysymyksessäni asettamia ehtoja tutkittavalle ihmisjoukkoille. Ensimmäinen rajausta muodostuu tutkittavasta alueesta, sillä olen rajannut tutkielmani käsittämään ainoastaan Viljakkalan alueen talontyttäret. Viljakkala sijaitsee läntisellä Pirkanmaalla, noin 40 kilometrin päässä Tampereesta. Vuoteen 1874 saakka Viljakkala oli osa Hämeenkyröä, sittemmin se oli yli sata vuotta itsenäisenä kuntana kunnes se liitettiin Ylöjärven kaupunkiin vuoden 2007 alussa.⁹ 1800-lukua leimannut väestönkasvu näkyi myös Viljakkalassa, sillä väkiluku kohosi tasaisesti: vuonna 1810 väkiluku oli 958 henkeä, vuonna 1850 se oli kohonnut 1538 henkeen ja jatkoi kasvuaan saavuttaen 2000 hengen rajanpyykin 1880-luvulla.¹⁰ Vaikka lähes koko tutkimusajanjakson Viljakkala oli hallinnollisesti osa Hämeenkyröä, sillä oli kuitenkin vuodesta 1792 lähtien oma kappalainen ja siten myös oma kirkon ylläpitämä väestökirjanpito.¹¹ Tämän kirjanpidon perusteella olen rajannut Viljakkalan alueen käsittämään seuraavat kahdeksan kylää: Harhala, Hiironen, Inkula, Karhe, Koivisto, Sontu, Särkkä sekä Viljakkalan kirkonkylä.

⁸ Hakosalo 2014, 46–48.

⁹ Kaskimies & Sinisalo 1979, 7.

¹⁰ VSA, väkilukutaulut, v. 1810, 1850; Kaskimies & Sinisalo 1979, 32.

¹¹ Kaskimies & Sinisalo 1979, 42. Viljakkalan oma väestökirjanpito alkaa rippikirjojen osalta vuodesta 1806.

Suomi jakaantui 1800-luvulla muun Euroopan tavoin läntiseen ja itäiseen kulttuurialueeseen. Periaatteessa tutkimusalueeni edustaa läntistä kulttuurialuetta, jolle oli tyypillistä suhteellisen korkea avoitusaste sekä pienet perhekoot. Toisaalta varsinkin talollisilla perheet saattoivat olla suuria, mikäli usea sukupolvi asui yhdessä. Tämä kertoo siitä, ettei raja kulttuurialueiden välillä todellisuudessa ollut niin jyrkkä kuin usein oletetaan ja erot tulivat esille myös yhteiskuntaryhmän kautta. Lännessä taloissa asui kuitenkin vain harvoin suvun ulkopuolisia perheitä, mutta Itä-Suomen kaskiviljelyalueilla perheet olivat useimmiten laajoja suurperheitä, joihin kuului myös sukulaissuhteita vailla olevia yhtiömiehiä perheineen. Näissä perheissä yhteiselo perustui sukulaisuuden sijaan työnteolle.¹²

Toinen rajaukseni liittyy tutkittaviin henkilöihin: tutkielmassani tarkastelen talonpoikaissäätyn syntyneitä naisia. Vuonna 1800 Viljakkalan alueella oli oman listaukseni mukaan 53 talonpoikaistaloa ja näissä vuosina 1800–1810 syntyneitä tyttöjä oli 34 talossa yhteensä 57. Nämä 57 naista sekä heidän elämänsä muodostavat tutkimusaineistoni. Talolliset ovat antoisa tutkimuskohde, sillä heidän elämänsä on lähdeaineistossa dokumentoitu muita yhteiskuntaryhmiä systemaattisemmin ja selkeämmin. Periaatteessa tutkielmani voisi käsitellä talonpoikaistalojen jälkikasvun elämänsä laajemmin, mikä tarkoittaisi myös taloihin syntyneiden poikien sisällyttämistä tutkimukseen. Sukupuolenmukainen erottelu tuntui kuitenkin tämän tutkielman laajuuden puitteissa järkevältä ja naiset valikoituivat tutkimuksen kohteeksi lähinnä mielenkiinnon vuoksi. Liitteessä 1 on listattu kaikki tutkimusaineistooni kuuluvat talontyttäret.

Keräsin tutkittavien talojen listan käyttäen apuna Hämeenkyrön maakirjoja (vuosi 1805) sekä henkikirjoja (vuodet 1800–1810). Maakirja oli verotuksen tarpeisiin syntynyt luettelo, jossa kunkin pitäjän kohdalle oli kylittäin merkitty talot, jotka maksoivat kruunulle maaveroa. Maaveroa kruunulle maksoivat vain talolliset, sillä torpat maksoivat veronsa suoraan talolle. Näin ollen voi päätellä, että maakirjoissa oli lueteltu vain talonpoikaistilat eikä esimerkiksi torppia. Tämän jälkeen vertasin syntyneitä taloluetteloita henkikirjoihin, jotka myöskin ovat verotukseen liittyvä lähdeaineisto. Henkiveroa joutui tuohon aikaan maksamaan jokainen yli 15-vuotias henkilö, ja siten henkikirjoissa on listattuna talonisäntien ohella myös muita henkilöitä.¹³ Henkikirjoissa on kuitenkin järjestelmällisesti tehty henkilön nimen eteen merkintä, mikäli hän oli torppari, sotilas tai esimerkiksi käsityöläinen, jolloin talonpojat

¹² Raja itäisen ja läntisen perhemallin osalta kulki Suomessa suunnilleen Kymijoen tietämillä. Markkola 2007b, 251, 266; Waris 1999, 24–25; Waris 2003, 493–503.

¹³ Sampio 1996, 101.

oli erotettavissa nimiluettelosta omaksi ryhmäkseen melko selkeästi.¹⁴ Kun vertasin maakirjoista ja henkikirjoista muodostamiani taloluetteloita, ne vastasivat toisiaan lähes täydellisesti.

Osaltaan aineiston keräämistä hankaloittaa 1700- ja 1800-lukujen taitteen muutokset talonpoikien asemassa. 1700-luvun puolivälistä alkanut kruunun taloudellinen uudistamiskehitys johti siihen, että torppia perustettiin jatkuvasti enemmän ja uusia tiloja raivattiin kruunun maille verovapauden toivossa. Tilojen halkominen sallittiin vuoden 1747 asetuksen jälkeen, mikä kasvatti talolukua.¹⁵ Myös isojako, joka Viljakkalassa alkoi 1765, lisäsi uusien tilojen muodostumista.¹⁶ Lisäksi tutkimaani ajanjaksoa leimaa vuosisatojen takaa periytyneen talonpoikaistilojen kahtiajaon vähittäinen purkautuminen. Talonpoika saattoi nimittäin omistaa viljelemänsä tilan (perintötila) tai vastaavasti se saattoi olla kruunun omistuksessa ja talonpojalla oli vain viljely- ja asumisoikeus tilaan (kruunutila). Vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja mahdollisti sen, että kruununtalonpojat saattoivat ostaa tilansa kruunulta perintötilaksi.¹⁷ Tämä kehitys näkyy myös tuon ajan verotuslähteissä, joissa talot jaetaan perintö- ja kruunutiloihin. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan tule erottelemaan näitä taloja keskenään, sillä se ei ole tutkimuskysymyksen kannalta merkittävää.

Aineistoni sisältää vain talonpoikaistaloiksi luokiteltujen talojen tyttäriä. Tämän vuoksi olen rajannut tutkielmastani pois niin sanotut rajatapaukset, eli ne talot, joista en varmuudella voi sanoa, mitä yhteiskuntaryhmää ne edustivat. Tällöin tutkielmastani rajautuu pois myös ne talot, jotka olivat edellä esitellyn yhteiskunnallisen kehityksen mukaisesti muuttumassa torpista talonpoikaistaloiksi 1810-luvun kuluessa. Lähtökohtaisesti tutkimukseni rajautuu siis nimenomaan maaseudulla asuneiden talonpoikaiseen säätyyn luokiteltavien isäntien tyttäriin, mutta tutkimuksen edetessä konteksti leviää myös laajemmalle. Avioitumisen kautta on nimittäin odotettavissa niin sanottua sosiaalista nousua ja laskea, jolloin alun perin talonpoikaiseen säätyyn syntyneiden naisten elämänkaaret kietoutuvat myös muiden yhteiskuntaryhmien elämään.

Kolmas tutkielmani kannalta keskeinen rajausta liittyy tutkittavaan ajanjaksoon. Olen siis valinnut tutkittavien naisten joukoksi ne viljakkalalaiset talontyttäret, jotka ovat syntyneet vuosina 1800–1810.

¹⁴ Talonpoikien verotuksen historiasta Mäkelä-Alitalo 2003, 183–198.

¹⁵ Nallinmaa-Luoto 1990, 16. Tilojen halkomisesta johtuen kylissä oli monia samannimisiä taloja, koska talo saatettiin jakaa esimerkiksi perinnönjaossa veljesten kesken. Tällöin otettiin käyttöön etuliitteet (esimerkiksi Ylä- tai Ala-), jotta talot erotettiin toisistaan.

¹⁶ Kaskimies & Sinisalo 1979, 32.

¹⁷ Jutikkala 2003, 335–348.

Alkuperäisenä ajatuksenani oli tutkia kokonaista sukupolvea, mutta tämä osoittautui kyseisen tutkielman puitteissa liian laajaksi tutkimusaineistoksi, sillä se käsitti nopean laskutoimituksen mukaan reilusti yli 100 naista, kun mukaan olisi otettu kokonaiset siskossarjat eli samojen vanhempien kaikki tyttäret.¹⁸ Tällöin päädyin rajaamaan tutkimusaineistoni kyseiselle kymmenen vuoden aikahaitarille, jolloin tutkimusaineistoni käsittää yhteensä edellä mainitut 57 naista. Tämä määrä tutkittavia henkilöitä on mielestäni tutkielmani laajuuden kannalta sopiva, sillä määrä on niin pieni, että se on vielä hyvin hallittavissa, mutta toisaalta niin suuri, että tutkielmani tuloksia voi pitää jossain määrin yleistettävänä myös laajempaan länsisuomalaiseen kontekstiin siitä, minkälaisia elämänkaaria talonpoikaisen syntyperän omaaville naisille rakentui 1800-luvun kuluessa.

Vaikka keräämäni lista tutkittavista naisista käsittää vuosina 1800–1810 syntyneet talontyttäret, ei aikarajaukseni rajaudu vain yhden vuosikymmenen tutkimiseen. Kun tarkoitukseni on seurata sitä, minkälaisia mahdollisuuksia naisille heidän elämänsä aikana avautui, on syytä huomioida, että tarkastelussa on silloin naisten elämänkaaret kokonaisuudessaan eli joissakin tapauksissa jopa yli 80 vuotta. Näin ollen tutkielmani aikakontekstina on koko 1800-luku kaikkine yhteiskunnallisine tapahtumineen. Tutkielmani kannalta tärkeimmät näistä tapahtumista ovat Suomen sota vuosina 1808–1809 sekä nälkävuodet 1860-luvulla. Sodan aikaan tutkielmani naiset olivat vastasyntyneitä vauvoja tai pieniä lapsia ja siksi onkin mielenkiintoista pohtia sitä, minkälainen vaikutus sodalla oli heidän lapsuuteensa. Vastaavasti 1860-luvulla tutkittavat olivat ajan mittapuun mukaan jo melko vanhoja, jolloin herää jälleen kysymys siitä, minkälainen vaikutus tällä yhteiskunnallisella kriisillä oli heidän elämäänsä.

Edellä esittelemääni kymmenen vuoden aikarajausta puoltaa myös se, että kyseisenä ajanjaksona syntyneet naiset ovat eläneet elämänsä käännekohdat suunnilleen samaan aikaan ja samanlaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Mikäli tutkimusaineistoni olisi kattanut perinteisen sukupolvimääritelmän mukaisen kolmenkymmenen vuoden ajanjakson, olisi tutkimukseen pitänyt ottaa naisia, joiden ikäero olisi ollut jopa yli 30 vuotta ja relevanttia vertailua heidän elämästään olisi ollut hankalaa tehdä. Korkeintaan kymmenen vuoden ikäerot mahdollistavat sen, että naisten elämänkaaria voi verrata keskenään, sillä he ovat läpikäyneet elämänkaarensa eri vaiheet samanlaisessa historiallisessa kontekstissa.

¹⁸ Sukupolven käsitteestä sosiologian historiassa Purhonen 2007, 15–24. Sukupolvi voidaan Purhosen mukaan määritellä monella tavalla, mutta oman tutkimukseni kannalta relevantilta kuulostaa tavat määritellä sukupolvi yksien vanhempien jälkeläisiksi tai kollektiivisempi tapa, jossa sukupolvi viittaa ryhmään yksilöitä, jotka ovat syntyneet suunnilleen saman periodin aikana, jolloin voidaan puhua ns. ikäkohortista. Usein sukupolvea leimaa sama kokemusympäristö. Näiden huomioiden valossa sukupolvien muodostuminen määräytyy yleensä vanhempien ja heidän lastensa syntymän väliin, joka yleensä lasketaan kolmeksisikymmeneksi vuodeksi.

Tällöin voi puhua syntymäkohortista, jolla tarkoitetaan jonakin tiettyä aikana syntyneiden henkilöiden joukkoa, joka jakaa samat elämäkokemukset esimerkiksi sotien tai muiden yhteiskunnallisten tapahtumien kautta.¹⁹ Toisaalta pitää huomata, että joissakin elämäntilanteissa kymmenen vuoden ikäero voi tarkoittaa hyvinkin suurta vaihtelua elämäntilanteen suhteen: esimerkiksi tutkimusaineistoni vanhimmat tytöt kokivat Suomen sodan erilailla kuin nuorimmat tytöt.

Läpi 1800-luvun teollistuminen ja sitä kautta kaupungistuminen oli vähittäisessä kasvussa, mutta suurin osa ihmisistä – Suomessa jopa 90 % – asui maaseudulla ja sai elantonsa maataloudesta.²⁰ Valta-kunnallisella tasolla 1800-luvun alkupuoli oli Suomen sodan jälkeen rauhallista aikaa, eikä valtiopäiviä kutsuttu koolle ennen vuotta 1863. 1800-luvun puolivälin jälkeinen valtiopäivätoiminnan elpyminen aiheutti muutoksia Suomen asemassa, mikä näkyi kansan elämässä esimerkiksi elinkeinon ja kaupan vapautumisena, kansakoulun syntyä sekä yleisenä kansalaisaktiivisuuden lisääntymisenä.²¹ Paikallistasolla kyläyhteisön toimintamallit ja rakenteet olivat isojaon seurauksena olleet muutoksen alaisina jo 1700-luvun lopulta lähtien, sillä viljelymaiden uudelleenjako muutti työn luonnetta ja lisäsi talonpoikien itsenäisyyttä. Prosessi oli pitkä, ja Hämeenkyrössä se saatiin päätökseen vasta vuonna 1857.²² 1700-luvun kuluessa talolliset omaksuivat uuden tavan osallistua julkiseen päätöksentekoon. Tämä näkyi paikallistason poliittisena toimintana ja aktiivisuutena, mikä konkretisoitui esimerkiksi pitäjänkokouksiin sekä muuhun yhteiseen päätöksentekoon.²³

Suurin osa tutkimusaineistoni naisista eli vanhuuttaan 1860–1870 -luvuilla ja jotkut jopa 1880- ja 1890 -lukuillakin, jolloin yhteiskunta oli jo monella tapaa muuttunut heidän nuoruudestaan. Ehkä suurin vanhuuden elämään vaikuttanut tekijä oli monen kohdalla vuosien 1867–1868 katovuodet, jotka antoivat leimansa myös tutkimusaineistoni naisten elämänkaarille. Katovuosien jälkeen yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen muutos kiihtyi ja konkretisoitui väestönkasvun kautta tilattoman väestön lisääntymisessä ja maatalousväestön sisäisen hierarkian voimistumisessa. Samalla myös maatalouden luonne muuttui. Omavaraisuusaste pieneni, karjatalous kehittyi ja koneiden käyttö maatalouden apuna yleistyi.²⁴ Arvoitukseksi jää, miten paljon yhteiskunnalliset muutokset ehtivät vaikuttaa tutkimusaineistoni naisten elämään, sillä 1800-luvun loppupuolella he olivat jo suhteellisen vanhoja ja siten ainakin osittain muutosten vaikutuspiirin ulkopuolella.

¹⁹ Koskinen et al. 2007, 21.

²⁰ Pulma 2007, 55; Vahtola 2012, 202–203, 209.

²¹ Vahtola, 2012, 257–268.

²² Nallinmaa-Luoto 1990, 132–148.

²³ Kts. esim. Viitaniemi 2016, 28–37.

²⁴ Jutikkala 2003, 447, 455, 458; Korhonen 2003, 464–479; Rasila 2003b, 451.

1800-luvulla elämän perustan muodosti maataloudesta saatava elanto, joka käytännössä tarkoitti maanviljelyä sekä karjanpitoa. Ainakin 1800-luvun alkupuolella toimeentulo perustui omavaraistaloudelle, jossa lähes kaikki piti valmistaa itse. Tämä vaati paljon työvoimaa, jota ei välttämättä kaikilla ollut omasta takaa. Tilakokojen kasvaessa yhä useammalle viljelijälle tuli tarve hankkia työvoimaa oman perhepiirin ulkopuolelta. Vastaavasti pientilallisten lasten tuli pestautua lapsuudenkodin ulkopuolelle palvelukseen, sillä pienimmät tilat ja torpat eivät kyenneet elättämään suurta asukasmäärää. Tämä näkyy myös oman tutkimusaineistoni naisten elämänkaarissa. On arvioitu, että vuonna 1865 suunnilleen 16 prosenttia väestöstä toimi palkollisina maataloudessa.²⁵ Eniten palkollisia taloissa oli 1800-luvun loppupuolella, ja 1900-luvulle tultaessa palkollislaitos alkoi vähitellen menettää merkitystään, sillä maatalous koneistui ja vaati vähemmän työvoimaa. Tämän lisäksi elinkeinorakenteen muutos sekä kaupungistuminen johtivat siihen, että yhä useampi nuori etsi työtä kaupungeista.²⁶

Esimodernin ajan elämää leimasi yhteisöllisyyden käsite. Maaseutuyhteiskunnassa yhteisöt muodostuivat paitsi alueellisista kokonaisuuksista, kuten kylistä ja pitäjistä, mutta myös sosiaalisesti rakentuneista yhteisöistä, kuten sukulaisverkostoista, jotka saattoivat olla laajallekin levittyneitä.²⁷ Tutkielmassani määrittelen yhteisön sekä alueellisesti että sosiaalisesti rakentuneiksi ihmissuhdeverkoiksi, joiden puitteissa ihmiset elivät arkista elämäänsä. Yhteisöt muodostuivat usein heterogeenisistä ihmisryhmistä, sillä sääty-yhteiskunnan aikana syntyperä vaikutti siihen, minkälainen asema ja rooli kullakin henkilöllä yhteisön sisällä oli. Maaseudulla yhteisön sisäinen rakenne oli melko hierarkkinen, sillä juopa maata omistavan ja tilattomien väestön välillä kasvoivat jatkuvasti.

1800-luvulla vallitsi vuosisatojen takaa periytynyt sääty-yhteiskunta, johon kuului neljä säätyä: aate-
listo, papisto, porvaristo ja talonpojat. Väestönkasvu toi kuitenkin muutoksia perinteiseen säätyjakkoon, sillä säätyjen ulkopuolelle jäi suuri osa väestöstä. Maaseudulla tämä tarkoitti sitä, että maata omistavan talonpoikaissäädyn ulkopuolelle jäi tilaton väestö, joka sai toimeentulonsa esimerkiksi viljelemällä talojen mailla sijaitsevia vuokratorppia tai harjoittamalla käsityöläisammattia. Myös kokonaisuuksia tiloja saatettiin vuokrata, jolloin vuokraajasta käytettiin nimitystä lampuoti, *landbonde*.²⁸ Vakituisen toimeentulon omaavien henkilöiden asema maaseudun sisäisessä hierarkiassa oli suhteellisen hyvä, sillä torppareiden ja käsityöläisten toimeentulo oli talollisväestön tapaan suhteellisen turvattua ja heillä oli pysyvä asunto, joka saattoi periytyä sukupolvelta toiselle.

²⁵ Vertailun vuoksi todettakoon, että saman tilaston mukaan torppareita oli tuohon aikaan suunnilleen 21 % väestöstä ja talollisia 34 %. Maaseudun palvelusväki oli siis kolmanneksi yleisin ihmisryhmä tuon ajan Suomessa. Pulma 2007, 56.

²⁶ Pulma 2007, 53; Rahikainen 2006b, 156–157.

²⁷ Lehtonen 1990, 66–78; Eilola & Moilanen 2013, 22–28; Östman 2007, 34.

²⁸ Pulma 2007, 61–64; Rasila 2003a, 370; Talve 2012, 374.

Maaseudulla vallinneen yhteiskunnallisen hierarkian alimpiin kerroksiin kuului itsellisväestö, josta rippikirjoissa käytetään nimitystä *inhysingar*. Itsellisiin kuului hyvin erilaisia ihmisryhmiä, eikä ryhmä siten ole yhtenäinen tai selkeärajanen. Tämän huomaa myös aikalaislähteistä, sillä lähteet eivät erota kovinkaan selkeästi itsellisväestön eri ryhmiä toisistaan. Itsellisiin on luettu kuuluvaksi ne henkilöt, jotka eivät ole omistaneet maata tai hallinnoineet torppaa eivät myöskään ole pestautuneet vuosipalvelukseen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että heillä ei ollut vakituista toimeentuloa. Irto-laisista itsellisryhmän erotti se, että heillä oli ainakin jossain määrin vakituinen asuinpaikka ja halu sekä kyky tehdä töitä elantonsa eteen: usein itselliset olivat irtainta kausityöläisväestöä, jotka elättivät itsensä tilapäistöillä sekä pienimuotoisella maanviljelyllä, metsästyksellä, kalastuksella ja käsitöillä.²⁹

Itselliset saattoivat asua taloissa, jolloin he ovat kuuluneet niin sanottuun loisväestöön, josta Länsi-Suomessa on käytetty nimitystä koturi. *Inhysingar*-nimityksellä merkittyjä ihmisiä asui myös kylien laitamilla mökeissä, jotka olivat talojen omistamia vuokramökkejä. Asumisoikeus maksettiin työllä siihen taloon, jonka mailla mökki sijaitsi tai jonka nurkissa majailtiin. Viljakkalan rippikirjoissa ei tehdä eroa eri itsellisryhmien välille, ja siksi onkin vaikea sanoa varmaksi, minkälainen asema ja asuinpaikka itselliseksi merkityillä henkilöillä on todellisuudessa ollut. Tässä tutkielmassa olen jakanut heidät kahteen ryhmään: niihin, jotka on merkitty rippikirjassa samalle sivulle talon asukkaiden kanssa, ja jotka siten ovat todennäköisesti asuneet talojen nurkissa tai saunoissa, sekä niihin, jotka on merkitty kunkin kylän itsellisten joukkoon eli ovat todennäköisesti asuneet mökeissä kylien laitamilla. On mahdollista, että osa heistä on ollut niin sanottuja mäkitupalaisia tai muonatorppareita, jotka omistivat itse oman mökkinsä, mutta Viljakkalan rippikirjaan heidät on mitä ilmeisimmin merkitty itsellisten joukkoon.³⁰ Merkintöjä *backstuggare* tai *spannmålsdrenge/torpare*, jotka yleisesti tarkoittivat mäkitupalaista tai muonatorpparia, ei Viljakkalan rippikirjoissa esiinny.

1.2. Teoreettiset lähtökohdat ja aikaisempi tutkimus

Tutkielmani voidaan katsoa kuuluvan osaksi sosiaalishistoriallista tutkimusta. Pertti Haapala määrittelee sosiaalishistorian yhteiskunnan historian tutkimiseksi, jossa korostuvat sosiaaliset luokat³¹ ja ryhmät sekä näiden ryhmien elinolot ja arkiset toimintamallit sekä ryhmien suuruus, asema ja sisäinen rakenne.³² Haapalan esiin nostamista sosiaalishistorian yleisistä tutkimuskohteista oma tutkielmani

²⁹ Pulma 2007, 68–71; Wilmi 2003, 233.

³⁰ Itsellisväestöstä yleisesti kts. esimerkiksi Markkola 1989a, 39–57.

³¹ Haapala käyttää teoksessa luokka-käsitettä, joka nykytutkimuksessa on usein korvattu ryhmän, statuksen tai aseman käsitteellä, joita myös tässä tutkimuksessa käytetään.

³² Haapala 1989, 14–15, 19.

liittyy perheen ja erityisesti sukupuolen tutkimiseen. Tärkeäksi teemaksi nousee myös väestöhistoriallinen tutkimus, jossa tutkitaan väestön rakennetta, kehitystä ja siinä tapahtuneita muutoksia historiallisesta perspektiivistä. Väestötutkimuksessa tarkastellaan erilaisia väestön³³ ominaisuuksia, jotka ovat muutettavissa mitattavaan muotoon. Väestöä ja siinä tapahtuneita muutoksia tutkitaan niin sanottujen väestötapahtumien avulla, joita ovat esimerkiksi syntymä ja kuolema, siviilisäädyn muuttuminen tai asuinpaikan muutos.³⁴ Tässä tutkielmassa analysoin Viljakkalan väestöä juuri näiden käsitteiden pohjalta.

Nais- ja sukupuolihistoria nostettiin historian tutkimuksen kohteeksi 1970- ja 1980-luvuilla sosiaalihistoriallisen tutkimuksen yleistymisen myötä. Samaan aikaan myös laajempi kiinnostus sukupuolen merkityksiin yhteiskunnassa heräsi, mistä on osoituksena naisten asettaminen tutkimuksen kohteeksi myös yhteiskuntatieteiden puolella. Laveasti määriteltynä naishistorialla tarkoitetaan tutkimusta, jossa historiaa lähestytään naisten näkökulmasta. Aluksi tämä tarkoitti sitä, että naiset haluttiin tehdä näkyviksi tutkimuksessa. Tämä tapahtui tarkastelemalla esimerkiksi naisten toimijuutta yhteiskunnassa, jolloin naisten työnteko nostettiin teemaksi, jonka avulla naisten arkista toimintaympäristöä ja asemaa yhteiskunnassa lähestyttiin. 2000-luvulle tultaessa tutkimuksen painopiste on siirtynyt näkyväksi tekemisestä sukupuolen historiallisen merkityksen pohdintaan. Tavoitteena ei ole enää tutkia vain naisten historiaa, vaan hahmottaa laajemmin sitä, minkälaisia merkityksiä sukupuolella – myös maskuliinisuudella – oli menneisyyden ihmisille. Uusiksi teemoiksi on tällöin nostettu esimerkiksi seksuaalisuuden tutkimus sekä sukupuolten välisten valtasuhteiden rakentuminen ja muutos.³⁵

1700- ja 1800-lukujen vaihteessa syntyneiden naisten tutkiminen on historian tutkimuksessa pitkälti sivuutettu, mistä johtuen juuri tuohon aikaan eläneet naiset valikoituivat tutkielmani avainhenkilöiksi. Naisten historiaa käsittelevä tutkimus on keskittynyt 1600- ja 1700-luvuilla sekä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa eläneiden naisten historiaan. Tiina Miettinen on tutkinut naimattomuutta sekä aviotonta syntyvyyttä 1600- ja 1700-lukujen Hämeessä ja hahmottanut naisten asemaa kyläyhteisöjen ja perheiden sisällä vuonna 2012 julkaistussa väitöskirjassa *Ihanteista irrallaan – Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja*. Modernimpaa aikaa koskeva tutkimus on keskittynyt kaupungistuvan työläisväestön sekä porvarillisen keskiluokan naisten tutkimiseen, mutta maaseuturahvas on

³³ Väestötieteessä sanalla väestö tarkoitetaan nimenomaan ihmisten joukkoa, joka pystytään rajaamaan jollain lailla alueellisesti tai muuten, esimerkiksi jonkin ominaisuuden perusteella (Koskinen 2007, 15). Omassa tutkimuksessani tutkittava väestöryhmä valikoituu sekä alueellisesti että ominaisuuden mukaan; tutkimuksen naiset ovat syntyneet samalla paikkakunnalla (alueellinen näkökulma), mutta he muodostavat ryhmän myös muilla perusteilla (ikä, sukupuoli, sääty).

³⁴ Koskinen 2007, 15.

³⁵ Markkola 2003, 53–63; Markkola & Kaarninen 1992, 37–42; Markkola & Östman 2014, 44–51; Pulma 1990, 93–104.

jäänyt vähemmälle huomiolle. Pirjo Markkola on tutkinut työläisväestön naisia 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa, mutta hänen tutkimuksensa sivuavat myös maaseudun naisten elämänpääpiiriä 1800-luvun alkupuolella. Erityisesti varhaisimmissa teksteissään Markkola lähestyy naisten historiaa elämänkaaren käsittein, mikä on myös oman tutkielmani lähtökohta. Markkolan vuonna 1984 valmistunut pro gradu -tutkielma *Maaseudun naisen elämänkaari ensimmäisellä teollistumiskaudella – Tutkimus Hämeen maaseudulla 1800-luvulla syntyneiden naisten elämänvaiheista* sekä Viljo Rasilan juhlakirjassa vuonna 1986 julkaistu artikkeli *Emännäksi, piiaaksi vai tehtaaseen – Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheita 1830-luvulta 1930-luvulle* toimivat tästä esimerkkeinä. Markkolan tutkimusaineisto koostuu kolmesta ikäkohortista, joista vanhin, 1830-luvulla syntynyt kohortti, on muodostunut tärkeäksi vertailukohtaksi oman tutkimusaineistoni suhteen.

Perheenmuodostaminen on yksi keskeisimmistä teemoista, jonka kautta sukupuolta koskevaa tutkimusta ja erityisesti naisten historiaa on lähestytty. Tällöin voidaan puhua perhehistoriallisesta tutkimuksesta.³⁶ Perhehistoria on ollut suosittua kansainvälisellä tutkimuskentällä. Eurooppalainen perhe on ollut kiinnostuksen kohteena laajasti, ja tutkijat ovat hahmotelleet perheen rakenteita ja perheenmuodostuksen trendejä antiikin ajoista nykypäivään. Peter Laslett tarkasteli länsi-eurooppalaisia perherakenteita tutkimuksissaan 1900-luvun puolivälissä, mutta hänen tulkintojaan on syytetty liian staattisiksi. Myöhempi tutkimus on kiinnittänyt huomiota perherakenteiden dynaamisuuteen ja tuonut perherakenteiden syklisyyden osaksi perhehistoriallista tutkimuskenttää. Samalla kiinnitettiin huomiota perheisiin osana laajempaa yhteisöjen ja sukujen muovaamaa kokonaisuutta. Tällöin huomio on kohdistettu perhestrategioihin eli niihin tapoihin, joiden avulla perheitä on pidetty koossa etenkin taloudellisesta näkökulmasta. Maata omistava talollisuus on tällöin ollut tutkimuksen keskiössä.³⁷ Suomessa perheen historiaa ovat käsitelleet etenkin Kai Häggman sekä Elina Waris.

Perhestrategioiden tutkimukseen liittyy läheisesti avioliittojen tutkiminen, mikä saa huomiota myös tässä tutkielmassa, sillä avioituminen voidaan nähdä naisten elämänkaarissa yhtenä keskeisimmistä tapahtumista. Tästä näkökulmasta perhehistoriaa lähestytään esimerkiksi Maria Ågrenin ja Amy Louise Ericksonin toimittamassa artikkelikokoelmassa *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*, jonka artikkelit käsittelevät avioitumista taloudellisena instituutiona. Amy Louise Erickson toteaa teoksen johdannossa, että avioliitossa oli pitkälti kyse sen osapuolten välisistä neuvotteluista, joiden avulla perheen taloudellisia ja sosiaalisia selviytymiskeinoja – eli perhestrategioita

³⁶ Haapala 1989, 70–78; Häggman 1996, 64–66.

³⁷ Häggman 1996, 39–43.

– tuotettiin.³⁸ Etnologian näkökulmasta avioitumista on käsitelty Maija-Liisa Heikinmäen vuonna 1981 ilmestyneessä teoksessa *Suomalaiset häätävät*, jonka avulla olen hahmottanut suomalaista avioliittoinstituutiota käytännön tasolla ja osana ihmisten arkista toimintaympäristöä. Heikinmäen teos perustuu laajaan kyselyaineistoon, joista vanhin on tuotettu vuonna 1912.³⁹

Avioliittojen tutkiminen nostaa sukupuolten välisen kanssakäymisen tutkimuksen kohteeksi. Pasi Saarimäki on tarkastellut seksuaalisuuden merkitystä agraariyhteiskunnassa vuonna 2010 valmistuneessa väitöskirjassaan *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit – Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. 1800-luvulla seksuaalista käyttäytymistä ja sukupuolimoraalia säädeltiin voimakkaasti erilaisten tabujen ja uskomusten kautta. Normit säätelivät seksuaalista käyttäytymistä erityisesti ennen avioliiton solmimista, mutta myös avioelämään liittyvään seksuaaliseen toimintaa – ja myös sen luonnolliseen seuraukseen eli raskauteen ja synnytykseen – on liitetty paljon sosiaalisesti rakentuneita uskomuksia ja perinteitä ja jopa häpeää.⁴⁰ Vallalla oli niin sanottu reproduktiotabu, joka johtui siitä, että raskautta ja synnytystä hävettiin ja sitä yritettiin peitellä ja salailla mahdollisimman pitkään. Näin oli siis myös avioliitossa, vaikka seksuaalinen kanssakäyminen oli avioliitossa paitsi sallittua, mutta myös toivottavaa. Raskaana olevaa tai juuri synnyttäneitä naisia pidettiin saastaisena, eikä hän saanut olla tekemisissä ihmisten kanssa ennen kuin hänet oli asianmukaisin rituaalein puhdistettu eli kirkotettu. Reproduktiotabu perustui Suomessa etenkin kristinuskon ja Raamatun opetuksille sekä siitä kumpuavaan kansanuskoon.⁴¹

Historiallisessa kontekstissa äitiys voidaan nähdä naiselle hyvin luonnostaan lankeavana roolina, sillä lastensaanti kuului erottamattomana osana avioliittoon, ja avioliitto puolestaan oli yhteiskunnan toimivuuden perusedellytys. Biologisten reunaehtojen ohella äitiyteen liitetään kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneita merkityksiä, jotka vaihtelevat ajassa ja paikassa: äitiydessä on siis kyse kulttuurisesti rakentuneesta konstruktiosta.⁴² Perinteisesti naiseus määriteltiin äitiyden kautta, sillä jälkikasvun synnyttäminen ja kasvattaminen nähtiin naisen tehtävänä. Tämä ajattelumalli nojaa kristilliseen perinteeseen, jossa korostettiin sitä, että äitiys oli luomakunnan naisille asettama tehtävä, joka tuli täyttää. 1800-luvun loppupuolella naisen asemaa pohtinut nouseva porvarillinen keskiluokka oli sitä mieltä, että naisen luonnolliseksi toiminta-alueeksi määriteltiin äitiys ja lastenkasvatus. Nationalismin hengessä nainen nostettiin kansakunnan äidiksi vastaamaan uuden ja tervehenkisen sukupolven

³⁸ Erickson 2005, 3, 18.

³⁹ Heikinmäki 1981, 14.

⁴⁰ Ritamies 2006, 51–55; Saarimäki 2012, 157

⁴¹ Helsti 2000, 49, 63–71; Saarimäki 2012, 168–169.

⁴² Helsti 2000, 15; Stark-Arola 1998, 195.

kasvattamisesta palvelemaan isänmaata. Tällöin puhuttiin niin sanotusta yhteiskunnallisesta äitiydestä, jossa tiivistyi naisiin kohdistuneet odotukset ja ihanteet: äitiys teki naisesta kansakunnalle tärkeän ja se oli hänen yhteiskunnallinen tehtävänsä.⁴³

Käsitykset äitiydestä lähestulkoon naisen ainoana tehtävänä juontavat juurensa tästä voimakkaan ihanteellisesta kristillis-porvarillisesta ajattelumallista, mutta samalla herää kysymys siitä, mikä merkitys äitiydellä ja lastensaannilla oli naisille heidän arkisessa toimintaympäristössään etenkin agraarisessa kulttuurissa, sillä äitiys tarkoitti eri asiaa maaseudun naiselle kuin porvarisrouvalle. Maalaisyhteiskunnassa naisen elämä perustui työnteolle, mikä loi omat haasteensa myös äitiydelle, sillä elannon eteen tuli tehdä työtä vaikka oli raskaana tai lapsia oli liuta kaitsettavana. Äitiyttä agraariyhteiskunnassa tutkinut etnologi Hilka Helsti määrittelee agraarisen ihanneäitiyden nimenomaan työnteon kautta vuonna 2000 valmistuneessa väitöskirjassaan *Kotisyntyneiden aikaan – Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Helstin mukaan agraarinen ihanneäiti synnytti nopeasti ja huomaamattomasti työn ohessa eikä lastensaanti saanut lamauttaa hänen arkista toimintaansa. Entisaikaan lapsia syntyi paljon ja usein, mikä tarkoitti sitä, että avioiduttuaan nainen oli lähes jatkuvasti raskaana tai ainakin hänellä oli pieniä lapsia hoidettavanaan. Agraariyhteiskunnassa avioituneelle, hedelmällisessä iässä olevalle naiselle raskaus tai uuden lapsen syntymä ei ollut poikkeava olotila, jolloin nainen olisi voinut esimerkiksi unohtaa muut velvollisuutensa ja omistautua yksinomaan äitiydelle. Näin ollen äitiys määritteli naisen elämää myös agraarikulttuurissa, mutta se ei ollut elämän ainoa sisältö. Helstin mukaan suomalaisessa agraarikulttuurissa ei ollut tilaa äitiyttä palvovalle kultureille eikä maaseudun nainen saanut arvostusta pelkällä lisääntymisellä.⁴⁴

Elämänkaarinäkökulmaa on käsitelty historiallisessa tutkimuksessa melko vähän. Sen sijaan elämänkaaren eri vaiheet on irrotettu omiksi tutkimusalueikseen, jolloin on mahdollista löytää hyvinkin paljon esimerkiksi tiettyä ikävaihetta tai elämäntilannetta koskevaa tutkimusta. Lapsuus nousi historiallisen tutkimuksen kohteeksi 1900-luvun loppupuolella sosiaali- ja kulttuurihistorian yleistymisen myötä.⁴⁵ Erityisesti lapsuuden historian tutkimukseen on vaikuttanut ranskalainen historioitsija Philippe Ariés, joka väitti tutkimuksissaan 1900-luvun puolivälissä lapsuuden olevan vain modernin ajan ilmiö eikä lapsuutta siten olisi varsinaisesti ollut olemassa ennen paria viime vuosisataa. Samalla kyseenalaistettiin lapsen ja vanhempien välinen side ja lapsiin kohdistunut rakkaus ja huolenpito.

⁴³ Helén 1997, 139–142; Helsti 2000, 296–302; Immonen 1990, 8; Ritamies 2006, 107; Saarimäki 2012, 166.

⁴⁴ Helsti 2000, 396; Stark-Arola 1998, 194. Perhettä ja äitiyttä 1300–1800 -lukujen Englannissa tutkinut Alan Macfarlane on tullut samaan lopputulokseen, vaikka hänen aineistonsa keskittyy eliitin naisiin. Macfarlane 1986, 60–61.

⁴⁵ Haapala 1989, 18, 70–78; Hytönen & Niskanen & Saarimäki 2012, 21–25; Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 234.

Nykytutkimus on myöhemmin pyrkinyt kumoamaan Ariésin käsityksiä lapsuudesta, ja onkin todettu, että lapsuus on aina muodostanut merkittävän ikävaiheen ihmisen elämässä sekä yhteisö- että yksilötasolla. Näin on kumottu käsityksiä siitä, että lapsista ei olisi historiassa välitetty ja pidetty huolta, ja että heitä ei olisi arvostettu ihmisinä aikuisten tapaan.⁴⁶

Suomessa lapsuuden historiaa on tutkittu etenkin lastensuojelun historian sekä lasten aseman kautta, josta on osoituksena Panu Pulman ja Oiva Turpeisen vuonna 1987 julkaisema teos *Suomen lastensuojelun historia*. Modernimpaa tutkimusta edustaa Pasi Saarimäen, Kirsi-Maria Hytösen ja Heli Niskasen toimittama teos *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia näkökulmia syntymään*, jonka artikkeleissa tarkastellaan sitä, minkälaisia merkityksiä lapsien syntymä on yhteisöissä eri aikoina ja eri tilanteissa saanut. Myös vanhuuden historiallinen tutkimus on irrotettu tutkimuksessa omaksi kokonaisuudekseen. Taina Ritala on lähestynyt vanhuuden historiaa köyhäin- ja vanhustenhuollon kautta vuonna 2003 julkaistussa väitöskirjassaan *Vanhuskuvat ja vanhustenhuollon muotoutuminen 1850-luvulta 1990-luvulle*. Riitta Oittisen sekä Kari Pitkäsen toimittamassa teoksessa *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – Tutkielmia suomalaisen vanhuuden historiasta* vanhuutta käsitellään laajemmin yhteiskunnallisena ilmiönä.

1.3. Metodit ja lähdeaineisto

Tutkielmani pääasiallisena metodina käytän prosopografiaa. Prosopografialla⁴⁷ tarkoitetaan menetelmää, jossa tiettyä, ennalta määriteltyä joukkoa tutkitaan sen yksilötason edustajien kautta. Tällöin lähtökohdaksi on yksilö, jota tutkitaan nimenomaan jonkin tietyn ryhmän jäsenenä.⁴⁸ Näin ollen prosopografia pohjaa voimakkaasti henkilöhistorialliselle tutkimukselle, mutta ei kuitenkaan siinä määrin, että tarkastelussa oltaisiin erityisen kiinnostuneita yksilön henkilökohtaisista ajatuksista tai tunteista, vaan pikemminkin keskitytään ulkoapäin havaittavaan käyttäytymiseen.⁴⁹ Tämän vuoksi prosopografinen tutkimus keskittyy usein ulkoisesti havaittujen suhdeverkostojen tutkimukseen. Tällöin tutkimusote lähentelee genealogista metodia, jossa sukulinjoja ja sukulaissuhteita tarkastelemalla voidaan muodostaa kuva tutkittavan ryhmän tai alueen sosiaalisista rakenteista. Prosopografisessa tutkimuk-

⁴⁶ Keinänen 2012, 197–198; Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 21–22.

⁴⁷ Sanana prosopografia juontaa juurensa kreikan sanoista *prosôpon* (kasvot) ja *graphia* (kuvaus). Verboven et al. 2007, 36–37.

⁴⁸ Uotila 2014a, 31–32, 34.

⁴⁹ Keats-Rohan 2007, 140

nessa tiedot tutkittavista henkilöistä kerätään tietokannaksi, jonka avulla tarkastellaan jotain yhteiskunnallista ilmiötä. Tässä tutkielmassa prosopografisen tietokannan muodostaa 57 talonpoikaisen syntyperän omaavaa naista.⁵⁰

Prosopografisesta tutkimuksesta on kirjoitettu suhteellisen vähän, vaikka sitä hyödynnetään nykyisin laajasti historian tutkimuksessa. Prosopografinen tutkimus liitetään elämäkerralliseen eli biografiseen tutkimukseen⁵¹, ja suomalaisessa tutkimuskentässä tärkein kuvaus metodista löytyy Heini Hakosalon, Seija Jalagin, Marianne Junilan sekä Heidi Kurvisen toimittamasta teoksesta *Historiallinen elämä*, joka käsittelee biografiaa historian tutkimuksessa. Suomessa erityisesti Merja Uotila on käyttänyt tutkimuksissaan prosopografista metodologiaa, ja hänen artikkelinsa edellä mainitussa teoksessa tiivistää hyvin prosopografisen tutkimuksen luonteen. Uotilan artikkeli perustuu hänen vuonna 2014 julkaisemaansa väitöskirjaan *Käsityöläinen kyläyhteisön jäsenenä – Prosopografinen tutkimus Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Ulkomailla prosopografinen metodikirjallisuus on saanut hieman enemmän jalansijaa kuin Suomessa. Prosopografisen tutkimuksen avainteosena voidaan pitää brittiläisen historian tutkija Katharine Keats-Rohanin toimittamaa teosta *Prosopography Approaches and Applications: A handbook*, joka käsittelee prosopografian luonnetta hyvin perusteellisesti.

Prosopografista tutkimusta tehdessä yhteisöistä pyritään löytämään yleistyksiä, kaavamaisuuksia, normeja ja trendejä. Näin ollen prosopografinen tutkimus tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella yhteiskuntaa ja ihmisiä uudesta näkökulmasta, sillä perinteisesti henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa äänensä saavat kuuluville ne henkilöt, jotka ovat tehneet elämässään jotain merkittävää ja poikkeuksellista. Prosopografian avulla voidaan ensiksi luoda käsitys siitä, mikä oli tavanomaista ja yleistä tiettyssä yhteiskunnassa ja tämän jälkeen tarkastella sitä, minkälaista liikkumatilaa kulloinkin tutkimuksen kohteena oleva sosiaalinen yhteisö tarjosi jäsenilleen. Muodostamalla käsityksen siitä, mikä johonkin tiettyyn aikaan jossakin tiettyssä paikassa oli vallitseva normi, kaava tai kuvio (*pattern*) saadaan myös selville se, minkälaisia poikkeavuuksia tähän normiin oli mahdollista tehdä.⁵² Kollektiivisuutta tutkivan luonteensa vuoksi prosopografia samaistetaan usein kollektiivibiografian käsitteeseen. Tutkijat ovat käyneet keskustelua siitä, voiko näitä termejä suoraan käyttää toistensa

⁵⁰ Keats-Rohan 2007, 141; Miettinen 2012, 11; Uotila 2014b, 246.

⁵¹ Biografialla tarkoitetaan henkilöstä kerättävää elämäkerrallista tietoa. Tutkimuksen tavoitteena voi olla kerätä tietoa vain yhdestä henkilöstä, jolloin voi puhua yksilöbiografiasta, mutta biografista aineistoa voi hyödyntää tutkimuksessa myös laajemmin, jolloin voidaan puhua esimerkiksi ryhmäbiografiasta, joukkobiografiasta (prosopografia) tai kollektiivibiografiasta. Kaikissa biografian muodoissa on kuitenkin viime kädessä kyse ihmisestä sekä hänen elämänsä kaarestaan kerättävästä tiedosta. Hakosalo 2014, 48–59.

⁵² Hakosalo 2014, 51; Uotila 2014b, 244–245; Verboven et al. 2007, 37, 40.

synonyymeina, ja usein prosopografia määritellään kollektiivibiografiaa systemaattisemmaksi ja objektiivisemmaksi tutkimusotteeksi, vaikka eronteko näiden kahden lähestymistavan välillä on ainakin osittain keinotekoinen.⁵³

Prosopografia liittää tutkielmani sekä henkilöhistorialliseen että paikallishistorialliseen tutkimusperinteeseen, sillä tavoitteenani on hahmottaa nimenomaan tietyn alueen yksilöiden elämää ja luoda siten kuvaa paitsi alueesta myös siellä asuneista ihmisistä ja tuon ajan ihmisten arkisista elämäntapahetkistä. Paikallishistorialla on perinteisesti tarkoitettu pitäjien historiaa käsitteleviä teoksia, jotka kattavat kokonaisvaltaisesti tietyn alueen historian varhaisesta asutuksen syntymisestä nykypäivään asti. Uudessa paikallishistoriassa korostuu kuitenkin tieteellistymisen mukanaan tuoma tarve tutkia paikallisuutta siten, että se käsitetään yksilöiden alueellisena toimintakenttänä ja elinympäristönä suurten linjojen sijaan.⁵⁴ Näin ollen tarkastelun keskiöön asettuu ihminen joka muodostaa henkilöhistoriallisen ja siten myös prosopografisen tutkimuksen perustan.⁵⁵

Tulen liittämään tutkielmaani kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen analyysin piirteitä. Kvantitatiivista analyysiä tulen käyttämään siten, että etsin määriä ja yleisiä tai vastaavasti harvinaisia tapauksia aineistoni joukosta. Tällöin löytämäni tiedot ovat muokattavissa numeeriseen muotoon ja kuvattavissa taulukkomuodossa; esimerkiksi lapsikuolleisuutta voi analysoida prosentteina kaikista syntyneistä lapsista tai avioitumisikää avioitumisikäjakautumisen kautta. Myös prosopografinen tutkimus on luonteeltaan usein kvantitatiivista.⁵⁶ Kvalitatiivinen analyysi puolestaan tulee esiin, kun lähden hahmotamaan tutkimusaineistoani enemmän yksilökeskeisestä näkökulmasta ja pohdin mahdollisia syitä elämäntapaan sisältyville tapahtumille. Nämä aineistoni kvalitatiiviset piirteet eivät siis ole suoraan luettavissa lähteistä, vaan vaativat omaa tulkintaa.⁵⁷ Tällöin voi jo puhua mikrohistorialle tyypillisestä johtolankametodin käytöstä, jota erityisesti Carlo Ginzburg on kehitellyt. Johtolankametsodi tarkoittaa sitä, että lähteen tarjoamien pientenkin vihjeiden avulla pyritään tekemään tulkintoja laajemmasta todellisuudesta.⁵⁸ Tutkielmassani tämä ilmenee lähdeaineiston tarkkana lähilukuna, jonka avulla muodostan tulkintoja siitä, minkälainen elinympäristö 1800-luvun maalaisyhteisö oli.

⁵³ Keskustelusta katso erityisesti Keats-Rohan 2007, 142–144; Uotila 2014b, 245–246.

⁵⁴ Alapuro 2010, 149; Tommila 1996, 15–16.

⁵⁵ Harmainen & Pollari 2014, 269; Keats-Rohan 2007, 140.

⁵⁶ Uotila 2014a, 40.

⁵⁷ Kvalitatiivisesta ja kvantitatiivisesta analyysistä sekä niiden yhdistämisestä Metsämuuronen 2006, 84–136; Erätuuli 1994, 11.

⁵⁸ Elomaa 2001, 64.

Tutkielmani tarkastelulähtökohta on mikrohistoriallinen, sillä pitäydyn tiiviisti vain yhteen pitäjään syntyneiden talontytärten elämän tutkimisessa. Mikrohistoriassa korostuu niin sanottujen tavallisten ihmisten, arjen ja alueellisesti tai ajallisesti suppeiden rakenteiden ja ilmiöiden tutkimus. Tällöin tarkastelukohteena on yksilö – tai prosopografisesti ymmärrettynä ryhmä yksilöitä – jotka toimivat osana omaa pienyhteisöään. Mikrohistorian klassikkoteoreetikko Giovanni Levi korostaa kulloisenkin toimintakulttuurin, eli pienyhteisön, sanelemien reunaehtojen merkitystä yksilön toiminnassa: tehdessään elämäänsä koskevia valintoja yksilö käy eräänlaista vuoropuhelua vallitsevien rakenteellisten reunaehtojen sekä omien elämänvalintojensa kesken. Nämä reunaehdot määrittävät yksilön toimintamahdollisuuksiensa rajat, mutta toisaalta luovat myös mahdollisuuden yksilön liikkumavaralle eli yksilön omille valinnoille. Levin mukaan mikrohistorian mielenkiintoisin anti onkin nimenomaan sen tutkiminen, miten yksilö sijoittuu vallitsevien kulttuuristen rakenteiden asettamaan muottiin.⁵⁹

Prosopografinen tutkimus sopii hyvin maaseudulla eläneiden henkilöiden biografioiden tutkimiseen, sillä ihmisten biografioiden liittäminen yhteen tuo tutkimukseen uusia ulottuvuuksia silloin, kun lähdeaineisto on suhteellisen vähäistä. Merkittävimmän lähdeaineiston esimodernin yhteiskunnan maaseuturahvaan tutkimiseen tarjoaa kirkonkirja-aineisto, joka on myös tämän tutkielman pääasiallinen lähdeaineisto. Kirkonkirjat voi määritellä seurakunnan ylläpitämäksi väestötilastoinniksi, jonka juuret ulottuvat aina uuden ajan alkuun ja kruunun tarpeeseen saada käsitys siitä, minkälainen väestö rakenne maassa vallitsi.⁶⁰ Kirkonkirjatietojen avulla yksittäisen henkilön elämää pystyy seuraamaan syntymästä kuolemaan saakka. Yli 100 vuotta vanha kirkonkirjamateriaali on vapaasti selattavissa internetissä Arkistolaitoksen ylläpitämän Digitaaliarkiston sivuilla.⁶¹ Myös Suomen sukuhistoriallinen yhdistys on julkaissut internet-sivuillaan rippi- ja historiakirjoja. HisKi-hakuohjelman avulla voi myös tutkia ihmisten elämänkaaria, sillä sinne on kerätty tiedot lähes kaikista seurakuntien väestötilastollisista tapahtumista. Tutkielmaa tehdessä olen käyttänyt hyväkseni internetin tarjoamaa mahdollisuutta kirkonkirja-aineiston tutkimiseen. Alkuperäisiä kirkonkirjoja säilytetään maakunta-arkistoissa ja niitä voi lukea myös mikrofilmeiltä.

Kirkonkirjat käsittävät rippi- eli pääkirjat sekä historiakirjat. Rippikirjat ovat talo- ja henkilöluetteiloita, joihin on kussakin seurakunnassa kerätty alueen talot, torpat sekä muut asumukset. Jokaiselle talolle oli rippikirjassa oma sivu, johon oli suunnilleen 5–10 vuoden välein lueteltu kaikki talossa

⁵⁹ Elomaa 2001, 61, 66.

⁶⁰ Nieminen 1999, 6–9.

⁶¹ Arkistolaitoksen internet-sivut, Asiakirjojen käyttörajoitukset.

asuvat henkilöt nimeltä. Luettelointi tapahtui perheittäin siten, että talon isäntä oli listassa ensimmäisenä ja häntä seurasi vaimo ja lapset. Myös muista talossa asuneista sukulaisista ja henkilöistä sekä palkollisista oli maininta rippikirjassa. Rippikirjasta löytyy nimien ohella tiedot syntymäajasta ja -paikasta sekä tieto henkilön kuolemasta, mikäli kyseinen henkilö sattui kuolemaan kyseisen rippikirjan voimassaoloaikana. Samoin rippikirjaan on kerätty tietoa kunkin henkilön luku- ja kirjoitustaidosta sekä ehtoollisella käymisestä. Merkinnät tehneestä papista riippuen saattaa rippikirjasta löytyä myös muita henkilön elämänkaaritutkimukselle arvokkaita tietoja, kuten esimerkiksi tietoa muutto- liikkeistä sekä muista tapahtumista, kuten avioitumisesta.

Historiakirjat ovat väestöhistoriallisten tapahtumien ympärille muodostuneita asiakirjoja, jotka täydentävät rippikirjamateriaalin tietoja henkilöiden elämänkaarista. Historiakirjat käsittävät luettelot avioliittoon kuulutetuista ja vihityistä, syntyneistä ja kastetuista sekä kuolleista ja haudatuista. Syntyneiden ja kastettujen luettelossa on merkintä lapsen syntymä- ja kasteajasta, nimestä, vanhemmista ja kummeista sekä usein myös merkintä siitä, mihin taloon lapsi on syntynyt. Joissakin tapauksissa äidin ikä on merkitty listaan. Avioliittoa ja vihkimistä käsitteleviin asiakirjoihin on merkitty vihittävien henkilöiden nimet sekä useimmiten tiedot siitä, mistä pitäjästä ja talosta henkilöt olivat. Näiden perustietojen lisäksi luetteloista löytyy maininta siitä, missä pari vihittiin ja käyttikö morsian morsiuskruunua. Haudattujen luettelossa puolestaan on edellisten luetteloiden tavoin merkitty henkilön nimi, asuintalo, titteli, ikä sekä kuolin- ja hautauspäivä. Lisäksi listaan on merkitty kuolinsyy. Näiden asiakirjojen lisäksi käytössäni on ollut sekalaisesti säilyneitä muuttoasiakirjoja, kirkontilejä, jotka täydentävät elämänkaarellista tutkimusta.

1.4. Tutkielman rakenne

Tutkielmani aineistonkeruu lähti liikkeelle tutkittavien henkilöiden syntymästä ja eteni kohti vanhuutta, ja myös tutkielmani rakenne noudattelee tätä kaavaa. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen talontytärten syntymää ja lapsuutta. Tällöin käsittelen esimerkiksi sitä, miten syntynyt lapsi liitettiin yhteisönsä jäseneksi ja minkälainen asema lapsella tässä yhteisössä oli. Tärkeäksi teemaksi nousee ajan olosuhteet huomioon ottaen myös lapsikuolleisuus. Tällöin kiinnitän erityisesti huomiota siihen, kuinka moni tutkimukseni 57 naisesta selvisi lapsuudesta aikuisuuden kynnykselle, kuinka moni kuoli aivan pienenä ja kuinka moni myöhemmin lapsena. Toisessa käsittelyluvussa paneudun nuoruuden, aikuistumisen ja lapsuudenkodista itsenäistymisen teemoihin. Tarkastelun keskiössä on etenkin talontytärten piikomiskulttuuri sekä nuoren aikuisen, noin 20-vuotiaan naisen elämänpiiri.

Kolmannessa ja neljännessä käsittelyluvussa keskityn perheen perustamiseen ja aikuisen naisen elämänpiiriin avioliiton solmimisen, lastensaannin ja äitiyden sekä naimattomuuden teemojen kautta. Avioliiton solmiminen – tai solmimatta jättäminen – muodosti tuon ajan naisen elämässä merkittävän käännekohtan, joka pitkälti sääтели koko myöhempää elämänkaarta. Avioitumista käsittelevässä luvussa tarkastelen muun muassa sitä kenen kanssa, minkä ikäisenä ja mihin (kylä, pitäjä) naiset avioituivat ja minkälaisen vaiheiden kautta avioitumisprosessi eteni. Lasten syntyminen ja äitiys liittyi kiinteänä osana avioliittoon, ja luvussa käsitellään myös sitä, minkälaisena vaiheena lastensaanti naisten elämässä esiintyi. Neljännessä käsittelyluvussa tarkastelen aikuisen naisen elämänpiiriä sosiaalisten suhteiden sekä konkreettisen asuinpaikan ja elinolojen kautta. Nämä olivat pitkälti sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan, ja siten avioliiton kautta hankittu yhteiskunnallinen status näyttelee suurta roolia naisen myöhemmässä elämässä. Kokonaisuudessaan kolmas ja neljäs käsittelyluku käsittelevät naisten elämänkaarissa heidän aikuisikänsä, eli suunnilleen ikävuosia 20–50.

Naisen koko elämänkaari ja sen aikana tehdyt valinnat ja elämäntapahtumat kytkeytyvät lopuksi osaksi vanhuuden elämänpiiriä. Viidennen käsittelyluvun teemana on tutkielmani naisten vanhuus esimerkiksi syytinki-järjestelmän sekä muiden sosiaalisten suhteiden kautta. Väistämätön elementti vanhuuden tarkastelussa on kuolema sekä kuolinsyyt. Ajan oloissa kuolema ei kuitenkaan ollut vain vanhuuteen liittyvä ilmiö, vaan se kulki osana tutkittavien naisten elämää koko heidän elämänkaarensa ajan. Päätän pro gradu -tutkielmani yhteenvedoon, jossa pohdin tutkimukseni naisten elämänkaaria kokonaisvaltaisesti ja liitän ne osaksi laajempaa mahdollisuuksien horisonttia eli pohdintaa siitä, minkälainen elinympäristö 1800-luvun länsisuomalainen maalaisyhteisö oli.

2. Syntymä ja lapsuus

Tutkimusaineistoni naiset syntyivät vuosina 1800–1810 ja elivät lapsuutensa 1800-luvun alun länsisuomalaisessa maaseutuyhteiskunnassa. Lapsuudessa opitut kulttuuriset ja sosiaaliset toimintamallit sekä lapsuudenkodin aineellinen ja aineeton perintö määrittivät osaltaan sen, minkälaisia mahdollisuuksia naisilla oli elämänsä myöhemmissä vaiheissa.⁶² Lapsuus voidaan ymmärtää sekä biologiseksi iäksi että sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennetuksi ilmiöksi.⁶³ Lapsuuden käsite vaihtelee ajassa ja paikassa, jolloin on tärkeää määrittellä, miten lapsuus ymmärrettiin kunkin aikakauden puitteissa. Tutkielmani osalta tämä vaatii määrittelyä 1800-luvun alun osalta: kuka oli lapsi, mistä lapsuus

⁶² Hytönen & Niskanen & Saarimäki 2012, 9.

⁶³ Ojanen 2014, 17.

alkoi ja mihin se loppui sekä minkälaisia vaiheita lapsuus sisälsi. Karkeasti jaotellen lapsuuden voidaan ajatella käsittäneen ikävuodet syntymästä suunnilleen 15-vuotiaaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsuuden sisälle mahtui monia erilaisia vaiheita eikä lapsuus siten ollut iällisestikään yhtenäinen ajanjakso.⁶⁴

2.1. Lapsi osaksi yhteisöä

Jokainen syntynyt lapsi muuttaa ympärillä olevien ihmisten elämää. Lapsen syntymällä on vaikutusta lapsen lähipiiriin, kuten vanhempien, sisarusten ja muiden sukulaisten elämään, mutta syntymällä ja syntyvyydellä voi mitata myös laajemmin yhteiskunnan tilaa, rakennetta ja hyvinvointia.⁶⁵ Uusien lapsien syntymä on määriteltävissä yhteiskuntaa ylläpitäväksi voimaksi hyvin monitasoisesti: uusi lapsi piti perheitä koossa sekä vaikutti ihmissuhde- ja sukulaisverkostojen kautta kyläyhteisön ja laajemmin myös yhteiskunnan rakenteisiin, toimintaan ja kehityslinjoihin. 1800-luvun alussa syntyneiden lasten elämää määrittivät yhteiskunnallisten auktoriteettien, kuten kirkon ja lainsäädännön, ohella yhteisön tavat ja normit. Lapsuus ei ollut samanlainen kaikille, vaan esimerkiksi asuinpaikka, vanhempien sosiaalinen ja taloudellinen asema sekä lapsen sukupuoli ja sijoittuminen sisarussarjassa vaikuttivat siihen, minkälaiseksi lapsuus muodostui.⁶⁶

Tutkimusaineistoni naisten syntymän aikaan 1800-luvun alussa Suomessa syntyi lapsia vuosittain hieman alle 200 000, mikä keskimäärin oli enemmän kuin kuolleiden henkilöiden määrä – väkiluku oli siis kasvussa.⁶⁷ Syntyneiden lasten lukumäärä on noudatellut yleisten lasku- ja noususuhdanteiden vaihtelua, sillä esimerkiksi sota-aikaan ja katovuosina lapsia syntyi vähemmän. Kaaviossa 1 on kuvattu Hämeenkyrössä vuosina 1795–1815 syntyneiden lasten lukumäärää. Viljakkalan osalta tilastointi alkaa itsenäisesti vasta vuodelta 1806, ja Viljakkalan osuus Hämeenkyrössä syntyneistä lapsista oli suunnilleen 25–30 syntynyttä lasta vuosittain.⁶⁸ Vuosi 1809 näkyy Suomen sodan vuoksi syntyvyystilastoissa alentumana, mutta myös vuonna 1803 on syntynyt poikkeuksellisen vähän lapsia, mihin on vaikuttanut ainakin se, että vuonna 1802 lapsia syntyi poikkeuksellisen paljon.

⁶⁴ Kts. esim. Talve 2012, 201–202.

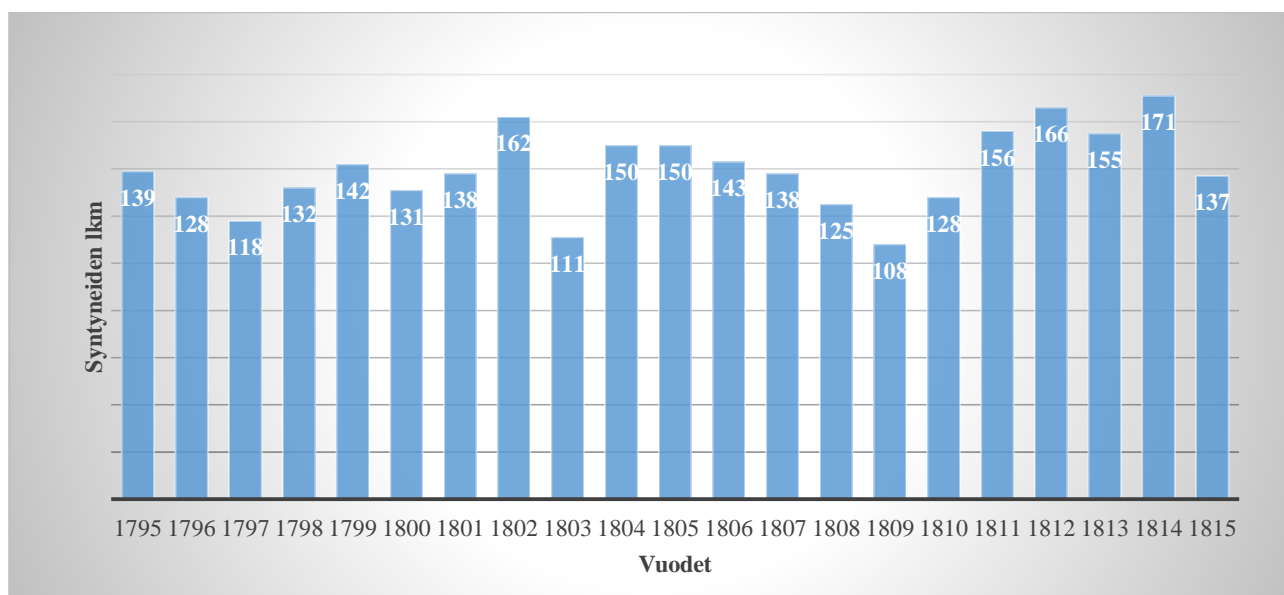
⁶⁵ Hytönen & Niskanen & Saarimäki 2012, 9.

⁶⁶ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 13–14.

⁶⁷ Suomen virallinen tilasto VI, v. 1865–1877, toinen vihko, s. CXVII.

⁶⁸ HSA, väkilukutaulut, v. 1795–1815; VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1815.

Kaavio 1: Syntyneiden lasten lukumäärä Hämeenkyrössä v. 1795–1815

Lähde: Hämeenkyrön seurakunnan väkilukutaulut v. 1795–1815.

Vuodenaika vaikutti lasten syntymien lukumäärään jonkin verran. Hämeenkyrössä vuosina 1795–1815 lapsia syntyi eniten tammikuussa (334 lasta) ja vähiten elokuussa (117 lasta). Muina kuukausina lapsia syntyi tasaisesti keskimäärin 250 lasta joka kuukausi.⁶⁹ Se, että elokuussa – eli kiireimpään sadonkorjuu-aikaan – syntyi vähiten lapsia, kertoo alkeellisesta perhesuunnittelusta: lasten hankinta suunniteltiin siten, että naiset eivät olisi lapsivuoteessa vuoden kiireisimpinä työaikoina. Tutkimusaineistoni naisten syntymien jakautuminen vuosi- ja kuukausitasolla on esitetty taulukossa 1, josta voi myös huomata sen, että lapsia syntyi hyvin vähän elokuussa. Muiden kuukausien suhteen syntymät jakaantuvat melko tasaisesti, mutta eniten lapsia syntyi maaliskuussa sekä joulukuussa. Toisaalta 12 naisen syntymäkuukautta ei saa selville, mikä vääristää tilastoja jonkin verran.⁷⁰ Mielenkiintoista on myös, se että omassa tutkimusaineistossani syntyi paljon lapsia vuonna 1803, vaikka yleisesti Hämeenkyrössä syntyneiden lasten lukumäärä oli tuolloin alhainen. Mahdollisesti syynä on paitsi sattuma, mutta myös se, että esimerkiksi heikko ravintotilanne ei välttämättä vaikuttanut yhtä paljon talollisväkeen kuin tilattomiin.⁷¹

⁶⁹ HSA, väkilukutaulut, v. 1795–1815.

⁷⁰ Tämä johtuu siitä, että näitä 12 tyttöä ei löydy syntyneiden ja kastettujen luettelosta ja rippikirjaan on merkitty heidän kohdalleen vain syntymävuosi.

⁷¹ Ainakin Ikaalisten seurakunnan väkilukutauluihin on tehty vuosina 1801–1802 merkintöjä, jotka kertovat suhteellisen huonosta sadosta, mikä puolestaan heijastui viljan hintaan ja siten maata viljelemättömän yhteiskuntaryhmän ravintolanteeseen. ISA, väkilukutaulut, v. 1801, 1802; Markkola, 2006, 53.

Taulukko 1: Tutkimusaineistoni naisten syntymien jakautuminen vuoden ja kuukauden mukaan

	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807	1808	1809	1810	Yht.
Tammikuu	1	1							1			3
Helmikuu		1		2				1				4
Maaliskuu		1	1	2					1		1	6
Huhtikuu	1	1			1	1		1			1	6
Toukokuu		1				1		1				3
Kesäkuu					1			1			1	3
Heinäkuu				2				1		1		4
Elokuu			1									1
Syyskuu			1					1			1	3
Lokakuu				1						1	1	3
Marraskuu				1	1	1				1		4
Joulukuu		1	1	1			1		1			5
Kuukausi ei tiedossa	1	2	2	1	2	1		1		2		12
Yhteensä	3	8	6	10	5	4	1	7	3	5	5	57

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Lapsuuden voidaan katsoa alkavan lapsen biologisesta syntymästä. Syntymä oli biologisen tapahtuman ohella ennen kaikkea sosiaalinen ja yhteisöllinen prosessi. Sosiaalisen syntymän puitteissa lapsesta muovautuu paitsi yhteisönsä jäsen, mutta myös oma yksilönsä, joka toiminnallaan ja pelkällä olemassa olollaan vaikuttaa häntä ympäröiviin ihmisiin.⁷² 1800-luvun alussa yksi tärkeimmistä sosiaalisen syntymän riiteistä oli kaste. Kasteessa vastasyntynyt otettiin seurakunnan jäseneksi, hän sai nimen sekä kummit ja hänestä tuli ympäröivän yhteisön jäsen. Omassa aineistossani kastemerkintä löytyy 40 talontyttäreiltä ja kaste tapahtui keskimäärin neljän päivän kuluttua syntymästä. Kaste pyrittiin suorittamaan mahdollisimman nopeasti lapsen syntymän jälkeen, jotta pahalainen ei ehtisi vaihtaa lasta toiseen.⁷³ Kirkkolaki edellytti, että kasteen oli tapahduttava kahdeksan päivän kuluttua lapsen syntymästä, mutta tästä saatettiin myös joustaa, sillä tutkimusaineistooni sisältyy tyttö, joka kastettiin 11 päivän ikäisenä.⁷⁴ Joissakin tapauksissa kaste suoritettiin hyvinkin nopeasti synnytyksen jälkeen: tutkimusaineistossani kolme tyttöä kastettiin samana päivänä kuin he syntyivät.⁷⁵

⁷² Hytönen & Niskanen & Saarimäki 2012, 11.

⁷³ Kuuliala 1960, 207–209.

⁷⁴ Kirkkolaki 1686, III Lucu, § II.

⁷⁵ Kirkkolaki 1686, IV Lucu.

Joissakin seurakunnissa pappi on tehnyt syntyneiden ja kastettujen luetteloon merkinnän siitä, missä kaste on tapahtunut, mutta Viljakkalan kohdalla näin ei ole ollut. Kastepaikkamerkinnöistä tutkijat ovat päättelleet, että kaste tapahtui kotona tai jumalanpalveluksen yhteydessä kirkossa, mutta myös pappilassa saatettiin kastaa lapsia. Tavatonta ei myöskään ollut, että lapsi kastetiin esimerkiksi kirkereillä tai muussa tilaisuudessa, jossa pappi oli läsnä. Kotikasteet alkoivat käytännössä syrjäyttää kirkkokasteet 1800-luvulla, sillä pitkä kastematka kirkolle saattoi olla hengenvaarallinen vastasyntyneelle lapselle.⁷⁶ Aineistoni perusteella voi todeta, että vuodenajalla ei näytä olleen merkitystä siihen, kuinka nopeasti lapsi kasteelle vietiin, eikä myöskään sillä, kuinka kaukana kotitalo sijaitsi kirkonkylästä. Tämä saattaa kertoa siitä, että kotikasteet olivat yleisiä.

Sosiaalisen syntymän jälkeen lapsi alkoi sosiaalistua ympäröivään yhteiskuntaan laajemmin. Lapsi oppi yhteisönsä tavat ja normit osin automaattisesti, osin vanhempien, sukulaisten ja esivallan tietoisena kasvatustyön tuloksena. Pikkulapsivaihetta kesti noin viiteen ikävuoteen, jolloin lapselta ei vaadittu hyödyllistä työntekoa tai laajaa osallistumista aikuisten maailmaan. Kymmenen vuoden ikää on perinteisesti pidetty taitekohtana, jonka jälkeen lapsilta alettiin vaatia vastuunalaisempaa työntekoa. Samalla sukupuolieroja alettiin korostaa paitsi työsuoritusten jakamisen, mutta myös esimerkiksi pukeutumisen muuttumisen myötä: ennen tätä tytöt ja pojat oli puettu samaan tapaan kolttuihin, mutta nyt pukeutumisessa alettiin suosia sukupuolenmukaista jaottelua. Vastuuta lisättiin vähitellen ja rippikouluikään (noin 15 vuotta) mennessä nuorilta odotettiin jo aikuiseen verrattavaa työsuoritusta. Rippikoulua on pidetty rajapyykkinä lapsuuden ja aikuisuuden välillä.⁷⁷

Varma merkintä rippikoulun käymisestä löytyy tutkimusaineistoni naisten kohdalla vain 17 tapauksessa. Tämä ei tarkoita sitä, että muut eivät olisi käyneet rippikoulua, sillä konfirmaatio oli edellytys vihkimiselle ja siten rippikoulun käytännössä kävivät kaikki seurakunnan jäsenet. Papit pitivät rippilapsista luetteloa, joka Hämeenkyrössä alkaa vuodesta 1803⁷⁸ ja pappi saattoi tehdä merkinnän rippikirjaan nuoren konfirmoisesta. Rippikoulu suoritettiin 15–16 -vuotiaana⁷⁹ ja se kesti pari viikkoa, jonka aikana pappi opetti rippilapsille Raamattua ja muita uskonkappaleita sekä kuulusteli heidän

⁷⁶ Kaivola 1998, 12; Kuuliala 1960, 207.

⁷⁷ Häkkinen 2007, 190; Korhokangas 1996, 78–79; Talve 2012, 169, 201.

⁷⁸ Rippilasten luetteloon on listattu rippikoulun käyneet henkilöt vuosilta 1803–1805, 1811, 1814 sekä vuodesta 1819 eteenpäin. Lähdeaineistossa olevien aukkojen vuoksi suuri osa 1800-luvun ensimmäisinä vuosina syntyneistä tytöistä ei löydy rippilasten luettelosta eikä rippikirjassakaan ole konfirmoisesta merkintää. Viljakkalan oma rippilasten luettelo alkaa vuodesta 1842, mutta rippikoulu on jo ennen tätä ollut viljakkalalaisille emäseurakunnan rippikoulusta erillinen, sillä merkinnät Viljakkalan rippilapsista on tehty kirjassa erillisille sivuille. Myös Hämeenkyrön pitäjänhistorian kirjoittaja Terhi Nallinmaa-Luoto toteaa, että Viljakkalan rippikoulusta vastasi pitäjänapulainen. Nallinmaa-Luoto 1990, 409.

⁷⁹ Vuoden 1686 kirkkolaki edellytti lapsilta 13–14 vuoden ikää ennen kuin heidät voitiin ottaa ehtoolliselle. Kirkkolaki 1686, VIII Lucu, § III.

tietämystään ja lukutaitoaan. Tytöt ja pojat osallistuivat usein erillisiin rippikouluihin ja Hämeenkyrössäkin on rippilasten luetteloissa joinakin vuosina eroteltu nuoret sukupuolen mukaan eri ryhmiin.⁸⁰

Rippikoulun jälkeen nuori sai ensimmäisen ehtoollisensa, mikäli pappi katsoi, että tämä hallitsi kristinopin riittävän hyvin. Näin ei ollut aina, sillä esimerkiksi vuodelta 1819 rippilasten luetteloiden välistä löytyy papin kirjoittama muistiinpanolappu, jossa todetaan, että muutamat rippilapset eivät ole osoittaneet riittävää tietoa ja taitoa saadakseen ensimmäisen ehtoollisensa. Heille annettiin joulukuun 11. päivään aikaa kehittyä kristinopissa, jonka jälkeen heidät voitaisiin konfirmoida. Näiden nuorten joukossa oli myös tutkimusaineistoon kuuluva Johanna Carlsdotter Koivisto.⁸¹ Konfirmaation jälkeen seurakuntalaisten velvoitteena oli käydä ehtoollisella säännöllisesti, mitä lakikin edellytti.⁸² Rippikirjan ehtoollismerkintöjä tutkimalla huomaa, että ehtoollisella käytiin perhekunnittain yksi tai kaksi kertaa vuodessa. Suosittu ehtoollisajankohta oli esimerkiksi juhannus eli 24. kesäkuuta.

Aikana, jolloin varsinaisia perheen ja kotitalouden ulkopuolisia kasvatustahoja ei ollut, vastasivat lapsen vanhemmat ja muut sukulaiset lapsen kasvatuksesta ja sivistyksen hankkimisesta. Ennen kaikkea tämä näkyy lukutaidon opettamisena. Rippikoulu ja lukutaito kytkeytyvät yhteen, sillä rippiläiselle ei päässyt, ellei osannut lukea Katekismusta ja hallinnut kristinuskon opetuksia. Ennen kansakoululaitoksen syntyä lasten lukemaan opettaminen oli kodin vastuulla. Lukutaitoa tarkoitti tuolloin kuitenkin ennen kaikkea Katekismuksen sekä muiden kristinuskon opinkappaleiden hallintaa, mikä usein perustui lähinnä ulkoa opetteluun, mutta myös sisäluvun alkeita opeteltiin.⁸³ Sisä- ja ulkoluku eroteltiin toisistaan myös rippikoulussa. Rippilasten luetteloissa on oma sarakkeensa sisäluvulle ja ulkoluvulle ja niistä saattoi saada myös eri arvosanan. Esimerkiksi Eva Henriksdotter Yli-Jaskara on ollut ilmeisen huono sisäluvussa, sillä siitä hän on saanut arvosanaksi erittäin heikon (*mera swag*), mutta ulkoluku on sujunut jo paremmin, sillä tästä pappi on antanut arvosanaksi hyvän. Sama seikka on havaittavissa myös vuosien 1818–1824 rippikirjassa, mutta ilmeisesti Eva oppi myös sisäluvun taidon, sillä vuosien 1825–1832 rippikirjassa lukutaito on jo selvästi kehittynyt.⁸⁴ Myös muutokirjoihin on tehty merkintöjä henkilöiden lukutaidosta, ja niissä on jaoteltu lukutaito samaan tapaan sisä- ja ulkolukuun kuin rippilasten luettelossa.

⁸⁰ Kuuliala 213–219; Laine & Laine 2010, 280–282.

⁸¹ HSA, rippilasten luettelot, v. 1819.

⁸² Markkola 2007a, 92.

⁸³ Häggman 2007, 213–217; Laine & Laine 2010, 259, 265.

⁸⁴ HSA, rippilasten luettelot, v. 1825; VSA, rippikirjat, v. 1818–1824, 1824–1832.

Pappi kuulusteli kansan lukutaitoa kerran vuodessa kinkereillä, jotka järjestettiin kylittäin. Kinkerit olivat suuri tapahtuma, joissa lukutaidon ja kristinopin hallinnan ohella tarkasteltiin myös kansan yleistä siveellisyyttä sekä nuhteetonta elämäntapaa. Kinkereillä kuulusteltiin myös aikuisia, mutta usein lasten ja etenkin rippikouluikäisten nuorten kristinopin hallinta oli tarkemman tarkkailun alaisena. Papit tekivät lukutaidosta merkintöjä sekä rippikirjaan⁸⁵ että erilliselle lukusetelille.⁸⁶ Arvoste-luasteikkona käytettiin yleisesti erilaisia rasteja ja viivoja, joista voi tehdä päätelmiä yksittäisten henkilöiden lukutaidosta. On kuitenkin huomattava se, että merkinnöistä ei suoraan voi päätellä sitä, minkälainen henkilön lukutaito todellisuudessa – tai varsinkaan nykymittapuun mukaan – on ollut, sillä pappien tulkinnat lukutaidon hallinnasta vaihtelivat suuresti. Rastien kehitystä seuraamalla voi kuitenkin tehdä päätelmiä siitä, mikä yksittäisten henkilöiden lukutaito kunakin aikana on ollut suhteessa toisiin ihmisiin.⁸⁷ Viljakkalan rippikirjoissa lukutaitomerkintöjä on järjestelmällisesti tehty vasta vuodesta 1818 eteenpäin. Näin ollen on vaikea saada käsitys siitä, miten tutkimuksen talontyttärien lukutaito on kehittynyt ennen tätä vuotta, ja milloin lukutaitoa on ensimmäisen kerran alettu harjoitella. Todennäköistä kuitenkin on, että lukemaan on alettu opetella noin seitsemän vuoden iässä aivan kuten nykyäänkin.⁸⁸ Asiaa hankaloittaa myös se, että kyseinen rippikirja oli voimassa vuoteen 1824 asti, jolloin ei voi tietää miltä vuodelta yksittäinen merkintä on peräisin. Mahdollisesti papit täydensivät viivoja risteiksi lukutaidon kehittyessä.

Yleistä tuntuu kuitenkin olleen se, että talontyttärien lukutaito on ollut suhteessa hyvä, sillä lähes kaikilla tytöillä on viimeistään vuosien 1832–1839 rippikirjassa täysiä tai lähes täysiä rasteja lukutaidosta. Verrattaessa tutkimusaineistoni naisten sukupolven lukutaitoa esimerkiksi heidän vanhempiensa sukupolven lukutaitoon, voi todeta, että lukutaidossa tapahtui jatkuvaa kehitystä: tytöt lukivat selvästi paremmin kuin vanhempansa. Mikäli henkilö luki poikkeuksellisen hyvin, merkitsi pappi tämän rippikirjaan. Esimerkiksi vuonna 1803 syntynyt Caisa Carlsdotter Hietikko sai papilta rippikirjaan merkinnän *läser väl*.⁸⁹ Caisan äiti oli kuollut Caisan ollessa 8-vuotias, joten lukutaidon opettaminen on mahdollisesti jäänyt joko isän tai isovanhempien harteille. Mikäli kotoa ei löytynyt taitavaa lukijaa, saattoi lapsen laittaa myös kylien ”kirjantaitavien” oppiin, jotka ammatikseen opettivat lapsia lukemaan.⁹⁰ Yhteenvedona voi siis todeta, että 1800-luvun alussa syntyneiden talontyttärien

⁸⁵ Rippikirjassa lukutaito eriteltiin seuraaviin kategorioihin: sisälukuun kirjasta (*i bok*) sekä ulkoa opeteltaviin (*utur minnet*) uskonkappaleisiin, joita olivat ABC-kirja, Lutherin katekismus ja huoneentaulu sekä kysymykset ja psalmit(?). Myös luetun ymmärtämistä kontrolloitiin.

⁸⁶ Häggman 2007, 213–218; Hämäläinen-Forslund 1987, 216; Laine & Laine 2010, 267; Markkola 2007a, 90.

⁸⁷ Laine & Laine 2010, 269.

⁸⁸ Kaarninen 2007, 231.

⁸⁹ VSA, rippikirja, v. 1818–1824, s. 11a.

⁹⁰ Nallinmaa-Luoto 1990, 408.

lukutaidon todellisesta tasosta on vaikea tehdä varmoja päätelmiä, mutta sen voi todeta, että lukutaidon – eli kristinopin opinkappaleiden hallinnan ja ymmärryksen – hankkiminen ja vaaliminen ovat olleet merkittävässä osassa läpi elämänkaaren.

Lapsien nähtiin hyödyttävän yhteisöään ja perhettään, sillä he olivat arvokas turva vanhuudenpäiville syytinkijärjestelmän kautta, mutta myös kaivattua työvoimaa arjen askareisiin. Agraariyhteiskunnassa työnteke määríteli pitkälti elämän sisällön aina varhaislapsuudesta kuolemaan saakka, ja lapset totutettiin tähän elämän perusuonteeseen hyvin varhain. Sosiaalishistorioitsija Antti Häkkinen on todennut, että työ kuului agraariseen lapsuuteen osana perheen toimeentulostrategiaa, ja samalla se nähtiin myös tärkeänä sosiaalistajana lapsen ja yhteisön välillä.⁹¹ Tutkimukseni naisten lapsuudenperheitä tarkastellessa huomaa, että mikäli perheessä oli lapsia paljon, oli taloudessa palkollisia ja muita ylimääräistä työvoimaa vähemmän. Vastaavasti mikäli lapsia oli vain muutama tai he olivat vielä hyvin pieniä, oli ulkopuolisen työvoima tarve suurempi. Mikäli perheessä oli runsaasti tyttöjä ja vain muutama poika, oli renkien tarve suurempi kuin piikojen ja päinvastoin, mikä johtui 1800-luvulla vallinneesta sukupuolten välisestä työnjaosta, jossa työtehtävät oli jaettu sukupuolen mukaan.⁹² Vaikka lapset olivatkin selvästi hyödyksi perheelleen, oli jokainen syntyvä lapsi myös uusi ruokittava suu ja kuluerä vanhemmilleen. Erityisesti tyttölasten syntymä saattoi olla taakka perheen taloudelle etenkin, jos heitä oli useita, sillä tytöt tuli naittaa kunnialla, mikä toisaalta söi varoja myötäjäisten ja häätjärjestelyjen muodossa.

Lasten asema menneiden aikojen yhteisöissä ei suinkaan ollut huono, sillä lapsista välitettiin, heistä huolehdittiin ja heitä arvostettiin suuresti osana yhteisöä. Toisaalta lapset eivät säästyneet elämän karuimmalta osalta, köyhyydeltä ja nälältä, jotka vielä 1800-luvulla olivat väistämätön osa elämää erilaisten tautiepidemioiden sekä toisaalta katovuosien johdosta. Puutteesta ja kurjuudesta huolimatta lapsuus näyttäytyi myös valoisana ja onnellisena aikana: leikki oli lapsen työtä sanonnan varsinaisessa merkityksessä, eikä lapselta odotettukaan aikuiseen verrattavaa työsuoritusta. Leikin kautta lapsi oppi monia aikuisena tarvittavia taitoja. Lasten leikkien ja työnteon historiaa muisteluaineiston kautta tutkinut Pirjo Korkiakangas näkee leikkien ja työnteon lomittuvan toisiinsa osana agraarista lapsuutta ja sen toimintaympäristöä. Lelujen ja leikkien avulla lasta sosiaalisestettiin ympäröivään yhteiskuntaan ja toisaalta myös totutettiin myöhempien elämänvaiheiden vaatimuksiin.⁹³

⁹¹ Häkkinen 2007, 188–189, Korkiakangas 1996, 76–77.

⁹² Markkola 1989b, 55–64.

⁹³ Häkkinen 2007, 190; Korkiakangas 1996, 102, 198–204; Ojanen 2014, 75.

Lapselta odotettiin ahkeruutta, oppimishalua ja -kykyä sekä toisaalta myös nöyryyttä auktoriteetteja kohtaan. Luonnekasvatus tähtäsikin yleisesti ajan kristillisiin hyveisiin ja normien opetteluun: ei saanut varastaa, piti olla ahkera ja sisukas ja vanhempia piti kunnioittaa. Patriarkaalisisessa perhejärjestelmässä isännän sana oli laki, johon sekä naisten, lasten että palkollisten oli alistuttava. Tämä oli ainakin luterilaisen kirkon ihanne⁹⁴, mutta tutkimuksissa on osoitettu, että kirkon ihanne ja todellisuus eivät aina kohdanneet, ja lähdeaineiston valossa on ollut vaikea saada vastauksia siihen, miten patriarkaalisia kotitaloudet ovat todellisuudessa tuohon aikaan olleet. Todennäköisesti isännänvalta talossa on vaihdellut paljon myös luonne-erojen mukaan. 1800-luvun loppupuolelle ja joiltakin osin aina 1900-luvun alkupuolelle saakka tytöt ja naiset ovat kuitenkin olleet myös lain silmissä isiensä ja aviomiehensä edusmiehisyyden alaisuudessa, mikä kertoo siitä, että patriarkaalinen järjestelmä on ollut hallitseva osa naisten elämää.⁹⁵

Tytöt ja pojat kasvatettiin erilailla, mikä johtuu agraarisen yhteiskunnan kaksijakoisesta sukupuolijärjestelmästä, jossa kummallakin sukupuolella oli hyvin tiukat roolit ja asema yhteisössä. Sukupuoliroolit näkyivät ennen kaikkea työnteossa, sillä tyttöjä kasvatettiin emännän rooliin naisten töiden kautta, kun taas miehiä valmisteltiin isännän rooliin miesten töiden kautta. Tytöt olivat pienestä pitäen äidin apuna keittiössä ja navetalla, hoitivat pienempiä sisarusksia, siivosivat, tiskasivat, laittoivat ruokaa ja tekivät käsitöitä. Pojat puolestaan olivat perheen miesten kanssa ulko- ja peltotöissä sekä metsällä.⁹⁶ Toisaalta perheen sisäinen rakenne saattoi myös vaikuttaa työnteon sukupuolittuneisuuteen, sillä esimerkiksi niissä taloissa, joissa oli ainoastaan tyttöjä he osallistuivat isiensä kanssa niin sanottuihin miestentöihin.⁹⁷ Tutkimusaineistoni kautta voi kuitenkin todeta, että oli erittäin harvinaista, että perheessä oli vain tyttöjä tai poikia. Lapsia syntyi paljon, ja siten oli todennäköistä, että perheeseen ainakin jossain kohtaa syntyi sekä tyttöjä että poikia. Korkean lapsikuolleisuuden vuoksi tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että sisarusarjan varttuessa sukupuolet olisivat jakaantuneet tasaisesti. Esimerkiksi Anttilan taloon syntyi vuosina 1786–1808 yhteensä yhdeksän lasta, joista viisi oli tyttöjä ja neljä poikia. Kaikki pojat ja yksi tyttö kuitenkin kuolivat lapsena, mikä tarkoitti sitä, että käytännössä talossa oli ainoastaan tyttäriä.⁹⁸

⁹⁴ Katekismuksen Huoneentaulu opetti kansaa alistumaan Jumalan luoman auktoriteettijärjestelmän valtaan: Jumala oli luovuttanut maallisen valtansa kotitalouden isännälle, jonka kuului hallita kovalla ja toisaalta myös oikeudenmukaisella ja rakastavalla kädellä alamaisiaan. Karonen 2002, 15.

⁹⁵ Eilola 2002, 101–102; Karonen 2002, 15–16, 20

⁹⁶ Häkkinen 2007, 189–190, Korkiakangas 1996, 124–128.

⁹⁷ Markkola 2007b, 254.

⁹⁸ HSA, rippikirja, v. 1784–1805, s. 342; VSA, rippikirjat, v. 1806–1817, s. 16, v. 1818–1824, s. 14, v. 1824–1832, s. 14.

2.2. Lapsuuden ihmissuhdeverkostot

Perhe ja suku määrittivät lapsuuden ihmissuhdeverkostoja, sillä varsinaisia ulkopuolisia kasvatustahoja, kuten koulua, ei ollut. Ihmissuhteet solmittiin oman lapsuudenperheen elämämpiiriin puitteissa, jolloin ihmissuhteita määrittivät lapsen vanhempien ihmissuhteet, jotka näkyivät muun muassa kummivalinnoissa. Kyläyhteisön rakenteet kuvaavat, minkälaiden ihmisten kanssa talontyttäret olivat lapsuudessaan tekemisissä ja minkälaisia ihmissuhteita heillä ylipäänsä oli mahdollista muodostaa. Tällöin keskeiseen asemaan nousee talollissääty osana maaseutuyhteisön sisäistä hierarkiaa.

Perheiden kokoa ja rakennetta on analysoitu sosiaalishistorian piirissä jo useiden vuosikymmenten ajan. Historioitsijat eivät tunnu olevan täysin yksimielisiä siitä, miten perheen rakennetta tulisi jaotella ja minkälaisista yksiköistä perhe oikeastaan muodostui, mutta yhteistä erilaisille tutkimussuunnille on se, että perheen asema ja sen mukanaan tuomat ihmissuhdeverkostot tunnustetaan merkittäväksi osaksi ihmisten arkipäiväisiä elämän käytäntöjä.⁹⁹ Perhe muodosti agraarisen yhteiskunnan ydinorganisaation, sillä se oli työntekoyksikkö ja siten toimeentulon perusedellytys.¹⁰⁰ Talonpoikaisessa elämämpiirissä perhe ja suku saivat vielä korostuneemman merkityksen, sillä maaomaisuuden katsottiin olevan suvun omaisuutta ja siten sen turvaamisen kannalta perheiden ja sukusiteiden säilyminen nähtiin ensiarvoisen tärkeänä. Tällöin talonpoikaisessa perhestrategiassa eli tavassa, jolla perheitä muodostettiin ja perhesiteitä ylläpidettiin, tärkeää roolia näytteli sukutilojen jatkuvuuden turvaaminen.¹⁰¹

Perhe on käsitteenä ongelmallinen, sillä historiassa termi on saanut erilaisia merkityksiä kuin nykyisin. Perheen sijaan ennen on oikeastaan käytetty lähinnä termejä ruokakunta, talo tai kotitalous, ja varsinaisesti sanan *perhe* tai latinan *familia*-sanana johdannaisten käyttö on ollut harvinaisempaa tai tarkoittanut nykyistä perhekäsitystä laajempaa ihmisryhmää.¹⁰² Käytetyt termit heijastelevat myös vallinneita käsityksiä perheestä. Kotitalous tai perhe nähtiin ennen kaikkea niiden henkilöiden yhteenliittymänä, jotka jakoivat keskenään saman fyysisen tilan syömiseen, nukkumiseen ja työntekoon. Tällöin kotitaloudet koostuivat paitsi verisiteen omaavista sukulaisista, myös muista talossa asuneista henkilöistä, kuten palkollisista ja muista asukkaista.¹⁰³ Talonpoikaistalouksien perhemallit ja -koot vaihtelivat muun muassa perheen ikärakenteen sekä muiden perhesykliin vaikuttaneiden

⁹⁹ Häggman 1996, 9–10, 22–38.

¹⁰⁰ Pulma 2007, 59.

¹⁰¹ Häggman 1996, 43; Silvasti 2001, 91–94.

¹⁰² Miettinen 2012, 47–49.

¹⁰³ Häggman 1996, 20–21, 32; Waris 1999, 22–23.

seikkojen mukaan. Tutkimusaineistoni avulla voi todeta, että talonpoikaistaloudet olivat ainakin nykymittapuulla melko suuria, sillä samassa taloudessa saattoi asua sulassa sovussa kolmekin – ellei jopa neljä – sukupolvea. Esimerkiksi Haverin talossa ehti asua neljä polvea saman katon alla, sillä vuonna 1810 syntyneen Anna Lena Henriksdotterin sekä hänen vanhempiensa ohella talossa asuivat myös hänen isänäitinsä sekä isänisänsä, jotka molemmat kuolivat vuonna 1811.¹⁰⁴ Sukulaisten ohella talossa asui paljon muuta väkeä, kuten palkollisia ja tilapäistyövoimaa, jolloin kotitaloudessa asuvien henkilöiden kokonaismäärä nousi reilusti yli kymmeneen henkeen. Talojen elättämästä henkilömäärästä voi päätellä myös osaksi sitä, miten varakas talo oli.¹⁰⁵

Perheitä ja kotitalouksia tutkiessa voi jossain määrin myös kyseenalaistaa jaottelevan eronteon eri talojen välille, sillä yhteistyötä tehtiin naapuri- ja sukulaistalojen kanssa tiiviisti. Nykyajan käsitykset kotitalouksista ja perheistä perustuvat pitkälti seurakuntien pappien aikalaisnäkemysiin siitä, miten kotitaloudet jakaantuivat. Rippikirjoissa yksi sivu oli omistettu yhdelle talolle, ja siinä oli lueteltu kaikki, ketkä kyseisessä talossa asuivat. Todellisuudessa talojen rajat eivät välttämättä ole olleet niin selkeitä kuin mitä rippikirjat antavat ymmärtää, sillä rippikirjoista ei saa käsitystä siitä, mihin perheeseen ja kotitalouteen henkilöt ovat todellisuudessa ajatelleet kuuluvansa ja miten tiivistä yhteistyö on muiden talojen kanssa ollut.¹⁰⁶ Rajat hämärtyvät etenkin silloin, jos talo oli jaettu esimerkiksi veljesten kesken siten, että on muodostunut kaksi tai jopa kolme samannimistä taloa. Omassa tutkimusaineistossani löytyy useita esimerkkejä taloista, joilla on ollut yhteinen kantatalo, joka on perinnönjaoissa jaettu osiin. Näin alueelle muodostui samannimisiä taloja, jotka sijaitsivat hyvin lähellä toisiaan ja usein talojen isäntäväki oli myös sukua toisilleen.¹⁰⁷ Giovanni Levi onkin todennut, että perhettä ja kotitaloutta ei voi erottaa sitä ympäröivästä yhteisöstä ja suvusta, jolloin perheet ja kotitaloudet ovat voineet todellisuudessa rakentua hyvinkin erilaisiksi kuin mitä lähdeaineisto antaa olettaa.¹⁰⁸

Kotitalouden ytimen muodostivat kulloinkin taloutta hallitseva isäntäpari lapsineen. Keskimäärin tutkimusaineistoni tytöillä oli viisi sisarusta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tytöt olisivat viettäneet lapsuutensa kaikkien sisarustensa kanssa, sillä lapsia kuoli paljon, ja ikäerot sisarusten välillä olivat monesti suuria. Yleisimmin sisarussarjojen vanhimmalla ja nuorimmalla lapsella oli ikäeroa 15–20

¹⁰⁴ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 66.

¹⁰⁵ Waris 2003, 498.

¹⁰⁶ Kts. esim. Miettinen 2012, 263.

¹⁰⁷ Omassa tutkimuksessani on esimerkiksi kolme Koivisto-nimistä taloa, jotka sijaitsevat muutaman kilometrin säteellä toisistaan. Samoin on jaettu kahtia esimerkiksi Servo, Heiskala, Jaskara, Sankari, Lempi, Sorvari ja Markkula. Myöhemmin taloihin on lisätty etuliitteitä erottamaan ne toisistaan (esimerkiksi Ylä- ja Ala-). Monesti taloille on muodostunut ajan saatossa myös täysin uusi nimi. VSA, rippikirja, v. 1806–1817.

¹⁰⁸ Levi 1992, 68; Miettinen 2012, 22.

vuotta, mutta yli 20 vuoden ikäerot eivät olleet tavattomia. Esimerkiksi Plihtarin talon vanhimmalla eloon jääneellä lapsella, vuonna 1810 syntyneellä Sara Lovisa Mickelsdotterilla oli yhteensä 10 sisarusta, joista nuorin oli syntynyt vuonna 1835. Näin ollen Sara Lovisalla ja hänen pikkusiskollaan Amalialla oli ikäeroa peräti 25 vuotta. Mikäli isosisko tai -veli oli huomattavasti vanhempi kuin nuoremmat sisarensa hän oli mahdollisesti jo muuttanut lapsuudenkodistaan pois, kun pikkusisaruksia vielä syntyi. Tällainen tilanne oli esimerkiksi edellä mainitulla Sara Lovisa Mickelsdotterilla, sillä hän muutti kotoa pois vuonna 1830, jonka jälkeen hänelle syntyi vielä kaksi sisarusta.¹⁰⁹

Mikäli tytär oli sisarussarjansa nuorimpia, hän ei ollut edes nähnyt vanhempia sisaruksiaan, jos he olivat kuolleet ennen nuorempien sisarusten syntymää. Esimerkiksi vuonna 1800 syntyneellä Caisa Sofia Mattsdotter Anttilalla oli kuusi vanhempaa sisarusta, mutta heistä kolme oli kuollut ennen kuin Caisa syntyi. Caisan jälkeen perheeseen syntyi vielä kaksi lasta, joista molemmat kuolivat lapsina.¹¹⁰ Lapsiluvusta ei siis voi suoraan tehdä päätelmiä perheiden koosta, sillä kaikki syntyneet eivät asuneet talossa yhtä aikaa. Esimerkiksi Sikurin talossa syntyi vuosina 1798–1811 yhteensä kahdeksan lasta, joista kuitenkin vain kolme selvisi aikuisikään. Näistä kolmesta lapsesta yksi oli vuonna 1801 syntynyt Margaretha, jolla oli vuonna 1798 syntynyt isovelji ja vuonna 1811 syntynyt pikkusisko. Kaikki muut sisarukset olivat kuolleet alle vuoden ikäisinä vuosina 1805–1808.¹¹¹

Sisarusten kuoleman ohella vanhempien kuolemat vaikuttivat suuresti tyttöjen elämään. Omassa tutkimusaineistossani kahdeksan tytön äiti tai isä kuoli tytön ollessa alle 15-vuotias. Tämä tarkoitti, että talon oli tultava toimeen ilman virallista emäntää tai isäntää, jolloin talossa oli usein suhteellisen vanhoja lapsia tai vanhempien sisaruksia hoitamassa isännän tai emännän tehtäviä. Toinen vaihtoehto oli, että leskeksi jäänyt vanhempi meni uudelleen naimisiin, jolloin lasten oli totuteltava elämään äiti- tai isäpuolen kanssa, jolla mahdollisesti oli lapsia edellisestä avioliitosta ja uusia syntyi tytön sisarpuoliksi. Tällainen kasvuympäristö oli esimerkiksi vuonna 1804 syntyneellä Anna Gretha Eriksdotter Nisulla, jonka isä kuoli kuumeeseen vuonna 1810. Annan äiti avioitui uudelleen vuonna 1811, ja Annalle syntyi yhteensä kolme sisarpuolta.¹¹²

Minkälaisista yksiköistä 1800-luvun talonpoikaisperheet koostuivat? Perherakenteita analysoidessa käytän kolmijakoista perhemallien jaottelua, joka perustuu ennen kaikkea perhehistorioitsija Peter

¹⁰⁹ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 11, v. 1832–1839, s. 12.

¹¹⁰ HSA, rippikirja, v. 1784–1805, s. 342; VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 16.

¹¹¹ HSA, rippikirja, v. 1784–1805, s. 310; VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 39.

¹¹² VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 34, v. 1818–1824, s. 29.

Laslettiin 1960-luvulla kehrittelemään perhemallien jaotteluun.¹¹³ Perhedemografian tutkimuksessa on ollut vallalla käytäntö, että varsinaiset perhemallit rakennetaan vain sukulaissuhteen omaavien henkilöiden välille. Poikkeuksen tähän tekee Itä-Suomen yhtiömiesperheet, joissa kaksi tai useampi sukulaissuhteita vailla ollut perhe muodosti perheiden yhteenliittymän, joka perustui lähinnä työntönteolle.¹¹⁴ Länsi-Suomessa varsinaisen perheen muodosti useimmiten sukulaissuhteen omaavat henkilöt, mutta kotitaloudet ymmärrettiin laajemmin yhteisöllisinä toimintakokonaisuuksina. Esimerkiksi palkollisten katsottiin tiiviisti kuuluvan taloon, sillä mikäli renki tai piika sai lapsen, meni naimisiin tai kuoli, merkittiin tapahtuma tapahtuneeksi siinä talossa, missä hän kulloinkin asui.

Ensimmäisen perhemallin muodosti ydinperhe, johon kuului pelkkä aviopari, aviopari ja lapset tai leski ja lapset. Puhdas ydinperhemalli oli agraariyhteiskunnassa talollisperheiden osalta harvinainen, ja jokaisessa tutkimassani talossa on 1800-luvun alussa asunut myös isäntäparin sukulaisia. Lähteistä välittyy kuitenkin jonkinlainen ydinperheihanne, sillä rippikirjoissa talon varsinainen ydinperhe – eli isäntä, emäntä ja lapset – on erotettu omaksi ryhmäkseen muista talossa asuneista henkilöistä kuten palkollisista ja usein myös muista sukulaisista. Esimerkiksi Hietikon taloa koskeva sivu vuosien 1808–1817 rippikirjassa kertoo siitä, miten taloa isännöinyt ydinperhe irrotettiin muusta talonväestä erilleen: sivun yhdeksän ensimmäistä riviä on omistettu talon isäntäparille ja heidän seitsemälle lapselleen ja tämän jälkeen on viisi tyhjää riviä, jonka jälkeen on lueteltu isännän naimattomat siskot ja heti heidän jälkeensä talon palkolliset.¹¹⁵ Tämä kertoo siitä, että isäntäparin naimattomat sukulaiset rinnastettiin palkollisiin eikä ydinperheeseen, joka käsitti vain isännän, emännän ja heidän jälkikasvunsa. Merkitsemistapa, jossa talon isäntäpari lapsineen on irrotettu muista talon asukkaista, palveli myös käytäntöä, sillä isäntäperheen jälkikasvuutteloa saatettiin täydentää uusien lasten syntyessä, kun rivejä oli jätetty tyhjäksi. Liitteessä 2 on esimerkki rippikirjansivusta.

Toisen perhemallin voi katsoa olevan perusmalliltaan ydinperhe, mutta se on ikään kuin laajentunut siten, että samassa taloudessa asui myös muita henkilöitä, kuten naimattomia tai leskeksi jääneitä sukulaisia. Monesti naimattomat sisarukset jäivät pysyvästi taloon asumaan, mikäli talossa vain riitti ruokaa ja työtä myös ydinperheen ulkopuolisille henkilöille. Talonpoikaisperheet olivat Länsi-Suomessa perinteisesti laajentuneita ydinperheitä, joissa samassa kotitaloudessa asui aviopari lapsineen sekä toisen aviopuolison vanhemmat ja muutama naimaton sisarus.¹¹⁶ Tutkimusaineistostani löytyy

¹¹³ Kts. esim. Miettinen 2012, 32; Waris 1999, 206.

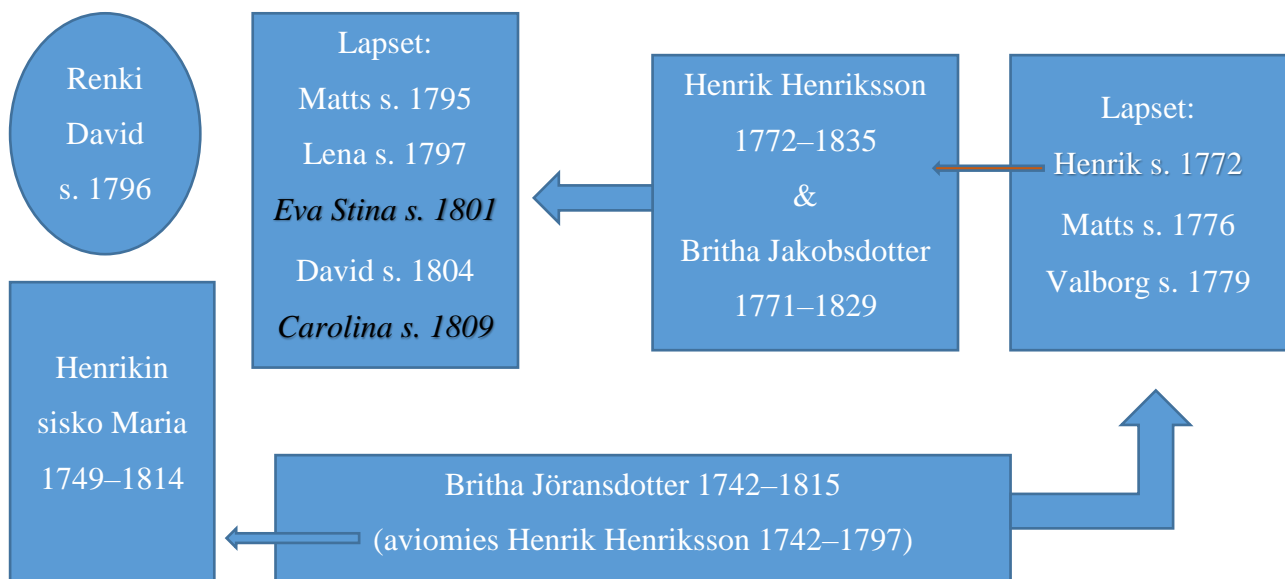
¹¹⁴ Waris 2003, 495.

¹¹⁵ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 12.

¹¹⁶ Waris 1999, 24–25; Waris 2003, 493–503.

lukuisia esimerkkejä tällaisesta perhemallista. Esimerkiksi Sorvarin talossa asui vuosien 1808–1817 rippikirjan mukaan talon entinen, sokeaksi merkitty emäntä Britha Jöransdotter sekä hänen kolme lastaan. Vanhin poika Henrik oli perinyt talon isännöyden isänsä kuoltua, avioitunut ja perustanut perheen. Myös edellisen isännän naimattomaksi jäänyt sisko asui edelleen talossa. Kuviossa 1 on esitetty Sorvarin talon asukasrakenne vuosien 1808–1817 rippikirjan mukaan.

Kuvio 1: Sorvarin talon asukkaat 1808–1817

Lähde: HSA, rippikirja, v. 1784–1805, s. 308; VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 37.

Yksittäisen perheen rakenne saattoi muuttua olosuhteiden myötä esimerkiksi kuolemantapausten tai muuttoliikkeiden vuoksi eikä tällöin voi yksiselitteisesti puhua yhdestä perhemallista, joka vallitsisi tietyllä alueella tai edes tietyssä kotitaloudessa säännöllisesti. Nämä perhesykliä muuttavat tekijät ovat kiinnittyneitä kunkin perheessä tai kotitaloudessa olleen henkilön henkilökohtaisiin elämänkaarisiin esimerkiksi avioitumisen ja muuttoliikkeiden kautta, jolloin yksittäisten henkilöiden elämänkaaria tarkastelemalla pääsee käsiksi myös laajemmin perhesyklarit tarkasteluun.¹¹⁷ Normaaliin perhesykliin kuului se, että muutaman vuoden ajan useampi sukupolvi asui samassa taloudessa: vanha isäntäpari nuorimpine lapsineen ja uusi isäntäpari vanhimpine lapsineen muodosti tällöin perheen, joka periaatteessa voidaan tulkita myös kaksi ydinperhettä käsittäväksi suurperheeksi. Perhehistoriassa tällaista kahden sukupolven suurperhettä kutsutaan kantaperheeksi.¹¹⁸ Syklin edetessä tämä rakenne hajosi, kun vanhan isäntäparin lapset avioituivat ja muuttivat pois kotoa ja isäntäpari kuoli.

¹¹⁷ Häggman 1996, 40; Silvasti 2001, 91–92; Waris 1999, 24.

¹¹⁸ Miettinen 2012, 21; Pulma 2007, 59; Waris 1999, 206.

Esimerkiksi edellä esitetty Sorvarin perheen perherakenne muuttui, kun isoäiti Britha ja isotäti Maria kuolivat peräkkäisinä vuosina 1814 ja 1815. Samoin myös Henrikin sisarukset Matts ja Valborg muuttivat pois mikä tarkoitti sitä, että talossa asui mahdollisesti hetken ainoastaan ydinperhe eli Henrik ja Britha lapsineen. Toisaalta tätäkään vaihetta ei kestänyt kauaa, sillä vanhin poika Matts avioitui 1820-luvun alkupuolella ja näin ollen sykli alkoi ikään kuin alusta.¹¹⁹

Talossa asuvien tätien, enojen ja setien sekä toisaalta myös isovanhempien ikä tutkittavien naisten syntymähetkellä vaikutti siihen, minkälainen suhde hänelle sukulaisiinsa muodostui. Pitkät hedelmällisyytiät näkyivät myös sukulaissuhteissa: mikäli tyttö oli sisarussarjansa vanhimpia lapsia, hänellä saattoi olla suunnilleen itsensä ikäisiä setiä, enoja ja tätejä. Mikäli tyttö oli syntynyt sisarussarjansa nuorimpien joukossa, oli tavallista, että häntä vanhemmat sisarukset alkoivat saada lapsia, kun tyttö oli itse vielä pieni. Tällöin talossa asui enää harvoin isän tai äidin sisaruksia ja isovanhemmatkin olivat todennäköisesti jo kuolleet tai ainakin jo melko vanhoja. Esimerkiksi Pullin vuosina 1801, 1807 ja 1810 syntyneillä tyttärillä oli itsensä ikäisiä tätejä ja enoja: tutkimusaineistooni kuuluvien Eva Caisan, Marian ja Anna Lenan isovanhempien nuorin lapsi oli syntynyt vuonna 1803. Tyttöjen isoäiti oli tällöin 44-vuotias.¹²⁰

Kolmas perhemalli on ryhmä- tai suurperhe, joka koostui useasta ydinperheestä, jotka eivät kuitenkaan muodostaneet edellä esiteltyä kantaperhettä.¹²¹ Suurperheen määritelmä ei sinänsä riipu talossa asuneiden henkilöiden määrästä, mutta toki useamman ydinperheen yhteenliittymä kasvatti talossa asuneiden henkilöiden määrää. Aineistooni kuuluu yhdeksän tyttöä viidestä talosta, jotka ovat syntyneet tai eläneet ainakin osan lapsuuttaan tai nuoruuttaan suurperheessä. Esimerkiksi Pullin kolmen sisaruksen vanhemmat olivat Pullin talossa isäntäpari vuoteen 1812 asti, jolloin talon isännäksi tuli äidin veli, jolla oli 1810-luvulla syntyneitä lapsia. Vuonna 1814 tutkimukseen kuuluvien tyttöjen perhe muutti kuitenkin talosta pois ja perusti oman torpan Pullin maille.¹²² Näin ollen varsinaista suurperhe-kautta ei kestänyt kovinkaan kauaa, jolloin voi päätellä, että se ei ehkä ole ollut tavoiteltavaa tai taloudellisesti edes mahdollista. Muut suurperhe-esimerkit ovat luonteeltaan samanlaisia, sillä kahden ydinperheen yhteiselo saman katon alla ei kestänyt kovinkaan montaa vuotta, sillä toinen perhe muutti talosta pois usein jo saman rippikirjan voimassaoloaikana eli noin kuuden vuoden sisällä. Lähteet eivät myöskään kerro sitä, miten käytännön elämä näiden suurperhetalouksien sisällä

¹¹⁹ Mattsin ja hänen vaimonsa Saran tarkka avioitumisajankohta ei selviä, mutta todennäköisesti avioliitto on solmittu 1820-luvun alussa, sillä ensimmäinen lapsi on syntynyt helmikuussa 1822. VSA, rippikirja, v. 1818–1824, s. 32.

¹²⁰ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 68.

¹²¹ Häggman 1996, 32, 40; Talve 2012, 195–198; Waris 1999, 24.

¹²² VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 68, 75.

on sujunut. Suurimmissa taloissa saattoi nimittäin tuohon aikaan olla useitakin rakennuksia, eivätkä perheet välttämättä asuneet saman katon alla, joskin se on myös ollut mahdollista.

Isovanhempien, tätien, enojen ja setien sekä muiden sukulaisten ohella talossa asui myös muuta väkeä, kuten palkollisia ja itsellisiä sekä seurakunnan elättämiä köyhiä ja vaivaisia. Vaikka heillä saattoi olla lapsia ja he siten muodostivat oman ydinperheensä talojen sisällä, eivät he silti olleet isäntäperheeseen rinnastettava perheyksikkö eivätkä siten laajenna perheitä suurperheiksi. Tähän vaikutti myös se, että palkolliset ja muu irtain työväki eli liikkuvaa elämää, eivätkä siten asettuneet yhteen taloon kovinkaan pitkäksi ajaksi. Monet palkolliset vaihtoivat pestiä lähes vuosittain, mikä tarkoitti sitä, että tiivis kanssakäyminen isäntäperheen lasten kanssa loppui tai ainakin vaikeutui. Pitäjän köyhien ja vaivaisten sijoittaminen taloon asukeiksi kertoo siitä, miten kyläyhteisö toimi ja huolehti jäsenistään. Ennen kunnallisen köyhäinhoidon syntymistä seurakunta oli velvollinen elättämään köyhät ja sairaat jäsenensä. Tämä hoitui siten, että seurakunta oli jaettu niin sanottuihin köyhäinruotuihin ja ruotuun kuuluvien talojen velvollisuus oli elättää ruotuun kuuluvat köyhät ja sairaat henkilöt korvausta vastaan.¹²³ Tämä osoittaa sen, että maaseutuyhteiskunnan varakkain kerros, eli talolliset, ovat olleet tekemisissä myös alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden henkilöiden kanssa. Esimerkiksi Ala-Servolla asui vuosisadan vaihteessa ruotuvaivainen nainen, joka tosin kuoli vuonna 1809 punatautiin. Pengon talossa puolestaan asui seurakunnan elätettävänä leskinainen lapsineen.¹²⁴ Naisen lapset olivat saman ikäisiä kuin talon omat lapset, jolloin voi olettaa, että he ovat leikkineet keskenään, mikä on saattanut olla paheksuttavaa.

Ikätovereiden kanssa muodostetut ihmissuhteet ovat perustuneet naapuruus- ja sukulaissuhteiden varaan. Talojen lapset ovat viettäneet aikaa talon ulkopuolella leikkien esimerkiksi torppien lasten kanssa. Tämä oletus perustuu siihen, että torppien isännät olivat todennäköisesti sukua talojen isännille ainakin, mikäli kyseessä oli tilasta lohkottu perintötorppa. Suhteellisen yleistä oli myös, että isän tai äidin sisko avioitui lähialueen torpparin, käsityöläisen tai talollisen kanssa, jolloin sukulaisverkot laajenivat ja samalla myös tyttöjen elämänpiiri ja ihmissuhdeverkosto laajeni. Sukulaisia asui myös muualla kuin saman talon, kylän tai edes pitäjän sisällä. Näin oli etenkin silloin, jos toinen vanhemmista oli kotoisin muualta kuin samasta pitäjästä. Kovin kaukaa aviopuolisoa ei kuitenkaan haettu, vaan sukulaisverkosto sijaitsi pääsääntöisesti koti- tai naapuripitäjän alueella kuten myöhemmin todetaan.

¹²³ Nallinmaa-Luoto 1990, 374–377.

¹²⁴ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 10, v. 1818–1825, s. 77.

Läheiset ihmissuhteet eivät rajoittuneet ainoastaan sukulaisiin, vaan ystäviä hankittiin myös naapureista ja muista tuttavista, minkä kummivalinnat osoittavat. Kummien valinta kertoo ennen kaikkea lasten vanhempien ja kummeiksi valittujen henkilöiden suhteesta, vaikka varsinainen kummisuhde vallitsikin lapsen ja kummin välillä. Kummien tehtävänä oli toimia eräänlaisina hengellisinä vanhempina lapselle, ja he olivat myös velvollisia huolehtimaan lapsesta, mikäli vanhemmille sattuisi jotain. Tästä syystä kummeiksi valittiin aina sekä miehiä että naisia. Vanhempien ohella kummien tehtävänä oli vastata kummilapsensa hengellisestä kasvatuksesta ja ohjauksesta.¹²⁵ Yleisesti uskottiin myös, että lapsista tulee kummiensa kaltaisia, joten kummiksi ei kelvannut kuin hyvämaineinen henkilö: vuoden 1686 kirkkolaki sääti, että kummien pitää olla ”*lailliseen Ikän tulleet ja Catechismuxen opisa hywin taitawat.*”¹²⁶

Tutkimusaineistoni talontyttäriä kummit saa selville 40 tapauksessa. Keskimäärin tutkimukseni talontyttärillä oli neljä kummiä. Yleissääntö kummien valinnassa tuntui olevan, että kummeiksi valittiin isäntäpari lähitalosta, sekä muutaman muu yksittäinen kummi, jotka nekin olivat usein lähitalojen naimattomia lapsia tai isän tai äidin sisaruksia. Hämeenkyröläisten kummivalintoja 1700- ja 1800-luvuilla tutkinut Juha Sulin on todennut, että suurin osa kummeista valittiin samasta yhteiskuntaryhmästä: talolliset valitsivat siis kummeja lähinnä talollisista, minkä voi todeta myös oman tutkimusaineistoni perusteella.¹²⁷ Tämä kertoo siitä, että kyläyhteisössä talolliset muodostivat oman ryhmänsä, joka piti tiiviisti yhtä ja erottui maaseudulla tilattomasta väestöstä omaksi ryhmäkseen. Paikoin kummisuhteet ylittivät myös pitäjänrajat: Ester Ulrika Jöransdotter Nikkilän äiti oli kotoisin Ruovedeltä ja hänen kummeinaan oli pariskunta äidin vanhasta kotitalosta.¹²⁸ Tämä kertoo ennen kaikkea siitä, että lasten ihmissuhdeverkostot ulottuivat omaa pitäjää ja kylää laajemmallekin alueelle. Käyttämäni lähteet eivät kuitenkaan kerro siitä, minkälaisena kummisuhde jatkui kasteen jälkeen, mutta kirjallisuus kertoo, että kummit muistivat lasta esimerkiksi juhlapäivinä.¹²⁹ Kummien velvollisuudet kummilastaan kohtaan katsottiin päättyneeksi rippikoulun jälkeen.¹³⁰

Myös alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneita henkilöitä pyydettiin talollisten lasten kummeiksi. Kiviniemen taloon vuonna 1805 syntyneelle tyttäreille Eva Caisalle valittiin kummeiksi samalla kylällä

¹²⁵ Kaivola 1998, 12–13; Kuuliala 1960, 208–209; Lempiäinen 1965, 174–194.

¹²⁶ Kirkkolaki 1686, III Lucu, § V.

¹²⁷ Lähes 60 % talollislasten kummeista oli talollisia. Sulin 1994, 43–46.

¹²⁸ VSA, syntyneiden luettelo, v. 1803, s. 29.

¹²⁹ Kaivola 1998, 38–41.

¹³⁰ Talve 2012, 218.

asunut talollispari ja torpparipari sekä talon piika.¹³¹ Kummiksi pääsy oli luottamuksen ja kunnianosoitus ja palkollisen valinta lapsen kummiksi kertoo isäntäparin ja palkollisen välisistä hyvistä suhteista. Tutkimusaineistooni sisältyy myös tyttöjä, joiden kummeiksi on valittu Viljakkalassa asuneita sotilaita. Neljän tytön kohdalla sotilaskummit ovat mitä ilmeisimmin olleet tavallisia ruotusotilaita, mutta vuonna 1803 syntyneen Hedvig Lovisa Henriksdotter Koiviston kummi oli korpraali Carl Fonsell. Hedvigin äidinisä oli korpraali Wilhelm Knutsröm, ja Hedvigin täti oli naimisissa Carl Fonsellin kanssa. Hedvigin suvulla oli siis sotilastausta, vaikka hänen vanhempansa olivat maanviljelijöitä: Hedvigin isä tuli Koiviston taloon kotivävyksi eikä hänellä todennäköisesti ollut sotilastaustaa.¹³²

Suurin osa tytöistä, joiden kummeina oli sotilaita, olivat syntyneet ennen sotaa, mikä tarkoittaa sitä, että heidän kummisetänsä ovat hyvin todennäköisesti osallistuneet taisteluihin. Marraskuussa 1809 syntyneen Maria Henriksdotter Lemmen kummiksi valittiin mahdollisesti jo rintamalta kotiutunut sotilas Johan Lemberg, joka oli Lemmen talon varustama ruotusotilas. Lemberg selvisi sodasta elossa ja kuoli tuntemattomaan sairauteen vuonna 1811.¹³³ Myös Maria Johansdotter Markkulan kummisetä Carl Skruf selvisi sodasta hengissä, sillä hän kuoli vasta vuonna 1853.¹³⁴ Näin ei ollut kaikkien kohdalla, sillä vuonna 1805 syntyneen Hedvig Johansdotter Härkin kummisetä David Weck on rippikirjan mukaan kuollut vuonna 1809. Tietoja hänen kuolemasta ei löydy kuolleiden ja haudattujen luettelosta, jolloin voi päätellä, että hän on mahdollisesti kuollut sodassa.¹³⁵ Sama tilanne oli vuonna 1803 syntyneellä Justina Carlsdotter Muotilalla, jonka kummisetä Israel Öрман on merkitty kuolleeksi vuonna 1808 tai 1809.¹³⁶ Varsinaiset sotatoimet eivät ylettyneet Viljakkalaan asti, mutta Hämeenkyrö näytti olleen myös suosittu kauttakulkupaikka sekä venäläisille että ruotsalaisille sotajoukoille heidän siirtyessään Etelä- ja Itä-Suomesta Pohjanmaalle. Sotatilanne näkyi Viljakkalan ja Hämeenkyrön alueella lähinnä sotilaiden muonituksena, huoltona ja kyyditsemisenä, mikä pitkälti lankesi talonpoikien harteille.¹³⁷ Suomen siirtyminen Ruotsilta Venäjälle vuonna 1809 ei vaikuttanut kansan elämään juurikaan, sillä paikallishallinto, uskonto, lainsäädäntö sekä säätyjen oikeudet säilyivät valtioyhteyden muuttumisesta huolimatta ennallaan.¹³⁸

¹³¹ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 94; VSA, syntyneiden luettelo, 27.5.1805.

¹³² HSA, rippikirja, v. 1784–1805, s. 251; VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 93; VSA, syntyneiden luettelo, 27.10.1803.

¹³³ Nallinmaa-Luoto 1990, 239; VSA, kuolleiden luettelo, 15.11.1801; VSA, syntyneiden luettelo, 18.11.1809.

¹³⁴ VSA, kuolleiden luettelo, 8.12.1853; VSA, syntyneiden luettelo, 5.9.1802.

¹³⁵ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 18; VSA, syntyneiden luettelo, 1.4.1805.

¹³⁶ VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 73; VSA, syntyneiden luettelo, 9.3.1803.

¹³⁷ Lappalainen & Ericson Wolke & Pylkkänen, 2008 34; Nallinmaa-Luoto 1990, 257–264; Visuri 2008, 70.

¹³⁸ Vahtola 2012, 204, 211.

2.3. Lapsikuolleisuus 1800-luvun alussa

Lapsikuolleisuus on historiantutkimuksessa melko hyvin tunnettu ilmiö, mutta kirjallisuudesta ei löydy tarkkaa määritelmää siitä, minkä ikäisinä kuolleet lapset luetaan lapsikuolleisuuden piiriin. Tässä tutkielmassa määrittelen lapsikuolleisuuden rajaksi 15. ikävuoden, mutta myös 10. ikävuoden rajapyykkiä on käytetty.¹³⁹ Tutkielmani 57 talontyttärestä 23 eli 40,4 prosenttia kuoli ennen 15. ikävuotta, mikä vastaa hyvin aikakauden keskimääräistä lapsikuolleisuutta: 1700-luvun lopulla 1800-luvun alussa suunnilleen 40 prosenttia kuoli alle 15-vuotiaana ja luku laskee vähitellen kohti 1800-luvun loppua.¹⁴⁰ Runsaan lapsikuolleisuuden syitä on haettu muun muassa huonosta hygieniasta, ahtaista elinoloista sekä yleisestä elintason heikkoudesta, kuten esimerkiksi puutteellisesta ravinnosta, mikä edisti tautien tarttumista ja lisäsi myös sairauksiin kuoleminen riskiä.¹⁴¹

Kaaviossa 4 esitetään Viljakkalassa kuolleiden lasten lukumäärä vuosina 1806–1825, eli aikana, jolloin tutkimuksen henkilöt olivat alle 15-vuotiaita. Kaavioon on kerätty tiedot myös Viljakkalan alueella kunakin vuonna kuolleiden henkilöiden kokonaismäärästä. Keskimäärin alle 15-vuotiaana kuolleiden osuus kaikista kuolleista oli vajaa puolet (tarkka luku 42,2 prosenttia). Taulukosta käy ilmi myös, kuinka monta lasta syntyi vuosittain. Kuolleisuusluvut korreloivat luonnollisesti tautien esiintymisen kanssa. Suomen sodan aikainen punatautiepidemia nosti kuolleisuuden moninkertaiseksi. Vastaavasti matalan kuolleisuuden vuosina yleisiä kulkutauteja ei esiintynyt juuri ollenkaan.¹⁴² Yleisesti kuolleiden lukumäärään saattoivat vaikuttaa esimerkiksi sää ja lämpötilan vaihtelu, jotka puolestaan vaikuttivat tautien leviämiseen sekä ravinnon laatuun ja määrään.¹⁴³

¹³⁹ Kts. esim. Turpeinen 1987, 281–284. 1800-luvun väkilukutauluissa alle 10-vuotiaana kuolleet erotetaan omaksi kategoriakseen, mikä on saattanut johtaa siihen, että lapsikuolleisuuden rajana on joissain tapauksissa pidetty 10. ikävuotta.

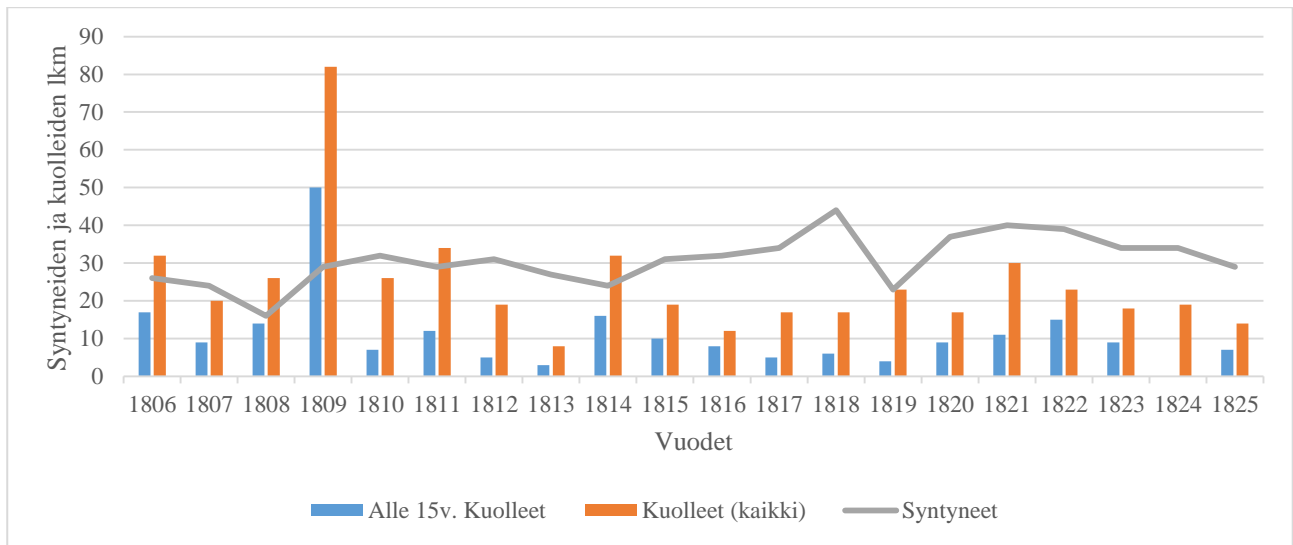
¹⁴⁰ Hämäläinen-Forslund 1987, 22.

¹⁴¹ Häkkinen 2007, 182, 185.

¹⁴² VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1825.

¹⁴³ Häkkinen 2007, 183.

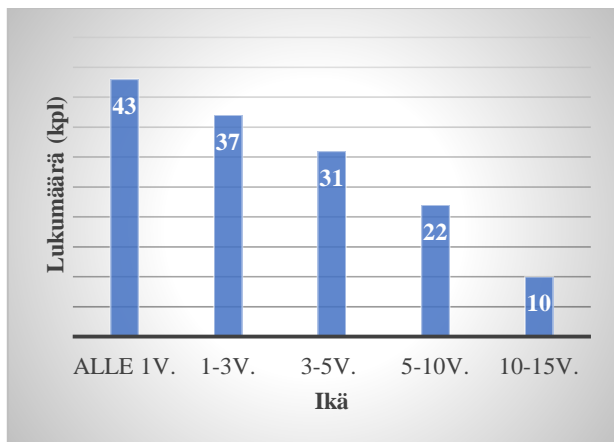
Kaavio 4: Syntyneet ja kuolleet Viljakkalassa 1806–1825

Lähde: VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1825.

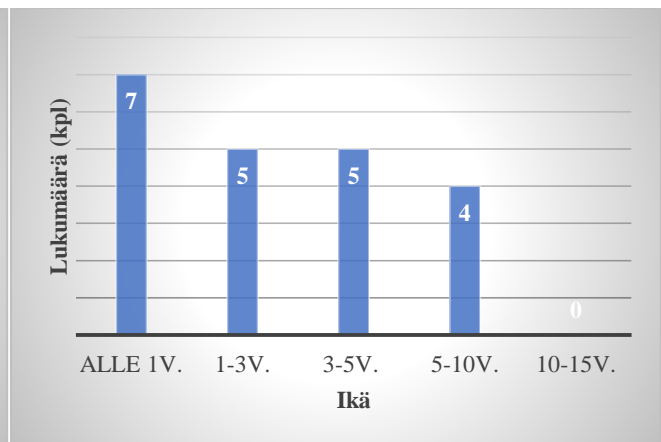
Tutkimusaineistossani kuolinsyy ja -ikä löytyvät 18 työltä ja viiden tiedoista puuttuu joko kuolinsyy tai ikä ja kahden henkilön tapauksessa molemmat. Kokonaisuudessaan melko kattavat tiedot löytyvät siis 21 lapsena kuolleelta henkilöltä. Suurin osa lapsista kuoli alle 1-vuotiaina, jolloin puhutaan niin sanotusta imeväiskuolleisuudesta.¹⁴⁴ Kuolleiden lukumäärä laski tasaisesti lasten varttuessa, ja yli 10-vuotiaina kuolleet olivat jo harvinaisia: omassa aineistossani heitä ei ollut yhtään ja Viljakkalassakin vuosina 1806–1815 ainoastaan kymmenen.¹⁴⁵ Alle 15-vuotiaina kuolleiden jakautuminen iän mukaan on esitetty kaavioissa 2 ja 3.

Kaavio 2: Alle 15v. kuolleiden lasten jakautuminen iän mukaan Viljakkalassa 1806–1815

Lähde: VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1815.

Kaavio 3: Alle 15v. kuolleiden lasten jakautuminen iän mukaan tutkimusaineistossa 1800–1815

Lähde: prosopografinen tietokanta.

¹⁴⁴ Pitkänen 2007, 340.

¹⁴⁵ VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1815.

Mikäli lapsi selvisi hengissä vauvaiän ja varhaislapsuuden, olivat hänen mahdollisuutensa elää suhteellisen vanhaksi melko hyvät.¹⁴⁶ Toki taudit tappoivat myös aikuisia, mutta pääsääntöisesti erilaiset kulkutaudit olivat lasten vitsaus, sillä useimpiin niistä saatiin immuniteetti sairastamisen jälkeen.¹⁴⁷ Vuosina 1806–1815 Viljakkalassa syntyi yhteensä 269 lasta, joista kuoli ensimmäisen ikävuoden aikana 43, mikä tarkoittaa 16 prosentin imeväiskuolleisuutta.¹⁴⁸ Oman tutkimusaineistoni 57 naisesta alle 1-vuotiaana kuoli seitsemän tyttöä, eli 12 prosenttia syntyneistä. Näin ollen voi päätellä, että talonpoikaissäädystä imeväiskuolleisuus oli hieman pienempi kuin esimerkiksi tilattomalla väestöllä, vaikka taudit tappoivat lapsia säätyyn katsomatta.¹⁴⁹ Lasten kuolleisuuteen vaikutti se, miten hyvää ravintoa ja hoivaa lapsi sai: ehkä tilatonta väestöä vauraammat talolliset saattoivat tarjota lapsilleen aineellisesti hieman korkeatasoisemman elannon, mikä näkyy myös kuolemien lukumäärässä.

Maanlaajuisesti alle 1-vuotiaiden kuolleisuus oli noin 20 prosentin luokkaa 1700-luvun lopulla, josta se laski vähitellen kohti 1800-luvun loppua.¹⁵⁰ Imeväiskuolleisuudessa esiintyi suurta alueellista vaihtelua siten, että Pohjanmaa, jossa kuolleisuus oli paikoin jopa 30 prosenttia, oli korkean imeväiskuolleisuuden aluetta, kun taas Itä-Suomessa imeväisikäisiä lapsia kuoli vähemmän. Syyksi alueellisiin eroihin sekä toisaalta myös imeväiskuolleisuuden laskuun on esitetty rintaruokinnan yleistymistä. Vanhan perinteen mukaan etenkin Pohjanmaalla äidit eivät imettäneet lapsiaan, vaan tarjosivat heille ruokaa lehmänsarvesta. Korkean imeväiskuolleisuuden alueilla sarviruokinta oli yleisempää kun taas matalan imeväiskuolleisuuden alueilla lapsia imetettiin. 1700-luvun lopulta lähtien sivistyneistö alkoikin puhua rintaruokinnan puolesta ja esimerkiksi papit kertoivat saarnastuolissa rahvaalle rintaruokinnan eduista.¹⁵¹

Vauvaikäisen lapsen kuolemaan on suhtauduttu todennäköisesti hieman eritavalla kuin vanhemman lapsen kuolemaan. Mitä vanhempana lapsi kuoli, sitä pidemmän ajan hän oli viettänyt osana perhettä ja hänet oli myös sosiaalistettu osaksi kyläyhteisöä. Esimerkiksi Helena Johansdotter Koivisto kuoli 7-vuotiaana vuonna 1809.¹⁵² Kuolemaansa ennen hän oli ehtinyt muodostaa ihmissuhteita, opetella työntekoa ja mahdollisesti jopa lukutaidon alkeita. Viisivuotiaana kuolleen Eva Lovisa Henriksdotter Markkolan äiti oli viimeisillään raskaana Evan kuollessa, sillä Evan pikkusisko Maria syntyi vain

¹⁴⁶ Häkkinen 2007, 186.

¹⁴⁷ Markkola 2007b, 253.

¹⁴⁸ VSA, väkilukutaulut, v. 1806–1815.

¹⁴⁹ Häkkinen 2007, 187.

¹⁵⁰ Hämäläinen-Forslund 1987, 22.

¹⁵¹ Turpeinen 1987, 294–299, 308–309.

¹⁵² VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 22. Kuolemaa ei jostain syystä löydy kuolleiden ja haudattujen luettelosta.

muutamaa viikkoa Evan kuoleman jälkeen. Tämä tarkoittaa sitä, että Eva ei ehtinyt nähdä pikkusiskoaan, vaikka saattoi olla tietoinen siitä, että perheeseen oli syntymässä uusi lapsi. Eva kuoli hinkuyskään, mitä oli ollut talossa liikkeellä, sillä neljää kuukautta aiemmin hänen samassa taloudessa asuva serkkunsa oli kuollut kyseiseen tautiin. Evalla ja hänen serkullaan oli ikäeroa noin kaksi vuotta, mikä tarkoittaa sitä, että he olivat todennäköisesti leikkiveriteitä ja serkun kuolema on saattanut vaikuttaa Evan elämään paljonkin, varsinkin kun Eva itse on sairastunut samaan tautiin.¹⁵³

Lapset kuolivat 1800-luvun alussa erilaisiin sairauksiin ja kulkutauteihin kuten kuumetauteihin sekä hengityselin- ja suolistosairauksiin. Kuolinsyyn saa selville oman tutkimusaineistoni tytöistä 18 tapauksessa. Viljakkalan väkilukutauluista vuosilta 1806–1815 selviää, että yleisin alle 10-vuotiaiden henkilöiden kuolinsyö oli – osittain vuoden 1809 epidemian vuoksi – punatauti. Tällöin yhteensä 44 lasta kuoli punatautiin ja 35 heistä kuoli vuonna 1809. Tutkimusaineistossani seitsemän tyttöä kuoli punatautiin ja kuusi heistä menehtyi siihen vuonna 1809. Tauti on perinteisesti mielletty sota-ajan sairaudeksi, sillä se levisi helpolla ahtaissa ja epähygieenisissä oloissa ja kulkeutui sotilaiden mukana usein myös siviiliväestöön.¹⁵⁴ Punatauti on nimensä mukaisesti sairaus, jossa esiintyy veristä ripulia, kuumetta ja oksentelua. Tautia esiintyi pääsääntöisesti lapsilla, mutta vuoden 1809 epidemia oli laajuudessaan niin suuri, että siihen menehtyi myös aikuisia. Vuoden 1809 väkilukutaulusta selviää, että tautiin kuoli tuona vuonna 55 henkilöä. Alle 1-vuotiaita tautiin menehtyi Viljakkalassa vain kaksi – tutkimukseeni kuulunut talontytär sekä hänen kaksoisveljensä – mikä kertoo siitä, että tauti ei tarttunut helpolla vastasyntyneisiin. Vaikka tauti levisi ilmeisen helposti, ei taloissa silti ollut useinkaan kuin yksi, korkeintaan kaksi kuollutta. Tämä ei tietenkään kerro sitä, kuinka moni taudin sairasti.

Tuntemattomaan sairauteen kuoli Viljakkalassa vuosina 1806–1815 yhteensä 32 henkilöä. Suurin osa heistä oli lapsia, monesti alle vuoden ikäisiä vauvoja, mutta tuntemattomasta syystä kuoli myös vanhempia lapsia ja jopa aikuisia. Tuntematon sairaus oli eräänlainen yleisnimitys monille taudeille, joille ei osattu antaa yleispätevää nimeä. Usein papit kirjasivat kuolinsyyn omaisten kertomusten perusteella, eikä lääketieteen ammattilaisia kuultu, jolloin kuvauksista on voinut olla vaikea tehdä tulkinnoja siitä, mikä tauti kuoleman on aiheuttanut.¹⁵⁵ Tutkimusaineistossani viisi lasta kuoli tuntemattomaan sairauteen ja heistä kolme menehtyi alle 1-vuotiaana.

¹⁵³ VSA, kuolleiden luettelo, 27.1.1815, 5.5.1815; VSA, rippikirja, v. 1808–1817, s. 64.

¹⁵⁴ Forsius 2002.

¹⁵⁵ Markkola 2007b, 253.

Hinkuyskä ja isorokko olivat yleisiä lastensairauksia. Omassa aineistossani hinkuyskään kuoli neljä tyttöä ja isorokkoon yksi tyttö. Hinkuyskään menehtyi etenkin pieniä, imeväisiässä olevia vauvoja, mikä johtunee siitä, että tauti tarjosi sairastaneelle vastustuskyvyn uutta tartuntaa vastaan. Hinkuyskä oli hengityselinsairaus, joka nimensä mukaisesti aiheutti pahoja yskäkohtauksia sekä tukehtumisriskin.¹⁵⁶ Muiden rokkotautien tapaan isorokon taudinkuvaan kuului korkea kuume sekä märkivää ihotumaa, joka rokon edetessä saattoi jättää näkyviä arpia taudin sairastaneiden iholle. Molempien sairauksien jälkitaudit olivat yleisiä ja vaarallisia.¹⁵⁷ Hinkuyskää ja isorokkoa sairastettiin pääasiassa keväällä. Isorokkoa esiintyi Hämeenkyrön ja Viljakkalan alueella tasaisesti muutaman vuoden välein 1700-luvulta aina 1800-luvun loppupuolelle saakka. Pahimmat epidemiavuodet tuntuivat 1800-luvun alkupuolella osuvan vuosiin 1804–1809, jolloin tautiin kuoli yhteensä 65 henkilöä sekä vuoteen 1814, jolloin Hämeenkyrön ja Viljakkalan alueella kuoli yhden vuoden aikana yhteensä 82 henkilöä isorokkoon. Vuonna 1814 tauti oli maanlaajuisestikin raju, sillä yli 20 prosenttia kuolleista menehtyi isorokkoon.¹⁵⁸ Tautiin kuolleet olivat säännöllisesti lapsia ja nuoria, eikä yli 25-vuotiaita ollut kuolleissa juurikaan. Mielenkiintoista on myös se, että tautiin kuoli suhteellisen vähän alle 1-vuotiaita vauvoja, sillä he saivat elämänsä ensimmäisille kuukausille immuniteetin äidiltään, mikä kuitenkin heikkeni iän myötä. Suurin osa kuolleista oli 1–5 vuotiaita, mikä johtuu siitä, että taudin yleinen esiintymisykli on noin viisi vuotta.¹⁵⁹ Esimerkiksi Viljakkalassa ja Hämeenkyrössä vuonna 1814 isorokkoon kuolleista 82 henkilöstä kymmenen oli alle vuoden ikäisiä, 50 1–5 vuotiaita ja 22 yli 5-vuotiasta.

1800-luvun loppua kohti tultaessa isorokko oli jo menettänyt pahimman teränsä osaksi rokotuksen yleistymisen myötä, vaikka sitä esiintyikin säännöllisesti aina 1900-luvun alkuun saakka.¹⁶⁰ Suomen ensimmäinen varsinainen isorokkorokotus annettiin vuonna 1802, jonka jälkeen rokottaminen lisääntyi nopeasti. Erityisesti Suomen talousseurassa puhuttiin ahkerasti rokonpanon tärkeydestä ja se värisikin pappeja rokottamaan lapsia pitäjissä. Vuonna 1824 rokotusasia siirrettiin lääkintäkollegion alaisuuteen ja varsinaiset rokotuskampanjat alkoivat vuonna 1825 rokotusasetuksen myötä. Kampanjointi tuotti tulosta, sillä vuosina 1803–1825 lapsista rokotettiin noin 40 prosenttia, kun taas vuosina 1825–1865 jo yli 70 prosenttia lapsista oli saanut rokotteen. Rokotuksen yleistyminen näkyy myös kuolleisuustilastoissa.¹⁶¹ Rippikirjoissa on vuodesta 1817 alkaen oma sarakkeensa isorokolle (*kopper*) ja siihen on tehty merkintä siitä, onko henkilö sairastanut taudin tai onko hän saanut rokotteen

¹⁵⁶ Turpeinen 1987, 323; Vuorinen 2002, 49.

¹⁵⁷ Turpeinen 1987, 323; Vuorinen 2002, 128.

¹⁵⁸ Vuorinen 2002, 131.

¹⁵⁹ Turpeinen 1987, 328–329.

¹⁶⁰ Suomen viimeinen isorokkotapaus on vuodelta 1941. Vuorinen 2002, 133.

¹⁶¹ Turpeinen 1987, 333–335.

sitä vastaan. Aikuisväestön kohdalla merkintää ei ole ja heitä tuskin tautia vastaan rokotettiinkaan, sillä suurin osa oli saanut tautiin immuniteetin jo lapsena. Omassa tutkimusaineistossani 34 aikuiseksi eläneestä naisesta 18 oli sairastanut taudin lapsena, 11 oli rokotettu sitä vastaan ja viiden kohdalla asiasta ei ole merkintää.

3. Nuoruus ja aikuistuminen

Tutkimusaineistoni 57 naisesta 34 selvisi lapsuuden koettelemuksista aikuisikään saakka. Aikuisuuden alkamisen ajoittaminen naisten elämänkaarissa ja aikuisuuden määrittelemisen yleisestikin on hankalaa, sillä aikuisuus ei ole yksiselitteinen käsite. Aikuisuus on pikemminkin joukko aika- ja paikkasidonnaisia tapoja ja olettamuksia, joita kulloisessakin tilanteessa aikuisuuteen liitetään. Siirtyminen lapsesta aikuiseksi koostui siis monen tekijän yhteisvaikutuksesta, eikä lapsuuden loppua ja aikuisuuden alkamista voi ajoittaa kovinkaan tarkasti: pikemminkin voisi puhua siirtymävaiheesta, joka alkoi suunnilleen 15-vuotiaana ja jatkui tapauksesta riippuen jopa yli kymmenen vuotta. Aikuisuutta ei näin ollen voi määritellä ainoastaan biologisen iän tai sosiaalisesti määriteltyjen normien kautta, vaan pikemminkin kyse on monen aikuisuuteen vaikuttavan tekijän summasta: kun tarpeeksi monta aikuisuuteen liitettävää ominaisuutta täyttyy, henkilö voidaan määritellä aikuiseksi.¹⁶²

1800-luvun alkupuolella voimassa olevassa lainsäädännössä naiset oli asetettu patriarkaalisen järjestelmän mukaisesti holhouksen alaisiksi, mikä vaikeuttaa ikään sidotun aikuisuuden määrittelyä naisväestön kohdalla. Miehet vapautuivat holhouksen alaisuudesta 21-vuotiaina, mikä kertoo siitä, että suunnilleen kaksissakymmenissä olevat (mies)henkilöt voitiin jo määritellä aikuisiksi, mutta naisten kohdalla tilanne ei ollut aivan yhtä yksiselitteinen. Naimattomien naisten holhoojana toimi hänen isänsä ja isän kuoltua äiti miespuolisen sukulaisen avustuksella. Naimisissa olevat naiset puolestaan asetettiin aviomiehensä edusmiehisyyden alaisiksi.¹⁶³ Käytännössä tämä holhousinstituutio tarkoitti sitä, ettei nainen ei ollut kykenevä hallitsemaan omaisuuttaan tai tekemään elämäänsä koskevia päätöksiä ilman holhoojansa suostumusta. Muutoksia järjestelmään tehtiin vasta 1800-luvun loppupuoliskolla. Naimattomat, yli 25-vuotiaat naiset vapautettiin holhouksen alaisuudesta vuonna 1864 ja 1890-luvulla naimattomien naisten täysivaltaisuuden ikäraja laskettiin 21 vuoteen. Avioituneet naiset poistuivat aviomiehensä edusmiehisyyden piiristä vasta vuonna 1930.¹⁶⁴

¹⁶² Koskinen & Martelin & Pitkänen 2000, 41.

¹⁶³ Ruotsin valtakunnan laki 1734, Naimiskaari, 9. Luku; Perintökaari, 19.–23. Luku.

¹⁶⁴ Markkola 2007b, 260; Pyökkänen 1991, 106; Ranta 2012, 28.

Myös biologisessa mielessä aikuisuuden ajateltiin alkavan 20. ikävuoden tienoilla: 1800-luvulla naiset saavuttivat sukukypsyyden keskimäärin 17-vuotiaana ja monet vasta tämän jälkeenkin.¹⁶⁵ Juridisesti tai biologisesti saavutettu aikuisikä oli kuitenkin vain yksi ulottuvuus aikuistumisprosessissa. Monella tapaa hedelmällisempää onkin tutkia aikuistumisessa ilmeneviä variaatioita käytännön elämän tasolla, joita tosin sääтели juridisen aikuisuuden ja biologisen iän asettamat rajat. Tällöin voi puhua esimerkiksi kulttuurisesti tai sosiaalisesti määritellystä aikuisuudesta, joka on juridistakin aikuisuutta enemmän ajassa ja paikassa vaihteleva ilmiö.¹⁶⁶ Näin määriteltynä aikuisuus tarkoittaa ennen kaikkea yhteisössä vallitsevia käytänteitä ja normeja, jotka siirtävät henkilön lapsesta aikuiseksi. Tällöin aikuisuutta määrittelevät erilaiset siirtymäriitit, joiden avulla lapsesta tulee nuori ja nuoresta aikuinen: 1800-luvun maaseuturahvaan osalta näistä siirtymäriiteistä tärkeimpinä mainittakoon rippikoulu sekä muutto lapsuudenkodista. Nämä ulkoisesti havaitut aikuisuuden merkkipaalat eivät kuitenkaan kerro siitä, miten aikuisuus on yksilön ajatusmaailman tasolla koettu, eikä henkilön aikuisuuden kokemus välttämättä osu yksiin ulkoapäin määritellyn aikuisuuden kanssa.

3.1. Nuorten naisten vaihtelevat roolit ja elämäntilanteet

Edellisessä luvussa todettiin, että 1800-luvulla aikuisuuden voitiin jossain määrin katsoa alkaneen suunnilleen 15-vuotiaana rippikoulun käymisen jälkeen. Tällöin henkilöiltä alettiin myös periä henkiveroa, mikä kertoo siitä, että valtiovalta rinnasti 15-vuotiaat aikuisten tasolle ainakin työpanoksen suhteen.¹⁶⁷ Laissa säädettiin myös, että 15 vuotta täyttänyt nainen sai solmia avioliiton, mikä osaltaan tukee käsitystä siitä, että 15. ikävuotta pidettiin taitekohtana siirryttäessä lapsuudesta kohti aikuisuutta.¹⁶⁸ Tämä ylhäältäpäin säädelty siirtyminen pois lapsen statuksesta ei kuitenkaan kerro aikuisuuden kokemisesta ihmisten arkisessa elämässä. 15-vuotiasta ei vielä pidetty aikuisena henkilönä, sillä täysivaltaisuuden rajan katsottiin kulkevan 21. ikävuoden kohdalla. Alle 20-vuotiaita siis harvoin luettiin täysikasvuisten aikuisten joukkoon. Sen sijaan heitä nimitettiin ”puolikasvuiseksi” erotuksena siitä, että he eivät vielä olleet saavuttaneet täyttä aikuisuutta.¹⁶⁹ Toisaalta tutkimusaineistossani viisi naista avioitui alle 20-vuotiaana, mikä kertoo siitä, että he olivat suvun ja ympäröivän yhteisön mielestä kykeneviä siirtymään lasten maailmasta aikuisten maailmaan. Yksilölliset erot aikuisuuden alkamisessa olivat siis huomattavia.

¹⁶⁵ Ritamies 2006, 66.

¹⁶⁶ Dunderfelt erottelee neljä eri näkökulmaa elämänkaaren eri vaiheisiin. Näitä ovat biologinen, yhteiskunnallinen, psykososiaalinen ja individuaalinen näkökulma. Dunderfelt 2011, 222–230.

¹⁶⁷ Ruotsissa henkiveroa joutui vuodesta 1811 maksamaan 17 vuotta täyttäneet henkilöt ja vuodesta 1857 18 vuotta täyttäneet. Suomessa henkiveron maksamisikää korotettiin 16 vuoteen vuonna 1865. Rahikainen 2010, 320.

¹⁶⁸ Ruotsin valtakunnan laki vuodelta 1734 määräsi, että mies ei saanut solmia avioliittoa ennen kuin oli täyttänyt 21 vuotta, mutta miesten alinta mahdollista ikää solmia avioliitto laskettiin 18 vuoteen vuonna 1756. Heikinmäki 1981, 30; Ruotsin valtakunnan laki 1734, Naimiskaari, 1. Luku, 6. §.

¹⁶⁹ Vilkuna 2010, 13, 17.

Talonpoikaisnaisen elämäнкаaria tarkasteltaessa tarkkaa rajaa lapsuuden ja aikuisuuden välille on vaikea asettaa, sillä naisten roolit vaihtelivat suuresti elämäntilanteesta riippuen. Esimerkiksi hyvin nuorena avioitunut nainen oli ehtinyt olla avioliitossa jopa yli 10 vuotta ja saada useampia lapsia, kun taas toinen samanikäinen nainen saattoi vielä työskennellä piikana tai elää naimattomana lapsuudenkodissaan. Taulukossa 2 on kuvattu tutkimusaineistoni naisten elämäntilannetta viidessä eri ikäryhmässä. Taulukosta huomaa että 20. ikävuoteen asti tutkimushenkilöideni elämäнкаaret muistuttivat suuresti toisiaan: jopa yli 70 prosenttia talontyttäristä asui tällöin vielä naimattomana lapsuudenkodissaan. Kaksi vuotta myöhemmin vastaava luku on enää 53 prosenttia ja tämä laski jatkuvasti kohti 30. ikävuotta: tällöin enää 12 prosenttia asui naimattomana lapsuudenkodissa, kun taas 56 prosenttia oli solminut avioliiton. Avioitumisen jälkeen elämän suunnan määritteli lähes yksinomaan aviomiehen yhteiskunnallinen status. Aviomiehen yhteiskunnallisen aseman vaikutusta naisten elämäнкаariin käsitellään tarkemmin luvuissa 5.1. ja 6.1.

Taulukko 2: Tutkimusaineiston naisten elämäntilanteet eri ikäryhmissä

IKÄ	AVIOITUNUT	AVIOITUNUT JA TOIMINUT ENNEN TÄTÄ PIIKANA	PIIKANA	NAIMATTOMANA LAPSUUDENKODISSA	KUOLLUT	YHTEENSÄ
20	5	0	4	25	0	34
22	8	1	6	18	1	34
25	13	5	4	12	1	34
27	15	4	3	9	2	34
30	19	4	3	4	4	34

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Suunnilleen 20-vuotiaina naisten eteen tuli erilaisia mahdollisuuksia ja valintoja: osa lähti piikomaan, osa avioitui nuorena, osa asui vielä montakin vuotta naimattomana lapsuudenkodissaan. Valintojen suuntaa määritteli lapsuudenperheen tilanne, mutta myös naisten omat henkilökohtaiset tavoitteet ja toiveet. Elämäнкаaret lähtivät tällöin eriytymään ja saman yhteiskunnallisen taustan omaavien naisten myöhemmät elämänvaiheet muotoutuivat hyvinkin erilaisiksi riippuen siitä, minkälaisia valintoja hän oli nuoruusiässään pystynyt tekemään. Tämä kertoo siitä, että suunnilleen 20–30-vuotiaina naiset elivät eräänlaista etsikkoaikaa, jolloin he hakivat paikkansa yhteiskunnassa.¹⁷⁰ Aikuistuminen ei siis

¹⁷⁰ Dunderfelt 2011, 92.

näyttäytynyt kaikille samaakaan yhteiskuntaryhmää edustaneille naisille samanlaisena, vaikka 1800-luvulla sääty vaikutti voimakkaasti siihen, minkälaisia mahdollisuuksia henkilölle avautui.¹⁷¹

Tutkimusaineistoni naiset muuttivat lapsuudenkodistaan pois keskimäärin 24-vuotiaina.¹⁷² Tämä ei kuitenkaan ollut ehdoton edellytys aikuisuuden alkamiselle: reilu kolmasosa 25 vuotta täyttäneistä naisista asui vielä lapsuudenkodissaan, mutta silti on syytä olettaa, että heidät on luettu ainakin jossain määrin aikuisväestön joukkoon. Kotoa poismuutto tarkoitti poikkeuksetta joko piikomaan lähtöä tai avioitumista – muita vaihtoehtoja ei tuon ajan talontyttärillä oikeastaan ollut. Piikomaan lähteneet naiset muuttivat lapsuudenkodeistaan pois hieman nuorempina kuin suoraan vanhempinsa luota aviomiehen luo muuttaneet naiset: tutkimusaineistossani piikomaan lähteneet naiset muuttivat pois lapsuudenkodistaan keskimäärin 21-vuotiaina, kun taas suoraan lapsuudenkodista avioituneet olivat keskimäärin 25,5-vuotiaita muuttaessaan. Aikuisten lasten pitäminen kotona vaati talolta varoja, joten kotona asuvien lasten lukumäärästä voi tehdä päätelmiä talon varallisuudesta. Toisaalta talon omat lapset olivat ilmaista työvoimaa. 1800-luvun länsisuomalaiselle maanviljelysalueelle oli tyypillistä suhteellisen korkea avioitumisikä. Tämä tarkoitti, että taloissa majaili suuri joukko jo aikuiseksi kasvaneita lapsia. Nämä lapset tekivät talon töitä siinä missä taloon palkattu palvelusväkikin eikä heidän arkisessa elämässään siten ollut suurtakaan eroa palvelukseen pestautuneiden ikätovereidensa kanssa.

Se, että lapsuudenkodista avioituneiden naisten mediaani-ikä oli muuttohetkellä suhteellisen korkea – yli 25 vuotta – tarkoittaa sitä, että moni asui lapsuudenkodissaan myös huomattavasti tätä vanhemmaksi. Tutkimusaineistooni mahtuu lukuisia lähempänä 30. ikävuotta olevia naisia, jotka vielä asuivat vanhempiansa luona. Usein tyttäret pyrittiin naittamaan kotoa pois ennen kuin isännöisyys talossa vaihtui seuraavalle sukupolvelle, mutta omassa aineistossani on tapauksia, jossa tytär on asunut lapsuudenkodissaan vielä usean vuoden isännöyden vaihtumisen jälkeen.¹⁷³ Esimerkiksi vuonna 1805 syntynyt Eva Caisa Mattsdotter Kiviniemi muutti kotoa pois avioituessaan vuonna 1832. Evan isä oli kuollut jo vuonna 1817 ja Evan isovelji oli avioitunut muutamaa vuotta aiemmin, vuonna 1815. Eva on siis asunut suunnilleen 15 vuotta lapsuudenkodissaan naimattomana siskona. Avioituessaan Eva oli 27-vuotias, eli avioliitto olisi voitu solmia myös huomattavasti aiemmin.¹⁷⁴

¹⁷¹ Markkola 2007b, 256.

¹⁷² Keskimääräisiä ikäiä laskettaessa tässä tutkimuksessa käytetään keskiarvon sijaan mediaanilukua, sillä se ottaa keskiarvoa paremmin huomioon yleisestä ikäskaalasta suuresti poikkeavat yksilöt.

¹⁷³ Rippikirjat eivät anna suoraa vastausta siihen, koska isännöisyys taloissa vaihtui. Näin ollen olen tehnyt päätelmiä sen mukaan, koska talon seuraava isäntä tai emäntä (useimmiten kyseessä oli siis tytön veli tai sisko) on avioitunut ja uusi perhe on näin ollen muuttanut taloon. Vaikka isännöisyys ei virallisesti olisi vielä vaihtunutkaan, on miniän tai vävyn muuttaminen taloon varmasti muuttanut myös ajattelutapaa siitä, kuka talossa pitää valtaa.

¹⁷⁴ VSA, rippikirjat, v. 1808–1817, s. 94, v. 1818–1824, s. 83, v. 1825–1832, s. 75; VSA, vihittyjen luettelo, 30.12.1832.

3.2. Piikominen nuorten naisten elämänkaarissa

Maalaisnuorison ydinjoukon sekä maanviljelyssä tarvittavan työvoiman rungon muodostivat vuosipalveluksessa olevat piijat ja rengit. Monille, varsinkin köyhemmän kansanosan lapsille palkollisena toimiminen oli lähes pakon sanelema vaihe elämässä, mutta mitä ilmeisimmin palvelukseen on haikauduttu myös keräämään elämäkokemusta tulevaisuutta varten, kuten esimerkiksi palkollisuutta uuden ajan alun Englannissa tutkinut Jane Whittle on todennut.¹⁷⁵ Talollisten lasten ei ollut niin välttämätöntä pestautua palkolliseksi kuin alemmilla yhteiskuntaryhmillä. Palveluksessa toimiminen nähtiin lähes poikkeuksetta tilapäisenä ratkaisuna, siis eräänlaisena välivaiheena kotona vietetyn lapsuuden ja naimisiinmenon välissä. Näin ollen piijat olivat usein suhteellisen nuoria ja naimattomia naisia, mutta joitakin poikkeuksiakin mukaan mahtui.¹⁷⁶

1600- ja 1700-lukujen kuluessa annettiin useita palkollissääntöjä, jotka säätelivät palvelukseen pestautumista ja palveluksessa toimimista. Lainsäädännössä määrättiin esimerkiksi palveluspakosta, joka tarkoitti sitä, että kaikkien rahvaan miesten ja naisten tuli pestautua maata omistavan tai muulla laillisella tavalla elinkeinonsa ansaitsevan henkilön palvelukseen. Mikäli näin ei tehty, henkilö leimattiin irtolaiseksi ja hänet saatettiin tuomita pakkotyöhön. Palkollisasetukset olivat osa yhteiskunnallista valvontaa, jolla tähdättiin paitsi työvoimansaannin turvaamiseen, mutta myös kansan kontrollointiin ja irtolaisuuden ehkäisemiseen.¹⁷⁷ Pestautuessaan palkolliseksi henkilö alkoi nauttia isäntänsä laillista suojelua. Tämä tarkoitti sitä, että palkollinen oli isäntänsä käskyvallan alaisuudessa ja isäntä oli oikeutettu tarvittaessa myös kurittamaan palkollistaan, mutta vastavuoroisesti isännän tuli tarjota palkolliselleen suojelua ja elatus. Palkollisasetukset kumpusivat siis patriarkaalisen sääty-yhteiskunnan käytänteistä, jossa isännän sana oli laki: isännän valta palkollisiinsa rinnastettiin huoneen- taulun hengessä hänen valtaansa omiin lapsiinsa.¹⁷⁸

Ankarimmillaan palkollissäännöt olivat 1700-luvulla, jonka jälkeen ne vähitellen lievenivät 1800-luvulle tultaessa. 1700-luvun alkupuolella palkollissäännöissä oli pykälä, jossa talon omat 15 vuotta täyttäneet lapset luettiin palvelusväen joukkoon. Kun talojen palkollisten määrää oli säädelty, tarkoitti tämä käytännössä, että myös talon omien aikuisten lasten pitämistä tilalla rajoitettiin ja ”ylimääräisten” lasten tuli etsiä pesti muualta. Pykälä kumottiin kuitenkin jo vuonna 1747, joten oman tutkimusaineistoni naisiin kyseinen laki ei enää vaikuttanut. 1800-luvulla annettiin kaksi palkollisasetusta;

¹⁷⁵ Whittle 2005, 89.

¹⁷⁶ Markkola 2007b, 257; Pulma 2007, 59, 65; Rahikainen 2006a, 28–30; Wilmi 2003, 231.

¹⁷⁷ Rahikainen 2006a, 9–11; Wilmi 2003, 229.

¹⁷⁸ Koskivirta 2007, 167; Pylkkänen 2006, 73, 75.

toinen vuonna 1805 ja toinen vuonna 1865. Tutkimusajankohtanani 1800-luvun alkupuolella oli siis voimassa vuonna 1805 annettu palkollisasetus, joka oli edeltäjiään huomattavasti lievempi: esimerkiksi palkollisten määrän rajoitukset poistettiin, jolloin talolliset saivat palkata tiloilleen työvoimaa niin paljon kuin kokivat tarpeelliseksi. Vuoden 1865 asetuksessa palveluspakko ja laillinen suojelu lakkautettiin, mutta ne jäivät jossain määrin elämään vielä irtolaislainsäädännössä. Lopullisesti järjestelmä purettiin vasta vuoden 1883 irtolaisasetuksessa ja vuoden 1922 työsopimuslaissa.¹⁷⁹

Tutkimukseni 34 aikuiseksi eläneestä naisesta yhdeksän muutti lapsuudenkodistaan piikomaan.¹⁸⁰ Talollisväestön tyttöjen toimiminen piikana ei 1800-luvun alkupuolella ollut kovin yleistä: Markkolan mukaan 1830–1840 -luvulla syntyneestä talontytärten kohortista 18 prosenttia muutti kotoa palvelukseen, kun taas torppareiden tyttäristä noin puolet ja alempien yhteiskuntaryhmien tyttäristä noin 80 prosenttia piikoi.¹⁸¹ Markkolan kohortti edustaa yhtä sukupolvea nuorempaa kohorttia, mutta sitä voi silti verrata tutkimusaineistooni. Omassa aineistossani noin 25 prosenttia tytöistä lähti piikomaan, mutta suuri luku johtuu lähinnä siitä, että yhdeksästä piiksi lähteneestä naisesta kuusi edusti talonpoikassäätyä alemmää yhteiskuntaryhmää pestautuessaan palvelukseen. Edellä mainittujen Pullin sistosten lisäksi piioiksi pestautuivat Sankarin talosta sisarukset Eva ja Johanna, joiden isä Henrik oli kuollut vuonna 1821 ja Hämeenkyrön entinen nimismies Carl Johan Enckell oli ryhtynyt viljelemään tilaa. Sisarusten äiti siirtyi itselliseksi, mikä puolestaan tarkoitti sitä, että perheen elintaso laski huomattavasti.¹⁸² Tässä tilanteessa tyttären oli etsittävä elantoa muualta. Vastaavanlainen tilanne oli Helena Jöransdotter Säkillä, jonka isä luopui talon isännyydestä ja tilaa ryhtyy viljelemään siltavouti. Helenan perhe asui kuitenkin edelleen Säkillä ja Helena itse työskenteli aluksi piikana siltavoudin taloudessa, mutta muutti myöhemmin toiseen palveluspaikkaan.¹⁸³

Palkollisuuden syitä analysoitaessa on lähes yhtä tärkeää tarkastella, miksi piikomaan ei lähdetty. Yksi syy tähän on talojen varallisuus, mihin on viitattu jo aiemmin: vauraimmat talot saattoivat elättää isonkin joukon jo aikuisikään ehtineitä lapsia, eikä palvelukseen lähtö siksi ollut pakon sanelema

¹⁷⁹ Markkola 2007b, 258; Pykkänen 2006, 78, 86, 92; Rahikainen 2006a, 10; Rahikainen 2006b, 161; Ranta 2012, 17.

¹⁸⁰ Varma tieto piiksi lähtemisestä ja palveluspaikasta löytyy yhdeksältä naiselta. Kahden naisen kohdalla piiksi lähteminen on rippikirjojen muuttomerkintöjen valossa hyvin todennäköistä, mutta varmaa tietoa esimerkiksi siitä, mihin he ovat muuttaneet, ei löydy. Tämän vuoksi heitä ei tässä tutkimuksessa lueta piikomaan lähteneiden naisten joukkoon.

¹⁸¹ Markkola 1986, 75; Pulma 2007, 65.

¹⁸² Carl Johan Enckell oli opiskellut Turun akatemiassa vuosina 1794–1803 ja hän oli Hämeenkyrön nimismiehenä vuosina 1803–1821 ja Hämeenkyrön Mattilan tilan isäntänä vuosina 1808–1823. Hänen isänsä oli pitäjänapulainen Nils Enckell. Nallinmaa-Luoto 1990, 180. Carlin ensimmäinen vaimo kuoli vuonna 1817 ja hän avioitui uudelleen vuonna 1824. Toinen vaimo, Anna Jöransdotter, oli ilmeisesti toiminut Enckellien kodinhoitajana. Carl Enckell kuoli kuitenkin jo vuonna 1826. HSA, rippikirja, v. 1814–1822, s. 286; HSA, vihittyjen luettelo, 25.3.1824; VSA, rippikirjat, v. 1818–1824, s. 18, v. 1825–1832, s. 38.

¹⁸³ VSA, rippikirja, v. 1818–1824, s. 26.

ratkaisu. Usein piikominen jäi väliin myös silloin, jos nainen avioitui suhteellisen nuorena tai mikäli hän kuului sisarussarjansa vanhimpien lasten joukkoon: vanhimmat tyttäret siirtyivät usein lapsuudenkodeistaan suoraan aviomiehensä luo. Sen sijaan pienempien talojen nuorimmat tyttäret lähtivät usein piikomaan, sillä heille ei enää ollut tarjolla niin hyviä avioliittomahdollisuuksia kuin vanhemmille lapsille.¹⁸⁴ Tutkimusaineistooni kuuluu kolme piikana toiminutta naista, jotka olivat ison sisarussarjan nuorimpia lapsia. Usein nuorempien lasten varttuessa aikuisiän kynnykselle oli talon isännöisyys siirtynyt jo seuraavalle sukupolvelle eikä lasten omat vanhemmat enää olleet isäntäparina. Tällöin edellisen isäntäparin lasten oli aika muuttaa lapsuudenkodista pois etenkin, jos talo ei kyennyt elättämään suurta joukkoa sukulaisia. Usein lapsuudenkodista poismuutto ajoittuikin muutaman vuoden säteelle siitä, kun isännöisyys talossa oli vaihtunut. Tämä käytäntö päti myös lapsuudenkodeista suoraan avioituneisiin, ei siis ainoastaan piikomaan lähteneisiin naisiin.

Yhdeksästä piikana toimineesta naisesta viisi lopetti piikkomisen avioituttuaan. Yleisimmin palveluksessa toimittiin muutama vuosi, jonka jälkeen avioituttiin. Avioliiton solmimisen jälkeen aviopari asettui aloilleen esimerkiksi torppareiksi. Tutkimusaineistossani yksikään piikana toimineesta naisesta ei avioitunut talollisen kanssa, mikä kertoo siitä, että piiksi lähden synä saattoi olla lapsuudenperheen varattomuus. Tämä tarkoitti sitä, että tytärtä ei voitu naittaa talolliselle, sillä myötäjäisiin tarvittiin varoja. Talontytärten keskuudessa piikominen enteili siis lähes poikkeuksetta sosiaalista laskea.¹⁸⁵ Avioituessaan piikana toimineet talontytöt merkittiin vihittyjen luetteloon tittelillä piika (*pigan*) eikä talontytär (*bonde dotter*), mikä kertoo siitä, että talollistaustalla ei juurikaan ollut merkitystä enää avioliiton solmimisvaiheessa mikäli nainen oli ehtinyt toimia piikana monta vuotta ennen avioitumistaan. Joissain tapauksissa palveluksessaoloaika saattoi venähtää hyvinkin pitkäksi tai jatkua vielä avioitumisen jälkeenkin, kuten myöhemmin todetaan. Esimerkiksi Anna Lena Jöransdotter Pulli ehti kierrellä pitäjää piikana 16 vuotta ennen kuin solmi avioliiton 37-vuotiaana.¹⁸⁶

Palvelukseen mentiin usein melko nuorina. Omassa tutkimusaineistossani piikana toimineiden naisen mediaani-ikä oli 21 vuotta heidän lähtiessä palvelukseen. Nuorimmat olivat 17-vuotiaat Maria Jöransdotter Pulli ja Johanna Henriksdotter Sankari. Poikkeuksellisen vanhana piiksi pestautunut Anna Lena Carlsdotter Koivisto muutti Ikaalisiin palvelukseen 31-vuotiaana.¹⁸⁷ Palvelukseen lähden ajankohdan voi päätellä rippikirjojen merkinnöistä. Mikäli nainen muutti toiselle paikkakunnalle, löytyy

¹⁸⁴ Häkkinen 2007, 190; Pylkkänen 2006, 79.

¹⁸⁵ Rahikainen 2006b, 158, 166–167; Ranta 2012, 19.

¹⁸⁶ HSA, rippikirjat, v. 1837–1843, s. 559, v. 1844–1850, s. 607; VSA, muuttaneiden luettelot, v. 1842, 1846; VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 54–55, v. 1833–1839, s. 68, 137, v. 1842–1849, s. 221; VSA, vihittyjen luettelo, 7.3.1847.

¹⁸⁷ VSA, rippikirjat, v. 1818–1824, s. 59, v. 1825–1832, s. 38, 50, 72.

siitä todennäköisesti merkintä seurakunnan muuttaneiden luetteloista, jolloin on mahdollista selvittää tarkka muuttopäivä. Mikäli nainen on muuttanut piikomaan Viljakkalan sisällä, voi päätelmiä muuton ajankohdasta tehdä rippikirjojen muutto- ja ehtoollismerkintöjen avulla.

Suurin osa palveluspaikoista sijaitsi Hämeenkyrön ja Viljakkalan alueella. Usein ensimmäinen palvelupaikka sijaitsi lähellä lapsuudenkotiä ja kokemuksen ja iän karttuessa saatettiin muuttaa myös kauemmaksi.¹⁸⁸ Yhdeksästä piikomaan lähteneestä naisesta kolme työskenteli Hämeenkyrön tai Viljakkalan ulkopuolella. Yksi heistä oli jo aiemmin mainittu Anna Lena Carlsdotter Koivisto, joka muutti helmikuussa 1832 Ikaalisiin Iso-Eskelin taloon piiksi. Anna Lenan sisko oli avioitunut kyseiseen taloon lähes kymmenen vuotta aiemmin, mikä selittää palveluspaikan valintaa ja Anna Lenan korkeaa pestautumisikää.¹⁸⁹ Kuntarajan ylittyminen ei aina tarkoittanut, että palveluspaikka olisi sijainnut kaukana: esimerkiksi Iso-Eskelin talon ja Koiviston välinen välimatka ei ollut suuri, vaikka talot sijaitsivat eri pitäjissä. Anna Lenan muutto – ja mitä ilmeisimmin myös pestautuminen palvelukseen – tapahtui helmikuussa, mikä on melko harvinaista. Yleisimmin palvelukseen pestauduttiin syksyllä ja palvelusväen virallinen muuttopäivä oli vuodesta 1816 lähtien 1. marraskuuta.¹⁹⁰

Edellisen pestin loputtua palkollisilla oli viikon mittainen vapaaviikko ennen kuin työt seuraavassa työpaikassa alkoivat. Uutta pestiä haettiin syksyisin markkinoilta ja kirkonmäeltä ja paikoin järjestettiin myös pestuumarkkinoita, ja joillakin paikkakunnilla saattoi toimia myös ammattimainen palkollisten välittäjä.¹⁹¹ Laki edellytti, että palkolliset pestataan vuodeksi kerrallaan, mikä tarkoitti sitä, että palveluksesta ei saanut lähteä kesken pestin.¹⁹² Tämän vuoksi piikoina toimineet naiset solmivat avioliiton yleisimmin loppuvuodesta marras-joulukuussa. Tällöin edellinen pesti oli loppunut ja uutta pestiä ei tietoisesti otettu, sillä tiedettiin, että avioitumisen jälkeen palvelukseen ei enää palata. Tutkimusaineistooni kuuluu kolme piikana toiminutta ja avioitunutta naista, jotka solmivat avioliiton loka-joulukuun ulkopuolella: kaksi heistä solmi avioliiton maaliskuussa ja yksi kesäkuussa. Toinen maaliskuussa avioituneista naisista oli Carolina Henriksdotter Sorvari, joka solmi avioliiton palveluspaikkansa rengin kanssa. Tällöin molemmat saattoivat jatkaa palveluksensa loppuun saakka eikä ongelmia pestikauden keskenjättämisestä tullut.¹⁹³

¹⁸⁸ Markkola 1986, 74.

¹⁸⁹ ISA, rippikirja, v. 1830–1838, s. 623; VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 72.

¹⁹⁰ Rahikainen 2006b, 162–163.

¹⁹¹ Markkola 2007a, 92; Rahikainen 2006b, 162–163.

¹⁹² Pulma 2007, 64–65.

¹⁹³ HSA, rippikirja, v. 1829–1836, s. 196; HSA, vihittyjen luettelo, 3.3.1833.

Lain mukaan palkollinen nimittäin joutui maksamaan isännälleen korvauksen, mikäli jätti palveluksen kesken pestikauden.¹⁹⁴ Tämä määräys saattoi olla syynä hieman erikoiselle järjestelylle, johon Hedvig Mattsdotter Kauppi piikoessaan joutui. Hedvig muutti kotoaan piikomaan Kurun Taipaleen taloon vuonna 1819 ja siirtyi sieltä naapuritaloon Laurilaan. Laurilassa piikoessaan Hedvig sai aviottoman lapsen Taipaleen pojan kanssa maaliskuussa 1822 ja heillä oli ilmeisesti aikomus mennä naimisiin, sillä Hedvigistä käytetään syntyneiden ja kastettujen luettelossa nimitystä morsian (*fästmö*). Pari kuitenkin avioitui vasta yli vuotta myöhemmin, kesäkuussa 1823. Syy järjestelylle oli mahdollisesti siinä, että Hedvig tai hänen miehensä ei halunnut maksaa Laurilan isännälle korvauksia Hedvigin keskeytyneestä pestistä ja siksi Hedvig jäi lapsineen piikomaan Laurilaan kunnes pesti loppui. Pestin olisi periaatteessa kuulunut loppua jo syksyllä 1822, mutta on ollut mahdollista, että Hedvigin raskaus ja lapsivuodeaika ovat pidentäneet pestin kestoja.¹⁹⁵

Palkolliset olivat liikkuva ihmisryhmä ja pitäjien välinen muuttoliike olikin lähinnä palvelusväen muuttoa paikasta toiseen. Palveluspaikkaa vaihdettiin melko tiuhaan tahtiin, suunnilleen vuoden tai parin välein.¹⁹⁶ Työpaikasta sovittiin vuodeksi kerrallaan, mikä tarkoitti sitä, että moni vaihtoi palveluspaikkaa vuoden välein. Vuonna 1823 piikomaan lähtenyt Eva Caisa Jöransdotter Pulli toimi piikana kolme vuotta ja vaihtoi työpaikkaansa joka vuosi – tosin kaikki talot sijaitsivat samassa kylässä.¹⁹⁷ Palveluspaikan vaihto riippui isäntäväen työvoimantarpeesta sekä inhimillisistä tekijöistä: isäntäväen ja palvelusväen oli tultava toimeen keskenään. On myös mahdollista, että palveluspaikkaa vaihdettiin tietoisesti tiuhaan tahtiin, jotta saatiin hankituksi mahdollisimman laaja työ- ja elämäkokemus.¹⁹⁸ Joskus samassa paikassa viihdyttiin pidempäänkin. Esimerkiksi 16 vuotta Viljakkalassa ja Hämeenkyrössä piikonut Anna Lena Jöransdotter Pulli viihtyi ensimmäisessä palveluspaikassa Väinä-nimisessä torpassa kahdeksan vuotta kunnes muutti toiseen torppaan piikomaan kolmeksi vuodeksi. Tämän jälkeen hän muutti Hämeenkyröön ja piikoi siellä Erola-nimisessä torpassa viisi vuotta. Tämän jälkeen hän muutti takaisin Viljakkalaan ja avioitui.¹⁹⁹

Useimmiten palkolliset palkattiin hoitamaan talojen raskaimmat työt, jotka naisten kohdalla käsittivät lähinnä ulkotöitä, kuten navettatöitä sekä heinän- ja elonkorjuuta. Palkollislaitoksen laajentuessa lähes joka talossa oli edes yksi piika ja useimmiten hänet oli palkattu nimenomaan tekemään ulkotöitä:

¹⁹⁴ Rahikainen 2006b, 161.

¹⁹⁵ KSA, rippikirja, v. 1822–1829, s. 49; KSA, syntyneiden luettelo, v. 1822; KSA vihittyjen luettelo, 30.6.1823.

¹⁹⁶ Pulma 2007, 65; Rahikainen 200b, 162; Wilmi 2003, 231.

¹⁹⁷ VSA, rippikirja, v. 1818–1824, s. 48, 49, 55, 59.

¹⁹⁸ Wilmi 2003, 231.

¹⁹⁹ HSA, rippikirjat, v. 1837–1843, s. 559, v. 1844–1850, s. 607; VSA, muuttaneiden luettelo, v. 1846; VSA rippikirjat, v. 1825–1832, s. 54–55, v. 1833–1839, s. 68, 137, v. 1842–1849, s. 221; VSA, vihittyjen luettelo, 7.3.1847.

sisätöistä selvisivät talon emännät tyttäret ja miniät apunaan. Vain isoimpiin ja vauraimpiin taloihin palkattiin piikoja tekemään ulkotöiden ohella myös sisätöitä ja varsinaiset sisäpiiat olivatkin lähinnä kartanoiden ja suurten rälssitilojen palveluskuntaa.²⁰⁰ Vuoden 1805 palkollisasetus määräsi, että piiksi haluavan naisen tuli hallita kodin tavalliset sisä- ja ulkotyöt. Sisätöiksi luettiin esimerkiksi ruuanlaitto, leipominen, siivous ja pyykkäys, käsityöt sekä lasten kaitseminen. Ulkotöihin puolestaan luettiin eläintenhoitoon sekä maanviljelyyn liittyvät työtehtävät. Yleisesti kuitenkin todettiin, että piikojen tuli tehdä niitä töitä, joita isäntäväki määräsi.²⁰¹ Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että piikojen työnkuva saattoi olla hyvinkin vaihteleva palveluspaikasta riippuen: ison talon piikana oli erilaista työskennellä kuin esimerkiksi torpan palveluksessa. Vuodesta 1764 saakka myös torpparit saivat pestata itselleen palkollisia. Käytännössä perheen ulkopuolisen työvoiman pestaminen oli mahdollista vain isoimmille torpille, mutta silti topparin piiksi pestautuminen on ollut tutkimusaineistossani suhteellisen yleistä: yhdeksästä palkolliseksi lähteneestä naisesta jopa viisi on ollut jossain kohtaa elämänsä palveluksessa torpassa. Joskus torpparit teettivät taksvärkkinsä palkollisillaan, joten kovin kaan suurta eroa talollisen ja torpparin piialla työtehtävien osalta tuskin on ollut.²⁰²

Vuosipalveluksessa työskennelleitä piikoja on luonnehdittu itsensä omalla työllään elättäviksi naisiksi.²⁰³ Piioille maksettiin palkkaa tekemästään työstä, mitä myös laki edellytti. Piian palkka koostui työhönottohetkellä maksettavasta pestirahasta, vaatekerrasta ja rahapalkasta, joka monesti maksettiin erilaisilla luontoistuotteilla eli parseeleilla. Tämän lisäksi isäntä oli velvollinen maksamaan piikansa henkirahan sekä tarjoamaan hänelle ylläpidon. Piian rahapalkka oli yleensä suunnilleen puolet pienempi kuin rengin palkka. Monesti piioille annettiin myös mahdollisuus pitää omaa lehmää talon navetassa tai viljellä pellavaa omiin tarpeisiin tai myyntiin. Piikana toimiessaan nuoret naiset saattoivat myös kerryttää säästöjä, mikä saattoi olla arvokas valttikortti avioliittomarkkinoilla, sillä se teki heidät taloudellisesti riippumattomiksi vanhemmistaan.²⁰⁴ Tiina Miettinen onkin todennut, että piikomaan lähtö saattoi monen naisen kohdalla olla myös toivottu asia.²⁰⁵

²⁰⁰ Pylkkänen 2006, 81; Rahikainen 2006a, 24–25.

²⁰¹ Rahikainen 2006a, 13.

²⁰² Pulma 2007, 67.

²⁰³ Rahikainen 2006a, 7.

²⁰⁴ Frances 2005, 39.

²⁰⁵ Miettinen 2015, 125–135; Pylkkänen 2006, 82; Rahikainen 2006b 164–165; Ranta 2012, 19.

4. Perheen perustaminen: avioituminen ja äitiys

Avioliiton solmiminen oli ehkä tärkein merkkipaalu naisen elämässä, sillä se määritteli elämänkaaren myöhempiä vaiheita: solmiessaan avioliiton nainen ikään kuin siirtyi suvusta tai jopa yhteiskunnallisesta statuksesta toiseen, vaihtoi asuinpaikkaa ja yhteiskunnallista rooliaan.²⁰⁶ Nainen ei enää ollut talollisen tytär tai piika, vaan hänestä tuli vaimo, emäntä ja todennäköisesti myös äiti – viimeistään avioitumisen yhteydessä nainen siirtyi lapsen tai nuoren statuksesta aikuiseksi. Aviosäädystä eläminen nähtiin ihanteena, johon lähes kaikki pyrkivät. Naimattomaksi ja lapsettomaksi jääminen oli 1800-luvulla hyvin harvinaista, sillä tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneestä naisesta 30 solmi avioliiton jossain vaiheessa elämänkaartaan ja 31 sai lapsen tai lapsia.

4.1. Avioituminen

Avioitumisen merkityksen voi ymmärtää sekä laajasti että suppeasti. Avioliitto on ollut merkittävä yhteiskunnallinen ja taloudellinen instituutio, jonka avulla on liitetty sukuja, valtaa ja talouksia yhteen, mutta toisaalta avioliiton solmimisessa on aina ollut kyse myös hyvin konkreettisesta, intiimistä ja ihmisen arkielämää voimakkaasti muuttavasta tekijästä. Avioituminen oli tuon ajan yhteiskunnassa eräänlainen välttämättömyys, sillä se takasi sukujen jatkuvuuden ja maaomaisuuden siirtymisen. Avioliiton solmiminen muodosti perustan yhteiskunnan toiminnalle, sillä yhteiskunnan perusyksikkö, eli perhe, muodostettiin nimenomaan avioliiton kautta. Amy Louise Ericksonin mukaan avioliiton keskeisimpiä tehtäviä oli suvun jatkumisen turvaamisen ohella taloudellisen tuotantoyksiyön muodostaminen. Pasi Saarimäki on kuvannut avioliittoa yksilön sosiaalisesti ja taloudellisesti turvaverkoksi, jonka avulla turvattiin taloudellinen toimeentulo aikana, jolloin työnteko oli voimakkaasti sukupuolittunutta ja samalla varmistettiin sosiaalisesti hyväksyty ja turvattu paikka yhteisössä. Yhteisön toiminnan kannalta avioliitot olivat merkityksellisiä myös siksi, että niiden avulla kulttuurisia toimintamalleja siirrettiin sukupolvelta toiselle.²⁰⁷

Sääty-yhteiskunnan aikaan avioituminen oli naisille lähes ainoa tapa siirtyä säädystä toiseen. Talonpoikaissäestön keskuudessa sosiaalinen nousu, eli korkeamman yhteiskunnallisen statuksen hankkiminen avioliiton kautta oli melko harvinaista, sillä säätyläiset huolivat harvoin puolisoikseen alempien yhteiskuntaryhmien edustajia. Tutkimushenkilöillä sosiaalista nousua ei tapahtunut, sillä kukaan ei avioitunut talonpoikaissäätystä ylempään säätyyn. Sosiaalista laskua sen sijaan on havaittavissa

²⁰⁶ Avioituttuaan naiset säilyttivät isiensä nimen patronymeissa, mutta ”sukunimeksi” vaihtui uuden talon tai torpan nimi. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan kutsu naisia tällä uudella ”sukunimellä”, vaan käytän heistä selvyuden vuoksi kuolemaansa saakka lapsuudenkodin nimeä.

²⁰⁷ Erickson 2005, 3; Markkola 2007b, 264; Saarimäki, 2010, 15.

enemmän, sillä jopa 73 prosenttia aineistoni naisista päätyi naimisiin talollista alemmaa yhteiskuntaryhmää edustaneen miehen kanssa: tutkimusaineistoni 30 avioliiton solmineesta naisesta vain kahdeksan avioitui talollisen kanssa. Talollisen kanssa avioituneista kahdeksasta naisesta kolme oli sisarusarjan vanhin tyttö ja neljä toiseksi vanhin. Viisi heistä avioitui Viljakkalan taloihin, yksi jäi kotitaloon emännäksi ja kaksi avioitui kotipitäjän ulkopuolelle. Tyypillisesti talonpoikaisavioliiton solmineet naiset olivat siis talojen vanhimpia tyttäriä ja heidän aviomiehensä oli kotoisin lähitalosta.

Talollisväestön keskinäinen avioliitto oli ihanne, mutta käytännössä tätä oli vaikea tavoittaa. Ne talontyttäret, jotka eivät avioituneet talolliselle pyrittiin naittamaan torppareille tai käsityöläisille, jotka usein olivat talojen tai torppien poikia, joille tila ei jäänyt perintönä. Tutkimusaineistossani yhdeksän naista päätyi torpparin vaimoksi, kuusi käsityöläisen vaimoksi ja yksi myllärin vaimoksi. Heti avioitumisen jälkeen itsellisiksi jäi neljä avioparia ja kaksi avioparia toimi palkollisina vielä muutamia vuosia avioliiton solmimisen jälkeen. Avioliiton kautta hankittu yhteiskunnallinen status esitetään taulukossa 3.

Taulukko 3: Aviomiehen yhteiskunnallinen status avioliiton solmimisen jälkeen

Aviomiehen yhteiskunnallinen status ²⁰⁸	Avioituneiden naisten lukumäärä
Talollinen	8
Torppari	9
Käsityöläinen	7 (yht.)
seppä	4
räätäli	1
puuseppä	1
mylläri	1
Palkollinen	2
Itsellinen	4
Yhteensä	30

Lähde: prosopografinen tietokanta.

²⁰⁸ Yhteiskunnallisella statuksella tarkoitetaan tässä sitä statusta, jossa aviopari eli avioitumisen jälkeen, ei siis miehen yhteiskunnallista statusta avioitumishetkellä.

Vain harvoin tuleva aviomies omasi edellä kuvatun yhteiskunnallisen aseman ennen avioliittoa. Useimmiten tämä asema saavutettiin vasta avioliiton solmimisen yhteydessä. Avioitumishetkellä suurin osa miehistä kulkikin siis statuksella talon tai torpan poika tai renki. Talojen ja torppien tulevat isännät avioituivat usein suoraan lapsuudenkodeistaan, mutta monet miehet toimivat avioitumishetkellä palkollisena aivan kuten tulevat vaimonsakin. Tällöin yhteiskunnallinen status hankittiin yhdessä vaimon kanssa ja avioituminen ikään kuin mahdollisti sen: torpat ja itsellismökit tarvitsivat emännän. Joissakin tapauksissa tuore aviopari alkoi viljellä uutta torppaa, joka oli lohkottu jommankumman kotitalosta. Esimerkiksi kesäkuussa 1823 vihityt Hedvig Mattsdotter Kauppi sekä hänen aviomiehensä, Taipale-nimisen talon poika Michel Mattsson muuttivat vihkimisen jälkeen Eromäen torppaan, joka kuului Taipaleeseen. Torppa esiintyy ensimmäisen kerran vuosien 1822–1829 rippikirjassa, josta voi päätellä, että torppa perustettiin Taipaleen avioituvalle pojalle, joka ei perinyt talon isännyyttä.²⁰⁹ Kolmessa tapauksessa talon tytär on avioitunut talon torpparin pojan kanssa. Esimerkiksi Muotilan talon nuorin tytär Justina Carlsdotter avioitui Muotilan talon torpan pojan kanssa vuonna 1831. Himola-niminen torppa oli perintötorppa, joka periytyi Justinan aviomiehelle hänen isänsä kuoleman jälkeen.²¹⁰

Talollisväestön keskuudessa käsityöläiset olivat melko suosittuja ja toivottuja aviomiehiä tyttärille, sillä heitä arvostettiin korkealle ja heillä oli mahdollisuus tarjota perheelleen riittävä toimeentulo. Erityisesti sepän ammattia arvostettiin talonpoikaspiireissä, mikä näkyy myös omassa tutkimusaineistossani.²¹¹ Neljä naista avioitui sepän kanssa, ja heistä kolme oli talojen vanhimpia tyttäriä. Talollisen, torpparin tai käsityöläisen kanssa avioituneet naiset olivat harvoin toimineet piikoina ennen avioitumistaan, mutta sen sijaan palkollis- tai itsellisväestöön kuuluvien miesten tulevat vaimot olivat lähes poikkeuksetta piikoneet ennen avioitumistaan. Usein nämä tytöt olivat myös talojen nuorimpia tyttäriä, mikä johti siihen, että avioitumismahdollisuudet eivät olleet samalla tasolla kuin vanhemmilla siskoilla. Poikkeuksena tähän sääntöön voi mainita Maria Johansdotter Sikurin, joka oli talon vanhin lapsi ja ainoa tyttö. Hän avioitui 20-vuotiaana vuonna 1822 Katajiston eli Viljakkalan pappilan rengin kanssa ja pari asui kuusi vuotta Marian kotitalossa ja asettuivat tämän jälkeen Viljakkalan kirkonkylään itsellisiksi.²¹² Ei ollut harvinaista, että aviopari asui useammankin vuoden naisen vanhempien luona, sillä talollisten turvattu toimeentulo mahdollisti tämän. Tutkimusaineistossani kolme naista on asunut aviomiehensä kanssa vaimon lapsuudenkodissa avioitumisen jälkeen. Esimerkiksi

²⁰⁹ KSA, rippikirja, v. 1822–1829, s. 47; KSA, vihittyjen luettelo 30.6.1823.

²¹⁰ VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 54.

²¹¹ Uotila 2014a, 180, 185.

²¹² HSA, vihittyjen luettelo, 26.12.1822; VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 31, rippikirja, v. 1833–1839, s. 50.

vuonna 1830 avioituneet Anna Mattsdotter Kiviniemi sekä hänen seppänä toiminut aviomiehensä David Stenman asuivat muutaman vuoden Kiviniemessä ennen kuin muuttivat omilleen.²¹³

Mielenkiintoisen erityistapauksen avioliittojen solmimisessa muodostaa niin sanottu kotivävykäytäntö, joka tarkoitti sitä, että mies muutti vaimonsa kotitalolle isännäksi. Omassa tutkimusaineistossani näin on tapahtunut kolmen tytön kohdalla: Haverin talon vanhin tytär Anna Lena Henriksdotter, Anttilan talon kolmanneksi vanhin tytär Caisa Sofia Mattsdotter sekä Pullin torpan vanhin tytär Eva Caisa Jöransdotter jäivät kotitaloihinsa emänniksi. Usein tähän oli syynä se, että taloon ei syntynyt poikia, he eivät olleet eläneet aikuisikään tai olivat vielä hyvin nuoria, kun sukupolvenvaihdos piti tehdä. Anna Lena Henriksdotter Haverin isä kuoli tapaturmaisesti vuonna 1827 ja talon ainoa miespuolinen perillinen oli tuolloin vasta 5-vuotias. Kaksi vuotta myöhemmin perheen vanhin tytär Anna Lena avioitui vain 19-vuotiaana hämeenkyröläisen talollisen pojan kanssa ja nuoripari ryhtyi Haverin talon isäntäpariksi. Caisa Sofia Mattsdotter Anttilan isä puolestaan kuoli sydänvaivoihin vuonna 1819, mutta talolle ei löytynyt miespuolista jatkajaa, sillä kaikki perheeseen syntyneet pojat olivat kuolleet. Tämän lisäksi Caisan isosiskot olivat jo avioituneet – toinen mouhijärveläisen talollisen kanssa vuonna 1816. Caisa avioitui siskonsa miehen veljen kanssa vain vuotta myöhemmin, vuonna 1817, ja pari ryhtyi isännöimään Caisan kotitaloa. Mahdollisesti Caisan isä oli jo eläessään halunnut varmistaa tilan jatkumisen ja naittoi tyttärensä talonpidosta tietävän talollispojan kanssa.²¹⁴

Aviomiehen valikoitumiseen vaikutti talon varallisuus sekä naisen sijoittuminen sisarussarjassa, mutta myös lapsuudenperheen tilanteella oli selvä vaikutus avioitumiskäyttäytymiseen. Tämän huomaa etenkin silloin, kun tarkastelee niiden naisten avioitumista, joiden isä oli kuollut tyttären saavuttaessa naimiän. Isä toimi tyttärensä virallisena naittajana ja oli patriarkaalisten ihanteiden mukaisesti yleisestikin vastuussa tyttärensä siveellisyydestä.²¹⁵ Mikäli isä oli kuollut, vaikutti tämä myös tyttären avioitumismahdollisuuksiin. Useimmiten ne tyttäret, joiden isä oli kuollut, avioituivat talollista alemmaa yhteiskuntaryhmää edustaneen miehen kanssa. Tutkimusaineistossani kahden naisen isä teki itsemurhan, mikä on merkinnyt suurta tragediaa koko perheelle ja suvulle, sillä itsemurhaa pidettiin erittäin häpeällisenä tekona.

²¹³ VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 75, v. 1833–1839, s. 102.

²¹⁴ HSA, vihittyjen luettelo, 27.12.1829; MSA, rippikirja v. 1816–1823, s. 37; MSA, vihittyjen luettelo, 15.6.1817; VSA, rippikirjat, v. 1808–1817, s. 16, v. 1818–1824, s. 14, 52, 59, v. 1825–1832, s. 14, 46, 54, v. 1833–1839, s. 59; VSA, vihittyjen luettelo, 20.11.1825.

²¹⁵ Aina vuoteen 1864 saakka avioitumiseen vaadittiin naittajan suostumus. Naittajana toimi tavallisesti isä tai joku muu miespuolinen sukulainen. Heikinmäki 1981, 31.

Anna Stina Henriksdotter Koiviston isä teki itsemurhan vuonna 1817, mutta Anna Stina itsekin kuoli jo vuonna 1822. Anna Stinan kuolinsyyksi on kerrottu hukkuminen, mutta todennäköisesti kyseessä oli onnettomuus eikä isän kuoleman aiheuttaman häpeän vuoksi tehty itsemurha, sillä myös Anna Stinan siskon poika hukkui samana päivänä.²¹⁶ Catharina Eriksdotter Ollilan isä teki itsemurhan ke-säkuussa 1828. Catharina kuitenkin avioitui marraskuussa räätäli Michel Selenskin kanssa, mikä tarkoitti sitä, että isän yllättävä kuolema ei juurikaan vaikuttanut Catharinan avioitumisprosessiin kuin korkeintaan vauhdittavasti. Catharinan velipuoli oli nimittäin ryhtynyt Ollilan talon isännäksi jo kymmenen vuotta aikaisemmin, ja Catharina oli asunut lapsuudenkodissaan naimattomana siskona koko tämän ajan. Mahdollisesti isän itsemurhan aiheuttamat muutokset perheessä vauhdittivat myös Catharinan avioitumisaikkeitä, sillä avioituminen tapahtui vain muutamaa kuukautta isän kuoleman jälkeen. Vaihtoehtoisesti voi todeta, että Catharina pääsi naimisiin, vaikka hänen isänsä oli tehnyt itsemurhan.²¹⁷

Varakkaimmista taloista usempikin tyttö saatettiin naittaa talolliselle, mutta monissa taloissa vain ensimmäisenä avioitunut tytär – joka useimmissa tapauksissa oli vanhin tyttö – naitettiin talolliselle, ja muut tyttäret avioituivat alempia yhteiskuntaryhmiä edustaneiden miesten kanssa. Avioliiton solmiminen vaati varoja tytön lapsuudenkodilta, sillä avioituvalle tyttärelle piti järjestää kapiot ja myötäjäiset. Mitä varakkaampaan taloon avioituttiin, sitä enemmän myötäjäisiltäkin vaadittiin. Myötäjäiset tarkoittivat erilaisia tarve-esineitä, vaatteita, rahaa, eläimiä ja joskus myös maa-alueita, joita avioituva tytär sai lapsuudenkodistaan. Myötäjäiset nähtiin eräänlaisena ennakkoperintönä, ja niiden suuruus otettiin myöhemmin huomioon perinnönjaossa.²¹⁸ Kapiot olivat osa myötäjäisiä ja ne käsittivät liinavaatteita, arki- ja juhlavaatteita sekä usein myös vaatteita tuleville lapsille sekä vaatelahjoja sulhaselle ja hänen sukulaisilleen.²¹⁹

Kapioiden valmistus alkoi usein rippikoulusta pääsyn jälkeen ja jatkui naimisiinmenoon saakka, joskus myös sen jälkeen.²²⁰ Vihkimisen jälkeen morsian saattoi vielä asua muutaman kuukauden lapsuudenkodissaan viimeistellen kappioita ja keräten myötäjäisiä, mistä löytyy esimerkkejä myös tutkimusaineistostani. Vihkimisen ja aviomiehen luo muuton väliin jäävää aikaa on melko vaikea selvittää useimmissa tapauksissa, sillä pitäjänsisäisten avioliittojen kohdalla ei ole tiedossa tarkkaa päivää,

²¹⁶ VSA, kuolleiden luettelo, 12.12.1817, 26.12.1822.

²¹⁷ VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 18, VSA, vihittyjen luettelo, 18.11.1828.

²¹⁸ Talve 2012, 198, 229.

²¹⁹ Heikinmäki 1981, 540; Kaivola 1995, 16–17.

²²⁰ Talve 2012, 229.

jolloin nainen on muuttanut lapsuudenkodistaan pois. Mikäli nainen avioitui Viljakkalan ulkopuolelle, voi muuttaneiden luetteloista päätellä, miten vihkiminen ja kotoa muutto ajoittuivat. Tutkimusaineistossani on seitsemän naista, joiden muuttomerkinnät kertovat siitä, miten nopeasti vihkimisen jälkeen naiset jättivät lapsuudenkotinsa. Viidessä tapauksessa muutto on tapahtunut avioitumisen jälkeen, mutta kaksi naista ovat mitä ilmeisemmin muuttaneet aviomiehensä luo jo ennen vihkimistä.

Lapsuudenkodista avioitunut Margaretha Jakobsdotter Sikuri muutti Hämeenkyröön eli tulevan aviomiehensä kotipitäjään jo marraskuussa 1828, vaikka häitä vietettiin vasta tammikuussa 1829. Varmaa tietoa siitä, missä Margaretha tämän kaksi kuukautta on asunut, ei voi saada, mutta on mahdollista, että hän olisi asettunut asumaan tulevan aviomiehensä luo, joka oli jäänyt leskeksi toukokuussa 1828.²²¹ Myöskään Anna Lena Jöransdotter Pullin asuinpaikka ei ole tiedossa häitä edeltäviltä kuukausilta. Anna Lena toimi piikana Hämeenkyrössä vuosina 1842–1846. Muuttokirjoista selviää, että hän on muuttanut Hämeenkyröstä takaisin Viljakkalaan 1. marraskuuta 1846, mutta on avioitunut vasta 7. maaliskuuta 1847 torppari Michel Israellsonin kanssa, joka asui Katarniemien torpassa Inkulan kylässä.²²² Lähteet eivät kerro, missä Anna Lena asui nämä neljä kuukautta muuton ja avioitumisen välillä, mutta jokseenkin mahdollisena voi pitää sitä, että hän on asettunut jo tuolloin asumaan Katarniemeen. Anna Lena oli avioituessaan 37-vuotias ja hänen miehensä oli 49-vuotias leski, jolloin voi olettaa, että yhdessä asumista ennen vihkimistä ei ole paheksuttu samoin kuin nuorempien avioparien kohdalla. Esimodernin yhteiskunnan sukupuolimoraalia tutkinut Armas Nieminen on todennut, että saattoi olla melko yleistä, että aviopari asui yhdessä ennen vihkimistä.²²³

Toisen ääripään esimerkkinä toimii helmikuussa 1832 vihitty Johanna Carlsdotter Koivisto, joka on syystä tai toisesta asunut lapsuudenkodissaan peräti kolme vuotta avioitumisen jälkeen. Tämä ajan hänen aviomiehensä mitä ilmeisimmin asui Teiskossa²²⁴, jonne Johanna muutti huhtikuussa 1835. Muut esimerkkitapaukset osoittavat, että lapsuudenkodissa saatettiin asua useakin kuukausi häiden jälkeen: tammikuun alussa 1830 vihitty Lena Johansdotter Yli-Jaskara muutti lapsuudenkodistaan helmikuun lopussa 1830, kesäkuussa 1826 vihitty Anna Stina Eliasdotter Penko muutti aviomiehensä luo lokakuussa 1826 ja elokuussa 1829 vihitty Sara Eliasdotter Penko muutti kotoaan huhtikuussa

²²¹ HSA, muuttaneiden luettelo, v. 1828, s. 8; HSA, vihittyjen luettelo, 4.1.1829.

²²² VSA, rippikirja, v. 1842–1849, s. 111; VSA, muuttaneiden luettelo, v. 1846; VSA, vihittyjen luettelo, 7.3.1847.

²²³ Nieminen 1951, 74–75.

²²⁴ Tämä voi päätellä esimerkiksi siitä, että parin toinen lapsi syntyi vuonna 1835 ja hänet on kastettu Viljakkalassa: isäksi on mainittu Märten Karlsson Teiskosta ja äidiksi hänen täällä (Viljakkala) asuva vaimonsa Johanna Carlsdotter. Parin ensimmäinen lapsi on syntynyt pian vihkimisen jälkeen, jolloin Märten on vielä asunut Viljakkalassa ja toiminut renkinä. VSA, syntyneiden luettelo, 10.3.1835.

1830. Sara Pengon tapauksessa järjestelylle löytyy myös mahdollinen syy: avioituessaan Sara oli kolmannella kuulla raskaana ja hän synnytti esikoisensa helmikuussa 1830. Lapsi oli siis muutaman kuukauden ikäinen, kun Sara muutti miehensä luo Teiskoon. Maria Albertina Mattsdotter Jyrä puolestaan muutti kotoaan heti avioiduttuaan: häitä vietettiin 29. kesäkuuta 1823 ja Maria muutti Ikaaliin jo seuraavana päivänä.²²⁵

Aviopuoliso löydettiin usein läheltä: 1800-luvulla solmituista avoliitoista jopa 80 prosenttia oli pitäjänsisäisiä.²²⁶ Omassa tutkimusaineistossani 17 naista solmi avioliiton Viljakkalassa asuvan miehen kanssa ja viisi hämeenkyröläisen miehen kanssa. Jopa pitäjän sisällä aviomies oli usein kotoisin naapuritalosta tai ainakin saman kylän alueelta. Yhteensä kahdeksan aviomiestä oli naapurikunnasta: yksi Mouhijärveltä, kaksi Ikaalisista, kaksi Kurusta ja kolme Teiskosta. Vaikka kuntaraja ylittyi, ei aviomies ollut välttämättä kotoisin kovinkaan kaukaa. Lähelle avioitumista selittää muun muassa kulkemisen ja yhteydenpidon helppous sekä tiivis kyläyhteisö: sopiva puoliso oli helpompi ja luotettavampi löytää läheltä, kun toinen oli jo entuudestaan tuttu. ”*Parempi tietty kehno kuin tietämätön hyvä*” toteaa vanha sananparsikin.²²⁷ Nuoret tutustuivat toisiinsa arkisen työn lomassa sekä yhteisissä kylän riennoissa kuten esimerkiksi häissä, talkoissa, juhlissa ja kirkonmäellä.²²⁸

On syytä olettaa, että Viljakkalan alueelle jääneet tytöt tunsivat aviopuolisonsa entuudestaan, mutta jonkinlainen yhteys on tunnistettavissa myös kauemmaksi avioituneiden naisten ja heidän aviomiestensä välillä. Suurin osa pitäjän ulkopuolelle piikomaan lähteneistä naisista löysi aviomiehen uudesta kotipitäjästään. Usein tuleva aviopari työskenteli samassa talossa, mutta tutkimusaineistoon sisältyy myös muutamia tapauksia, joissa piika on avioitunut palveluspaikkansa pojan kanssa. Myös sisarussten solmimat avioliitot edesauttoivat puolison löytämistä. Tästä osoituksena on Pengon sisarukset, jotka avioituivat Teiskon Yli-Rantalan talon veljesten kanssa. Keskimääräinen siskoksista, vuonna 1804 syntynyt Anna Eliasdotter Penko, avioitui talon tulevan isännän kanssa vuonna 1826 ja ryhtyi talon emännäksi. Kolme vuotta myöhemmin hänen nuorempi sisarensa Sara avioitui lankonsa veljen Mattsin kanssa, joka toimi Teiskossa puuseppänä ja tästä kolmen vuoden päästä myös sisarusarjan vanhin tyttö avioitui edellisten veljen kanssa, joka hänkin toimi Teiskon alueella käsityöläisenä harjoittaen maalarin ammattia. Nämä kolme perhettä asuivat yhtä aikaa Yli-Rantalan talossa useamman

²²⁵ HSA, vihittyjen luettelo, 29.6.1823; IKA, muuttaneiden luettelo, v. 1823; TSA, rippikirja, v. 1835–1841, s. 66; VSA, muuttaneiden luettelot, v. 1826, 1830, 1835; VSA, vihittyjen luettelot, 6.6.1826, 22.8.1829, 3.1.1830.

²²⁶ Heikinmäki 1981, 23–26.

²²⁷ Heikinmäki 1981, 26.

²²⁸ Talve 2012, 220.

vuoden ajan. Vaikka Pengon sisarukset avioituivat pitäjän ulkopuolelle, ei välimatkaa lapsuudenkodin ja uuden asuinpaikan välillä ollut suuri. Karhen kylästä avioiduttiin Kuruun ja Teiskoon, kun taas esimerkiksi Inkulan kylästä sekä Viljakkalan kirkonkylästä avioiduttiin Ikaalisiin. Molemmissa tapauksissa alueita yhdistää vesistö, joka helpotti kulkemista, kuten liitteessä 3 oleva kartta osoittaa.

Suomessa 1800-luvun alkupuolella naisten keskimääräinen avioitumisikä oli 25 vuotta ja miesten 27 vuotta.²²⁹ Avioitumisikä alkoi kohota vähitellen 1700-luvun loppupuolella ja nouseva linja jatkui läpi 1800-luvun. Muualla tämä tapahtui jo aikaisemmin, sillä esimerkiksi Englannissa yhteiskunnallinen kehitys oli noin sata vuotta Pohjoismaita edellä: siinä missä Englantia ja muita varhain teollistuneita maita ei voi kutsua termillä esimoderni (*early modern*) enää 1700-luvun puolivälissä, voi myöhemmin teollistuneet alueet – kuten Suomi – saada kyseisen luokituksen vielä 1800-luvun puolivälissäkin.²³⁰ Englannista on raportoitu korkeita avioitumisikäjä jo vuosina 1550–1700: naisten mediaani-ikä ensimmäistä avioliittoa solmittaessa oli noin 26 vuotta ja miesten 28 vuotta.²³¹ Avioliittoja 1600- ja 1700-lukujen Norjassa tutkineen Hanne Marie Johanssenin mukaan miesten avioitumisikä oli niin ikään korkea – lähes 30 vuotta – mutta naisten avioitumisikä vaihteli yhteiskunnallisen aseman mukaan. Yläluokka avioitui suunnilleen 20-vuotiaana, mutta alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden naisten avioitumisikä lähenteli 30. ikävuotta.²³² Myös Suomessa talollisväestön keskuudessa avioliitot pyrittiin solmimaan alempia yhteiskuntaryhmiä aikaisemmin, sillä haluttiin varmistaa sukutilojen jatkuvuus ja maaomaisuuden periytyminen. Tutkimukseni talontytärten avioitumisiään mediaaniluku on 25 vuotta. Ikähaitari ensimmäistä avioliittoa solmivien naisten keskuudessa oli melko suuri. Tutkittavista naisista nuorin avioituja oli jo edellä mainittu 17-vuotias Caisa Sofia Mattsdotter Anttila ja vanhin 49-vuotiaana avioitunut Eva Henriksdotter Sankari. Eva muutti nuoruudessaan piikomaan Hämeenkyröön ja ehti kierrellä taloissa piikana 31 vuotta, kunnes avioitui leskeksi jääneen myllärin kanssa vuonna 1852. Evan aviomies Johan Simolin oli tällöin 60-vuotias.²³³ Tutkimusaineistoni naisten avioitumisiät on esitetty kaaviossa 5.

²²⁹ Heikinmäki 1981, 39; Talve 2012, 220.

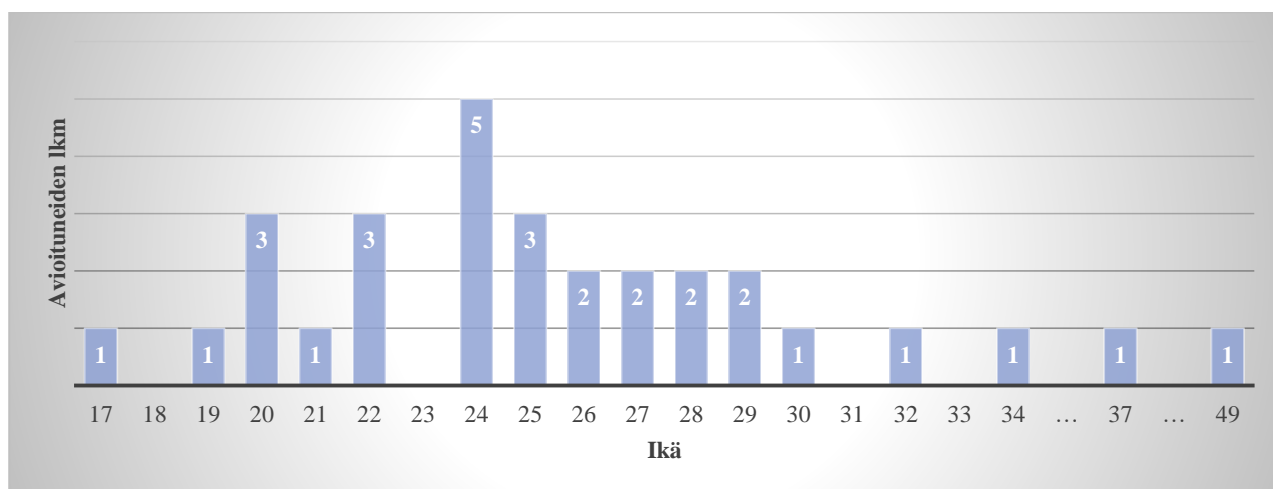
²³⁰ Erickson 2005, 5.

²³¹ Eales 1998, 59.

²³² Johansen 2005, 28.

²³³ HSA, rippikirja, v. 1851–1857, s. 587; HSA, vihittyjen luettelo, 11.12.1852.

Kaavio 5: Talontytärten avioitumisikä tutkimusaineistossani

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Talollisen kanssa avioituneet naiset solmivat avioliiton nuorempana kuin alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden miesten kanssa avioituneet. Talollisten vaimojen alhaisempaa avioitumisikää selittää se, että he avioituivat lähes poikkeuksetta suoraan lapsuudenkodeistaan, kun taas monet alempiin yhteiskuntaryhmiin avioituneista toimivat ainakin muutaman vuoden piikana ennen avioitumistaan. Mikäli avioitumisikä syystä tai toisesta kasvoi, avioituminen talollisen kanssa ei ollut enää todennäköistä. Toisaalta on mahdollista, että iän karttuessa alempienkin yhteiskuntaryhmien miehet kelpasivat aviomiehiksi. Käsityöläismiehet avioituivat usein suhteellisen iäkkäinä, sillä heidän oli pitänyt vakiinnuttaa asemansa ja varallisuutensa ennen avioliiton solmimista. Tämä vaikutti myös käsityöläisten kanssa avioliiton solmineiden naisten ikään.²³⁴ Naisten mediaani-ikä avioitumishetkellä on kuvattu taulukossa 4. Yhteiskunnallisella statuksella tarkoitetaan sitä statusta, johon naisen aviomies kuului, tai johon pari siirtyi heti avioituttuaan.

Taulukko 4: Tutkimusaineiston naisten avioitumisikä yhteiskuntaryhmittäin

Avioparin yhteiskunnallinen status	Naisen avioitumisikä keskimäärin (mediaaniluku)
Talollinen	23 vuotta
Torppari	25 vuotta
Käsityöläinen	26 vuotta
Itsellinen tai palkollinen	25 vuotta
Koko aineisto	25 vuotta

Lähde: prosopografinen tietokanta.

²³⁴ Uotila 2014a, 271.

Aviopuolisoilla oli yleensä muutaman vuoden ikäero. Yleisintä oli, että aviomies oli vaimoan muutamien vuosien vanhempi, mutta tutkimusaineistooni kuuluu myös kuusi avioparia, joissa vaimo on miestänsä iäkkäämpi. Etenkin 1700-luvulla oli yleistä, että vaimo oli miestänsä vanhempi. Uskomus siitä, että miehen pitäisi olla vaimoan reilusti iäkkäämpi, kehittyi vasta 1800-luvun lopun säätyläisavioliitoissa.²³⁵ Kun avioliitto oli kummankin ensimmäinen, ei ikäeroa ollut useinkaan viittä vuotta enempää. Mikäli avioparilla oli lähemmäs kymmenen vuotta ikäeroa, oli hyvin todennäköistä, että ainakin toinen osapuoli oli jäänyt leskeksi ja avioitui uudelleen. Tällainen tilanne oli esimerkiksi vuonna 1801 syntyneellä Margaretha Jakobsdotter Sikurilla, jonka avioitui itseään kymmenen vuotta vanhemman leskimiehen Henrik Henrikssonin kanssa.²³⁶

Puolison valintaan vaikuttivat eniten taloudelliset seikat sekä tulevan puolison maine, kunniallisuus ja ahkeruus. Myös vanhempien myötämielinen suhtautuminen avioitumiseen oli ensiarvoisen tärkeää.²³⁷ Kun sopivanoloinen puolisoehdokkaaksi oli löytynyt, lähdettiin kosimaan. Kosiomatkalla oli mukana puhemies, joka oli jo alustavasti tiedustellut morsiamelta ja etenkin hänen viralliselta naittajaltaan halukkuutta solmia avioliitto. Puhemies oli vanhempi avioitunut mies, joissakin tapauksissa myös nainen, joka oli sulhasen tuttu tai sukulainen.²³⁸ Kosinnan tarkoitus oli tiedustella halukkuutta avioitumiseen, ja kihlauksen tarkoituksena oli varmistaa tulevan liiton solmiminen. Kosinta- ja kihlausmatkan raja tuntuu kuitenkin olevan melko hämärtyneenä etenkin, kun kyse oli pitäjänsisäisistä avioliitoista, joita omassa aineistossani on melko paljon. Kun kyseessä oli entuudestaan tuttu puoliso, ei tiedustelumatkaa välttämättä suoritettu, vaan halukkuutta kyseltiin arkisen työn ohessa. Tällöin lähdettiin suoraan kihlaamaan.²³⁹

Kihlauksessa sulhanen lahjoitti tulevalle vaimolleen kihlat, jotka sisälsivät useimmiten rahaa, sormuksen ja kihlasilkin eli pää- tai hartiahuivin. Kihlojen runsaus ja kalleus vaihtelivat kosijan varallisuuden mukaan. Kun kihlaus haluttiin virallistaa, paikalla piti vuoden 1686 kirkkolain mukaan olla kaksi miestodistajaa, yksi kummaltakin puolelta:

²³⁵ Miettinen 2012, 195.

²³⁶ HSA, rippikirja, v. 1823–1829, s. 213.

²³⁷ Erickson 2005, 3; Frances 2005, 42–46; Heikinmäki 1981, 34, 45, 70.

²³⁸ Heikinmäki 1981, 50–52.

²³⁹ Heikinmäki 1981, 65.

*”Ei pidä myös kihlaisia pidettämän / josa ei cahta cunniallista Todis-
tajata / Mies-wäestä / yxi cummaldakin puolelda / ilman Wanhemmita
ja Förmyndäreitä läsnä ole.”²⁴⁰*

Tapana oli sinetöidä kihlaus viinaryypyillä, kättelyllä sekä lahjoilla.²⁴¹ Tämän jälkeen kihlaus oli vi-
rallinen ja pitävä lupaus avioliitosta, jonka saattoi purkaa vain tuomiokapitulin suostumuksella. Kih-
lausaika oli useimmiten noin puoli vuotta.²⁴² Kosintaa ja kihlausta seurasi kuulutukset, jossa avioon
aikovan parin nimet ja tittelit luettiin saarnastuolista kolmena peräkkäisenä sunnuntaina, minkä jäl-
keen voitiin varmistua siitä, että kenelläkään ei ollut mitään avioliittohanketta vastaan. Esimerkiksi
1.tammikuuta 1831 avioliittoon vihityt seppä Henrik Sylvander ja hänen tuleva vaimonsa Eva Caisa
Carlsdotter Hietikko kuulutettiin avioliittoon 20. marraskuuta 1830.²⁴³ Kuulutukset olivat usein kih-
lajaisia merkittävämpi osa avioitumisprosessia. Monesti varsinaisia kihlajaisia ei juhlistettu, mutta
kuulutussunnuntaina nuoriso kerääntyi juhlistamaan tulevaa avioparia.²⁴⁴

Suurimmat häätjuhlat kestivät usein monta päivää, länsisuomalaiset talonpoikaishäät tavallisemmin
kahdesta kolmeen päivään. Vaikka seuraavassa kuvataan suuria tai keskisuuria talonpoikaishäitä, pi-
tää huomioida myös se, että läheskään kaikki eivät viettäneet häitään kovinkaan mahtipontisesti.²⁴⁵
Vihkiminen saattoi tapahtua joko morsiamen tai sulhasen kotona, kirkossa tai pappilassa.²⁴⁶ Omassa
tutkimusaineistossani 16 naista (53 prosenttia) vihittiin kotona, neljä (13 prosenttia) kirkossa ja kolme
(10 prosenttia) pappilassa. Seitsemässä tapauksessa vihkipaikkaa ei mainita. Luvut korreloivat hyvin
Etelä-Hämeestä ilmoitettuihin lukuihin: 1800-luvun alussa 60–80 prosenttia vihittiin kotona ja 10–
20 prosenttia kirkossa.²⁴⁷ Kirkonkassan tilejä tutkimalla selviää, että papit perivät rahaa erilaisista
kirkollisista toimituksista, kuten kasteesta, hautaamisesta ja vihkimisestä. 3. maaliskuuta 1833 vihit-
tyjen Carolina Henriksdotter Sorvarin sekä hänen miehensä Henrik Gustaf Johanssonin häitä on vie-
tetty mitä ilmeisimmin Huupon talossa Hämeenkyrössä, jossa molemmat olivat palveluksessa. Pappi
on veloittanut tästä neljän taalarin maksun.²⁴⁸ Vihittyjen luetteloista ei käy ilmi, onko kotona tapah-
tuneet vihkimiset suoritettu morsiamen vai sulhasen kotona. Voisi kuitenkin olettaa, että useimmiten

²⁴⁰ Kirkkolaki 1686, XV luku, § X.

²⁴¹ Heikimäki 1981, 80. Kts. myös Johansen 2005, 29.

²⁴² Talve 2012, 222.

²⁴³ HSA, kuulutettujen luettelo, v. 1830, s. 31. Kuulutettujen luetteloon merkitty vain yksi kuulutuspäivä, jolloin jää epä-
selväksi oliko kyse ensimmäisestä, toisesta vai kolmannesta kuulutuskerrasta.

²⁴⁴ Heikinmäki 1981, 157, 171.

²⁴⁵ Kaivola 1995, 32.

²⁴⁶ Kaivola 1995, 13.

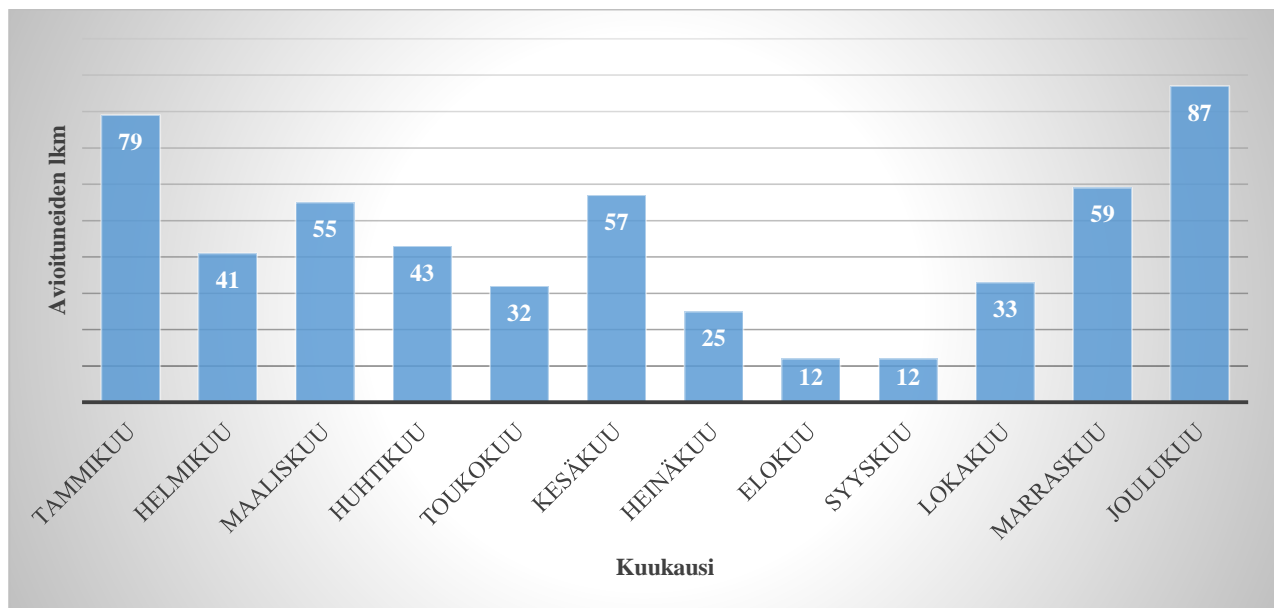
²⁴⁷ Talve 2012, 224.

²⁴⁸ HSA, kirkonkassan tilit, v. 1833, s. 526.

vihkiminen tapahtui morsiamen kotona, sillä tapahtuma on kirjattu morsiamen kotiseurakunnan vihittyjen luetteloon, mikäli aviopari oli kotoisin eri paikkakunnilta. Tavoissa on ilmennyt myös alueellisia eroja, sillä esimerkiksi Pohjanmaalla vihkiminen on useimmiten tapahtunut sulhasen kotona. Häät saattoivat myös koostua kahdesta osasta: ensin morsiamen kotona vietettiin vihkiäisiä ja tämän jälkeen sulhasen kotona tuliaisia.²⁴⁹

Suosituinta häidenviettoaikaa oli myöhäissyksy, jolloin sato oli korjattu ja ruokaa varastoissa.²⁵⁰ Oiva Turpeinen on tilastoinut hääkuukausia vuosilta 1821–1825. Satakunnassa yleisin hääkuukausi tuntui olevan joulukuu, mutta myös loka- ja kesäkuu olivat suosittuja.²⁵¹ Kaavioihin 6 ja 7 on kerätty tutkimukseni talontytärten avioitumiskuukaudet sekä vertailun vuoksi kaikkien Viljakkalassa vuosina 1825–1835 vihittyjen parien vihkikuukausi. Suosituinta häidenviettoaikaa oli myöhäissyksy loka-joulukuussa, mihin vaikuttaa palkollisena toimineiden henkilöiden tapa viettää häitä loppuvuodesta. Omassa tutkimusaineistossani suosituin häidenviettokuukausi oli joulukuu, mutta myös tammi- ja kesäkuu olivat suosittua häidenviettoaikaa.

Kaavio 6: Häidenviettokuukaudet Hämeenkyrön seurakunnassa vuosina 1825–1835

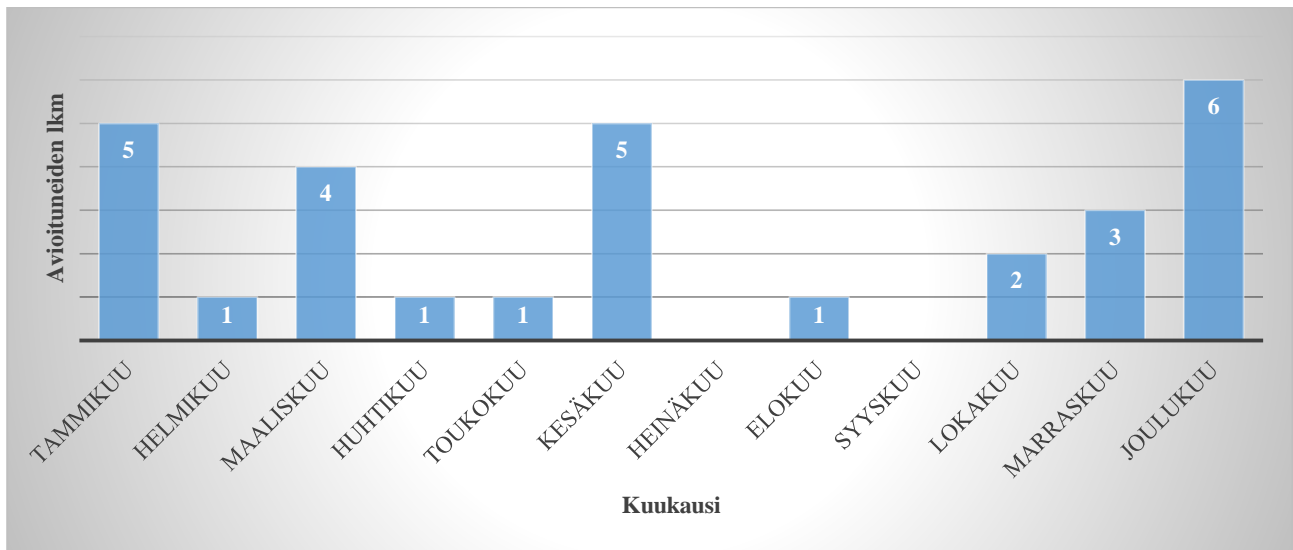
Lähde: HSA, vihittyjen luettelot, v. 1825–1835.

²⁴⁹ Heikinmäki 1981, 325–331, 479–480, 487–507; Kaivola 1995, 13.

²⁵⁰ Kaivola 1995, 12–13.

²⁵¹ Turpeinen 1981, taulukko 5 sekä kartta s. 174.

Kaavio 7: Häidenviettokuukaudet tutkimusaineistossani.

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Vihkimisen ohella häiden pääasiallisena ohjelmana oli hääateria sekä tanssi.²⁵² Hääateriaalla nautittiin perinteisiä pitoruokia, kuten esimerkiksi savukalaa, palvilihaa, leipää, voita, juustoja ja leipomuksia. Tarjolla oli myös paljon olutta ja viinaa.²⁵³ Etenkin varattomamman väen häissä juhlat saattoivat yltyä juomingeiksi, joissa viinaryyppyjä ostettiin rahalla. Tällöin oli kyse niin sanotuista rahahäistä, joita vastaan lainsäädäntö alkoi protestoida 1800-luvun loppupuolella. Tällaisissa häissä kuokkavieraat ja tappelut olivat yleisiä.²⁵⁴ Häähankintoja tehtiin usein markkinoilla. Heikinmäki toteaa haastatteluai- neistoa tulkiten, että 1800-luvun puolen välin tienoilla Viljakkalasta, Hämeenkyröstä, Ylöjärveltä ja Ikaalisista tehtiin matkoja Tampereen markkinoille hankkimaan kaikkea tarpeellista häihin.²⁵⁵ 1800-luvun alussa morsiamet eivät pukeutuneet varsinaiseen hääpukuun, vaan vihkimisessä naisella oli yllään hänen paras pukunsa, monesti esimerkiksi kirkkopuku. 1800-luvun alussa talonpoikainen hääpuku tuntuikin lähes poikkeuksetta olevan musta tai ainakin tummasävyinen. Vasta 1900-luvun alku- vuosina valkoinen hääpuku alkoi tulla käyttöön.²⁵⁶

Morsiameksi naisen erotti lähinnä morsiuskruunun ja korujen ansioista. Morsiuskruunut antoivat lei- mansa 1700- ja 1800 -lukujen häille – kun morsian käytti kruunua, häitä kutsuttiin kruunuhäiksi. Morsiuskruunu oli noin 20–50 cm korkea ja hyvin painava kruunumainen rakennelma, jota morsian

²⁵² Talve 2012, 225.

²⁵³ Kaivola 1995, 29.

²⁵⁴ Kaivola 1995, 32; Virtaranta 1983, 178.

²⁵⁵ Heikinmäki 1981, 210.

²⁵⁶ Heikinmäki 1981, 243; Kaivola 1995, 42–43.

piti päässään vihittäessä sekä hääjuhlassa. Kruunu koostui sisäänrakennetusta metallisesta ”kunnia-kruunusta” ja sen ympärillä olevasta helykruunusta, joka oli koristeltu tinapaperisuikaleilla, lasihelmillä, sulilla, peileillä ja metallinkappaleilla. Helykruunujen käytön levinneisyys ulottuu laajasti koko Etelä- ja Keski-Suomeen sekä Pohjanmaalle.²⁵⁷ Tutkimushenkilöistä morsiuskruunua käytti 12 naista. Seurakunta omisti morsiuskruunun, jota se lainasi morsiamille.²⁵⁸ Paikkakunnalla saattoi olla myös ammattimaisia morsiamenpukijoita, jotka omistivat kruunuja, pukuja ja koruja, joita he lainasivat maksua vastaan morsiamille.²⁵⁹

Periaatteessa kruunua kantavan morsiamen piti olla siveä, siis neitsyt. Vuoden 1686 kirkkolaisissa todetaan:

*”Nijtä Waimon Personia / jotca andawat itzens maata Ylkämiehildäns / ennen Hääpäiwä / ei pidä Papin wihkimän muulla Morsiamen caunistuxella / cuin meidän Asetuxen ja se tapa cuin ollut on / -- Se joca maattu Yljäldäns / ja se on vielä tietämät / cuitengin rohkene päällens otta puhdasten Morsiamden Caunistuxen / pitää tekemän sacko Kirckoon / --.”*²⁶⁰

Käytännössä myös näkyvästi raskaana olevat morsiamet ovat voineet käyttää kruunua. Tämän näkee tutkimusaineistostani, josta selviää, että morsiuskruunua käytti nainen joka synnytti ensimmäisen lapsensa viikon päästä häistä: Maria Johansdotter Markkula vihittiin 26. joulukuuta 1822 ja hänen ensimmäinen lapsensa syntyi 8. tammikuuta 1823.²⁶¹ Myös aviottoman lapsen saanut Johanna Carlsdotter Koivisto käytti kruunua häissään.²⁶² Mikäli morsian käytti kruunua vastoin kirkon suositusta eli raskaana ollessaan, hän joutui maksamaan sakkoa kirkolle, kuten kirkkolaisissa todetaan. Kirkonkassan tileissä on oma sarakkeensa morsiuskruunua väärinkäyttäneiden morsianten sakkomaksuille. Hämeenkyrön seurakunnassa sakkoa perittiin 2 taalaria 88 killinkiä. Vertailun vuoksi todettakoon, että piian rahapalkka on 1830-luvulla ollut tapauksesta riippuen noin 10–15 taalaria vuodessa ja hyvin usein rahapalkka on korvattu ainakin osittain luontoistuotteilla, jolloin piian käytössä ollut rahamäärä on voinut olla hyvinkin vähäinen.²⁶³ Kirkonkassan tileistä huomaa, että vuosittain vain muutama pari on saanut sakon kyseisestä väärinkäytöksestä, vaikka tapa esimerkiksi tutkimusaineistoni naisten kes-

²⁵⁷ Heikinmäki 1981, 256–259.

²⁵⁸ Vilkuna 1964, 208.

²⁵⁹ Kaivola 1995, 24.

²⁶⁰ Kirkkolaki 1686, XV luku, § XX.

²⁶¹ HSA, vihittyjen luettelo v. 1822; VSA, syntyneiden ja kastettujen luettelo, v. 1823.

²⁶² VSA, syntyneiden ja kastettujen luettelo v. 1829; VSA, vihittyjen luettelo v. 1832.

²⁶³ Arajärvi, 1985, 225; Nallinmaa-Luoto 1990, 442.

kuudessa oli melko yleinen. Kyseessä on silti ollut vakava rikkomus, sillä salavuoteudesta kiinni jääneitä naisia sakotettiin samalla summalla.²⁶⁴ Useimmiten kruunua käytettiin silloin, kun avioituttiin talolliselle, mutta tavatonta ei ollut, että kruunua käytettiin myös alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluvien henkilöiden häissä. Kotivihkimisessä kruunun käyttö oli niin ikään yleisempää kuin kirkossa vihittäessä, mutta myös kirkkohäissä morsiamet ovat käyttäneet kruunua.

4.2. Lastensaanti ja äitiys

1800-luvun kontekstissa lastensaanti voidaan nähdä avioliiton luonnollisena jatkumona.²⁶⁵ Vanhempien yhteiskunnallisella statuksella oli merkittävä rooli siinä, miten lapsiin suhtauduttiin. Talolliset arvostivat suurta lapsilukua, sillä talon periytyminen haluttiin turvata ja yhteiskunnallinen asema säilyttää. Sen sijaan tilaton väki kammoksui suurta lapsilukua, sillä kasvavan lapsikatraan ruokkiminen oli taloudellisesti raskasta, asunnot olivat ahtaita ja työssä piti usein käydä oman kodin ulkopuolella. Yleisesti kuitenkin ajateltiin, että lapsettomaksi jääminen oli Jumalan rangaistus ja merkki siitä, että ihminen oli arvoton tai hänen päällensä oli langetettu kirous. Lapsettomuudesta syytettiin lähes aina yksinomaan naista.²⁶⁶ Tutkimusajankohtanani 1800-luvun alkupuolella ja puolivälissä vallitsi niin sanottu luonnollinen hedelmällisyys, mikä tarkoitti sitä, että ihmiset eivät tietoisesti suunnitelleet tai rajoittaneet lapsilukuaan, vaan lapsia saatiin niin paljon kuin biologiset tekijät sallivat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lastensaantia olisi säädelty niin ylhäältäpäin erilaisten lakien ja normien avulla, kuin myös perheen sisäisellä toiminnalla. Kristillisen ajattelumallin mukaisesti lastensaanti kuului luonnolliseksi osaksi avioliittoa eikä avioliiton ulkopuolisia sukupuolisuhteita katsottu hyvällä. Näin ollen avioitumisiän säätely nähtiin yhtenä merkittävimmistä hedelmällisyyteen vaikuttavista tekijöistä, minkä huomaa myös tutkimusaineistoni kohdalla.²⁶⁷

Mitä nuorempana nainen avioitui sitä useampia raskauksia ja synnytyksiä hän läpikävi elämänsä aikana. Edellisessä luvussa on todettu, että talollisen kanssa avioituneiden naisten keskimääräinen avioitumisikä oli alhaisempi kuin alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden miesten kanssa avioituneilla naisilla, mikä näkyy myös synnytysten määrässä ja lapsiluvussa. Talollisnaiset synnyttivät jopa puo-

²⁶⁴ Viljakkalan seurakunnan osalta kirkonkassan tilejä ei ole säilynyt, mutta on syytä olettaa, että Viljakkalan kappeliseurakunnassa on peritty sakkoa samaan tapaan kuin emäseurakunnassakin. HSA, Kirkonkassan tilit, v. 1828–1831, s. 490, 494, 504.

²⁶⁵ Macfarlane 1986, 51.

²⁶⁶ Hämäläinen-Forslund 1987, 26; Ritamies 2006, 56–60, 107.

²⁶⁷ Korkea avioitumisikä ja naimattomien suuri määrä oli tyypillistä eurooppalaiselle yhteiskunnalla 1700-luvulta 1900-luvulle saakka. On arvioitu, että tästä avioitumismallista johtuen kokonaishedelmällisyys laski jopa 30–50 %. Ilmiötä on alettu kutsua malthusialaiseksi transitioksi. Notkola & Ruokolainen 2007, 79–80.

let enemmän kuin alempien yhteiskuntaryhmien naiset, kuten taulukko 5 osoittaa. Luonnollisesti syntyneiden lasten määrä korreloi myös aikuisikäen eläneiden lasten määrän kanssa. Taulukosta käy ilmi, että 1800-luvun maaseuturahvaalla lapsiluku ei ollut kovinkaan korkea, sillä aikuisikäen eli keskimäärin vain kolme lasta viidestä syntyneestä lapsesta. Ehkä vallalla olevat käsitykset entisaikojen suurista perheistä juontaa juurensa aikaan, jolloin syntyvyys oli edelleen korkea, mutta kuolleisuus oli jo laskussa. Tällöin enemmän lapsia selvisi aikuisikäen saakka ja perheet olivat siten isompia.²⁶⁸

Taulukko 5: Yhteiskuntaryhmän vaikutus lastensaantiin

Yhteiskuntaryhmä	Syntyysten lkm	Yli 15v. eläneiden lasten lkm	Hedelmällisyysikä	Avioitumisiän mediaani
Talollinen	6,8	4,9	24–40v.	23 v.
Torppari	4,6	3,0	28–40v.	25 v.
Käsityöläinen	3,3	2,7	25–37v.	26 v.
Palkollinen/itsellisen/status epäselvä ²⁶⁹	3,4	2,9	27–38v.	25 v.
Koko aineisto	4,6	3,4	26–39v.	25 v.

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Lasten ikäero ei juurikaan vaihdellut vanhempien yhteiskunnallisen aseman mukaan, vaan synnytyksen alettua naiset saivat lapsia suunnilleen samaan tahtiin yhteiskuntaryhmästä riippumatta. Sen sijaan lasten ikäerossa voi huomata selvän eron äidin iän mukaan. Kahdella ensimmäisellä lapsella oli ikäeroa keskimäärin 26 kuukautta, kun taas toiseksi viimeisen ja viimeisen lapsen välillä ikäeroa oli jo keskimäärin 48 kuukautta. Tämä vaihtelu johtunee ennen kaikkea luonnollisista tekijöistä, sillä hedelmöittyminen vaikeutui naisen ikääntyessä eikä lukuisten synnytysten, raskaan työnteon ja heikon ravinnon yhdistelmä suinkaan edesauttanut asiaa.²⁷⁰ Ehkä tästä johtuen talojen ja torppien emännät synnyttivät keskimäärin hieman iäkkäämmäksi kuin palkolliset ja itselliset, sillä talollisilla ja torppareilla ravinnon saanti oli itse harjoitetun maanviljelyn vuoksi turvatumpaa. Tutkimusaineistoni vanhin synnyttäjä oli 44-vuotiaana synnyttänyt Sara Lovisa Mickelsdotter Plihtari.²⁷¹ Yli 40-vuotiaana synnyttäneitä naisia oli tutkimusaineistossani yhteensä 11.

²⁶⁸ Tämä kehitys tapahtui Suomessa 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa. Hämäläinen-Forslund 1987, 20; Pitkänen 2007, 57–62; Ritamies 2006, 9.

²⁶⁹ Tähän kategoriaan katson kuuluvaksi ne seitsemän naista, joiden sosiaalinen status vaihtui useaan otteeseen kesken hedelmällisen kauden. Kategoriaan kuuluvat kaksi naista, jotka asuivat pidemmän aikaa lapsuudenkodissaan avioitumisen jälkeen. Toinen heistä asui siellä ilman aviomiestänsä ja toinen aviomiehensä kanssa. Myöhemmin molemmista pareista tuli torppareita, mutta tässä kohtaa tutkimusta he esiintyvät vielä sosiaaliselta statukseltaan epäselvinä tapauksina.

²⁷⁰ Ritamies 2006, 64, 114.

²⁷¹ VSA, rippikirja, v. 1850–1857, s. 22.

Talonpoikaisnaiset synnyttivät selvästi eniten verrattuna alempiin yhteiskuntaryhmiin. Eniten lapsia sai Sara Lovisa Mickelsdotter Plihtari, joka synnytti yhteensä 11 kertaa ollessaan 20–44 -vuotias. Hänen lapsistaan kaksi kuoli alle vuoden ikäisenä ja yksi 6-vuotiaana, eli perheellä oli yhteensä seitsemän aikuisikään elänyttä lasta.²⁷² Naisen hedelmällinen ikä saattoi jäädä lyhyeksi ja synnytysten määrä vähäiseksi, mikäli nainen kuoli kesken hedelmällisen kautensa. Näitä tapauksia on tasaisesti kaikissa yhteiskuntaryhmissä, eivätkä ne siten väärennä taulukossa 5 esitettyjä lukuja.²⁷³ 1700-luvulla naiset synnyttivät keskimäärin kuusi kertaa, 1800-luvun kuluessa luku vakiintui viiteen lapsen lasten siitä romahdusmaisesti reiluun kahteen lapseen naista kohti 1930-luvulla. Muutokset hedelmällisyyslukuissa noudattelevat avioitumisiän nousua sekä naimattomien suhteellisen osuuden kasvua väestöstä.²⁷⁴ Hedelmällisyyslukujen lasku 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa osoittaa, että tuolloin alettiin tietoisesti suunnitella lastensaantia ja ehkäistä raskauksia.²⁷⁵

Vaikka tietoisien perhesuunnittelun alku on ajoitettu vuosisadan vaihteeseen, on aihetta tutkinut Marketta Ritamies todennut, että ihmiset ovat kautta aikojen halunneet vaikuttaa lapsilukuun ja heillä on myös ollut vaihtelevasti toimivia keinoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Raskauden ehkäiseminen ei siis ole täysin moderni ilmiö, vaikka kristillinen kirkko suhtautui siihen äärimmäisen kielteisesti ja näki sen syntinä. Mikäli lapsilukuun ei olisi haluttu vaikuttaa, vaan kaikki lapset olisi otettu vastaan ”Herran lahjana”, olisivat naiset saaneet enemmän lapsia. Ensinnäkin lasten saanti säädeltiin avioliiton kautta, kuten edellä on todettu. Sukupuolielämän katsottiin kuuluvan ainakin periaatteessa yksinomaan avioliittoon, jolloin myöhäisellä avioitumisella kyettiin vaikuttamaan naisten synnytysten määrään. Toiseksi avioitumisen jälkeen lapsia ei ole syntynyt täysin vailla rajoitteita, vaan lasten ikäerot ovat suhteellisen suuria. Tähän pystyttiin vaikuttamaan ennen kaikkea imettämisaikaa pidentämällä, sillä raskauden alkaminen imettämisen aikaan on hormonaalisista syistä epätodennäköisempää. 1800-luvulla hedelmöittymiseen ja raskauteen liittyvää fysiologiaa ei tunnettu tarkasti, mikä johti siihen, että raskauden ehkäisyyn käytetyt keinot eivät olleet kovin luotettavia. Kansa turvautui suullisen perinteen varassa kulkeneeseen taikuuteen ja rohtoihin raskauden ehkäisyssä.²⁷⁶

²⁷² VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 11, v. 1833–1839, s. 13, v. 1842–1849, s. 18, v. 1850–1857, s. 22, v. 1858–1864, s. 21.

²⁷³ Taulukossa tämä on otettu huomioon siten, että hedelmällisyytiän loppumisajankohtaa osoittavaan lukuun ei ole laskettu mukaan niitä naisia, jotka kuolivat kesken hedelmällisen ikänsä. Mikäli heidät olisi laskettu lukuihin mukaan, olisi hedelmällinen ikä loppunut keskimäärin kahta vuotta aikaisemmin kuin mitä taulukossa nyt on esitetty. Aikuisiällä kuolleita naisia tarkastellaan tarkemmin luvussa 6.

²⁷⁴ Helsti 2000, 62; Notkola & Ruokolainen 83–84; Ritamies 2006, 16, 29, 35–36.

²⁷⁵ 1910-lukua on nimetty ensimmäiseksi hedelmällisyyden transition kaudeksi, sillä silloin kokonaishedelmällisyys oli laskenut kymmenen prosenttiyksikkö aiemmasta. Modernia, tehokasta ja systemaattista perhesuunnittelua on kuitenkin alettu harjoittaa vasta 1960-luvulta lähtien toisen hedelmällisyyden transition kaudella. Ritamies 2006, 18.

²⁷⁶ Eales 1998, 67–68; Ritamies 2006, 10–16, 33, 61, 79–80; Vainio-Korhonen 2012, 13–17, 123–128.

Muutamassa tapauksessa lastensaanti on ikään kuin loppunut, vaikka nainen olisi vielä ollut hedelmällisessä iässä eikä lapsia ole vielä syntynyt kovinkaan montaa. Lähteet eivät kuitenkaan kerro, mistä vähäiset synnytykset johtuivat. Onko taustalla ollut mahdollisesti jokin hedelmällisyyttä heikentänyt sairaus, onko nainen saanut keskenmenon vai onko raskautta haluttu jostain syystä välttää kokonaan? Esimerkiksi vaikeat raskaudet ja synnytykset ovat saattaneet johtaa siihen, että aviopuolisoiden on täytynyt turvautua niin sanottuun vuode-eroon, jos uusi synnytys olisi koitunut naisen kohtaloksi.²⁷⁷ Tuohon aikaan lapsikuolleisuus oli vielä niin merkittävä lopullista lapsilukua vähentänyt tekijä, että tuskin voi olettaa, että vain yhden tai kahden lapsen hankkiminen olisi ollut tietoinen ratkaisu. Pahimmassa tapauksessa vähäinen lasten määrä tarkoitti nimittäin sitä, että aikuiseksi ei varttunut yhtään lasta, jolloin talolle tai torpalle ei löytynyt jatkajaa eikä vanhemmille huolehtijaa vanhuudenpäiville. Toisaalta on todettu, että varsinkaan alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluvat henkilöt eivät tavoitelleetkaan suurta lapsilukua, vaan ihanteena pidettiin kahta lasta. Liian korkea lapsiluku tarkoitti ainakin alemmille yhteiskuntaryhmille taloudellista taakkaa.²⁷⁸

Huomiota herättävin esimerkki pienestä lapsiluvusta on pitäjän seppä Henrik Sylvanderilla ja hänen vaimollaan Eva Carlsdotter Hietikolla. Eva synnytti ainoan lapsensa ollessaan 29-vuotias, mutta lapsi kuoli parin vuoden ikäisenä. Perheeseen ei syntynyt uusia lapsia, vaikka Eva olisi vielä ikänsä puolesta ollut lastensaanti-iässä.²⁷⁹ Poikkeuksellisen vähän lapsia syntyi myös torppari Emmanuel Lahdenmaan sekä hänen vaimonsa Eva Henriksdotter Yli-Jaskaran perheeseen: Eva aloitti synnyttämisen suhteellisen vanhana, 33-vuotiaana, ja sai vain kaksi lasta, toisen lapsensa 36-vuotiaana. Vanhempi lapsista kuoli parin vuoden iässä, jolloin vain yksi lapsi eli aikuiseksi.²⁸⁰ Niin ikään kaksi lasta syntyi palkollisina sekä itsellisinä eläneille David Jöranssonille sekä hänen vaimolleen Helena Jöransdotter Säkille. Toisen lapsensa Helena synnytti 35-vuotiaana, joten hän olisi ikänsä puolesta kyennyt vielä synnyttämään lisääkin jälkikasvua. Davidin ja Helenan kumpikaan lapsi ei kuollut ennen vanhempiaan.²⁸¹ Neljäs esimerkki pienestä syntyvyydestä löytyy talonpoikaisperheestä. Kurulaisen talollisen kanssa avioitunut Lena Johansdotter Yli-Jaskara synnytti yhteensä kolme lasta ollessaan 27–35 -vuotias. Myös tämä perhe oli onnekas, sillä yksikään perheen lapsista ei kuollut ennen vanhempiaan.²⁸²

²⁷⁷ Hämäläinen-Forslund 1987, 20.

²⁷⁸ Hämäläinen-Forslund 1987, 20; Ritamies 2006, 34; Stark-Arola 1998, 196–199.

²⁷⁹ VSA, rippikirjat, v. 1833–1839, s. 48, v. 1842–1849, s. 45.

²⁸⁰ VSA, rippikirjat, v. 1842–1849, s. 193, v. 1850–1857, s. 195.

²⁸¹ HSA, rippikirja, v. 1829–1836, s. 439, 475; VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 7, v. 1833–1839, s. 8, 13, 30, 36, 62.

²⁸² KSA, rippikirjat, v. 1830–1837, s. 42, v. 1838–1844, s. 42, v. 1846–1852, s. 167, v. 1853–1859, s. 165.

Tutkimusaineiston analyysi osoittaa, että lapsia syntyi tasaisesti parin-kolmen vuoden välein kaikissa yhteiskuntaryhmissä. Suurin osa lapsiluvun eroavaisuuksista yhteiskuntaryhmien kesken johtuu juuri avioitumisiän vaihtelusta, eikä esimerkiksi siitä, että taloudellisesti heikommassa asemassa olevien yhteiskuntaryhmien edustajat olisivat tarkoituksella hankkineet vähemmän lapsia kuin heitä vauvaammattalolliset. Alemmat yhteiskuntaryhmät eivät siis esimerkiksi pyrkineet pidentämään synnytysten väliä tai ehkäisemään raskauksia saavuttaakseen pienemmän lapsiluvun. Tutkimusaineistooni sisältyy yksi mielenkiintoinen poikkeustapaus, jossa lastensaantia on mahdollisesti haluttu suunnitella elämäntilanteen mukaan. Maaliskuussa 1833 avioitunut Carolina Henriksdotter Sorvari ja hänen aviomiehensä Henrik Gustaf Johansson saivat ensimmäisen lapsensa vasta yli viisi vuotta häiden jälkeen, lokakuussa 1838. Vuosina 1833–1837 pari toimi Hämeenkyrössä, Ikaalisissa ja mahdollisesti jopa Kankaanpäässä palkollisina, mutta eivät saaneet tänä aikana yhtään lasta, vaikka asuivat yhdessä. Marraskuussa 1837 Carolina ja Henrik muuttivat Pomarkkuun ja ryhtyivät torppareiksi, ja ensimmäinen lapsi syntyikin pian aloilleen asettumisen jälkeen. Lapsia syntyi tämän jälkeen tasaisesti muutama vuoden välein. Lapsia syntyi yhteensä seitsemän, joista neljä eli aikuisiksi asti.²⁸³ On mahdollista, että Carolina ja Henrik ajoittivat lapsensaannin tietoisesti vasta myöhempään vaiheeseen elämässään. Toisaalta ei voi saada selville myöskään sitä oliko Carolina raskaana ennen esikoisensa syntymää, jolloin lapsi ei syystä tai toisesta syntynyt elävänä. Tällöin lapsesta ei välttämättä ole merkintää väestökirjanpidossa.

Naiset ovat saattaneet olla raskaana ja synnyttää useammin kuin edellä on esitetty, mutta keskenmenoon tai lapsen kuolemaan päättyneitä raskauksia ei ole dokumentoitu systemaattisesti. Haudattujen luettelossa on useita tapauksia, joissa haudattavana on kuolleena syntynyt lapsi; vuosina 1820–1850 Viljakkalan kappeliseurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelosta selviää, että kuolleena syntyi 27 lasta. Jos vanhempien nimeä tai asuinpaikkaa ei ole ilmoitettu selvästi, jää epäselväksi, kenen lapsi oli kyseessä. Omasta aineistostani löysin kolme tapausta, jossa lapsi on syntynyt kuolleena. 37-vuotiaana eli suhteellisen iäkkäänä avioitunut Anna Lena Jöransdotter Pulli synnytti ensimmäisen ja ainoaksi jääneen lapsensa 40-vuotiaana elokuussa 1850, mutta lapsi syntyi kuolleena.²⁸⁴ Hänellä oli kuitenkin kolme lapsipuolta miehensä edellisestä avioliitosta. Myös Justina Carlsdotter Muotilan ensimmäinen lapsi ja Caisa Britha Jakobsdotter Mäki-Heiskalan viides lapsi syntyivät kuolleina.²⁸⁵ Kuolleena syntyneen lapsen asema oli ongelmallinen, sillä häntä ei voitu kastaa eikä hän siten ollut

²⁸³ HSA, rippikirja, v. 1829–1836, s. 196, 578; ISA, rippikirjat v. 1830–1838, s. 178, v. 1845–1851, s. 184; PSA, rippikirjat, v. 1836–1842, s. 93, v. 1843–1849, s. 180, v. 1850–1856, s. 197.

²⁸⁴ VSA, kuolleiden luettelo, 24.8.1850.

²⁸⁵ VSA, kuolleiden luettelo, 1.4.1833, joulukuu 1842.

seurakunnan jäsen. Kuolleen syntyneet lapset on kuitenkin haudattu kristillisin menoin, sillä heistä on mainintoja seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloissa. Todennäköisesti kuolleen syntyneet lapset on haudattu kirkkomaalle muista erilleen.²⁸⁶ Lapsensa menettäneiden naisten kirkkoonotokaavassa otettiin osaa äidin suruun ja korostettiin Jumalan armoa kuolleita lapsia kohtaan:

”Ehkä ijankaikkinen ja kaikkivaltias Jumala, hänen ihmeellisten ja tutkimattoman päätöksensä jälkeen, kutsui ajallisen kuoleman kautta luoksesa sinun rakkaan lapsesi, ennen kuin se ehti saada pyhän Kasteen, niin usko kumminkin lujasti sydämmestäsi, lapsen tulleen autuaaksi, Jumalan äärettömän laupiuden tähden ... Sillä ei Jumala salli yhdenkään näistä pienistä hukutettaa...”²⁸⁷

Verrattuna 1800-luvun alussa syntyneiden naisten lapsuuteen lapsikuolleisuudessa oli tapahtunut jossakin selvää alenemista, vaikka edelleen suuri osa syntyneistä kuoli alle 15-vuotiaana. Tutkielmani naisten-synnytykset ajoittuvat vuosiin 1817–1854, jolloin heille syntyi yhteensä 141 lasta. Näistä 14 kuoli alle vuoden ikäisinä ja 22 1–15 -vuotiaana eli 25,5 prosenttia lapsista kuoli ennen kuin täytti 15 vuotta. Luku kuvaa hyvin tilannetta Viljakkalan kappeliseurakunnassa. Vuosina 1820–1850 Viljakkalassa syntyi 1270 lasta ja samalla aikavälillä 327 lasta kuoli alle 15-vuotiaana, mikä tarkoittaa 25,7 prosentin lapsikuolleisuutta.²⁸⁸ Lapsikuolleisuuslaskujen aleneminen 1800-luvun kuluessa johtui pitkälti imeväiskuolleisuuden vähenemisestä: tutkimusaineistoni naisten ikäluokassa imeväiskuolleisuus oli 16 prosenttia ja heidän lastensa ikäluokassa enää yhdeksän prosenttia. Myös joidenkin tartuntatautiin, kuten isorokon vähenemisellä oli vaikutusta lapsikuolleisuuden alenemiseen.²⁸⁹ Lapsikuolleisuus jakautui tasaisesti kaikkiin yhteiskuntaryhmiin. Kuolinsyyt pysyivät suhteellisen samoina läpi vuosikymmenten. Edelleen suurin osa lapsista kuoli erilaisiin kulkutauteihin, kuten kuumetauteihin ja suolistosairauksiin. Tuntemattomasta syystä kuoli edelleen eniten lapsia, yhteensä 14 tapausta. Kuolinsyiden joukkoon mahtuu myös kaksi onnettomuutta. Vuonna 1827 Caisa Sofia Mattsdotter Anttilan 7-vuotias poika Jakob Wilhelm kuoli hukkumalla ja vuonna 1837 Margaretha Jakobsdotter Sikurin 3-vuotias poika kuoli pudottuaan kuumaan veteen.²⁹⁰

²⁸⁶ Helsti 2000, 79.

²⁸⁷ Kirkkokäsikirja v. 1835, Waimoin kirkkoonottaminen, s. 114–115.

²⁸⁸ VSA, väkilukutaulut, v. 1820–1850.

²⁸⁹ Turpeinen 1987, 310, 319, 339–348.

²⁹⁰ VSA, kuolleiden luettelo, 10.6.1827, 4.9.1837. Molemmat tapaturmaisen kuoleman syyt mainitaan usein esiintyvinä tapaturmina lapsilla. Turpeinen 1987, 337.

Korkean lapsikuolleisuuden vallitessa oli selvää, että lapsen kuolema ei tullut vanhemmille yllätyksenä, mikä saattoi vaikuttaa siihen, miten lapsen kuolemaan suhtauduttiin. Tietenkin vanhemmat surivat kuollutta lastaan, mutta lohdutusta saatiin kristillisestä ajattelumallista, jossa uskottiin pienen lapsen kuoleman olevan jopa siunaus ja onnellinen loppu hänen maanpäällisille kärsimyksilleen. Yleisesti uskottiin, että mitä nuorempana lapsi kuolee, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän pääsee suoraan taivaaseen. Kristillisen retoriikan tuoman lohdutuksen ja lupauksen ohella lapsen kuolema saatettiin hyväksyä myös käytännön syistä. Kun syntyvyys oli korkea, oli lähes mahdotonta olettaa, että perheet olisivat kyenneet elättämään kaikki lapsensa aikuisikään saakka. Lapsen kuolemaan suhtautuminen on ollut ristiriitaista, sillä toisaalta sitä pelättiin, mutta toisaalta se ymmärrettiin luonnollisena osana elämää. Vanhemmilla ei ollut muita vaihtoehtoja kuin totuttaa itsensä siihen, että lapsi saatettiin ottaa heiltä milloin tahansa pois.²⁹¹

1800-luvun loppupuolelle saakka synnytykset tapahtuivat kotona ja kotisyntytykset olivat enemmistönä aina 1940-luvulle saakka. Synnytys tapahtui usein saunassa tai muussa rauhallisessa paikassa poissa muiden katseilta. Usein synnytys pyrittiin hoitamaan mahdollisimman huomaamattomasti työn ohessa, ja kansanperinteessä tunnetaankin lukuisia tapauksia, joissa nainen on synnyttänyt työn lomassa esimerkiksi navetassa tai heinäpellolla.²⁹² Reproduktiotabun mukaisesti synnyttäneitä äitiä pidettiin saastaisena niin kauan, kunnes hänet oli kirkotettu. Pappi kirkotti synnyttäneen naisen yleensä kuuden viikon sisällä synnytyksestä. Kirkotuksessa pappi luki eteensä polvistuneelle naiselle rukouksen, jonka jälkeen hän otti äitiä kädestä, mikä koettiin kansan keskuudessa keskeiseksi osaksi puhdistautumisriittä. Vuoden 1835 kirkkokäsikirjassa kirkottamiskaavan rukous on muotoiltu seuraavasti:

*”Kaikkiwaltias Jumala ja Isä! Sinä olet suuria tehnyt tätä awio-waimoa kohtaan, auttanut häntä tuskissansa ja hädässänsä, ja antanut hänelle ilon nähdä elävän ja terween sikiön, ottanut sen, pyhän Kasteen kautta armosi waltakuntaan lapseksi, ja ijankaikkisen elämän perilliseksi, ja lahjoittanut äidille jälleen entisen terveytensä. Sen edestä me sinua kiitämme sydämmestä...”*²⁹³

Ennen kirkotusta nainen ei saanut poistua kodin piiristä, eikä esimerkiksi tarjoilla ruokaa tai kätellä vieraita. Usein lapsivuodeaika vietettiin saunassa vastasyntyneen lapsen kanssa, tai vaihtoehtoisesti

²⁹¹ Helsti 2000, 207–215; Jutikkala 1994, 95–97.

²⁹² Helsti 2000, 47, 61, 71–79; Hämäläinen-Forslund 1987, 28–33.

²⁹³ Kirkkokäsikirja v. 1835, Waimoin kirkkoonottaminen, s. 111.

äidille ja vastasyntyneelle järjestettiin suojaisa nurkkaus asuintiloista. Tärkeää oli se, että nainen ei saanut osallistua kodin normaaliin toimintaan, vaan hänen tuli elää enemmän tai vähemmän eristetynä muista. Käytännössä tämä on saattanut muodostua haasteeksi etenkin silloin, jos tuoreella äidillä ei ollut tukiverkkoa ympärillään, joka olisi voinut huolehtia kodin askareista lapsivuodeaikana. Helsti onkin todennut, että lapsivuodeaika vaihteli muutamasta tunnista muutamaankin viikkoon perheen varallisuuden mukaan.²⁹⁴

Sukupuolielämä kuului kirkon oppien mukaan ainoastaan avioliittoon, mutta monet aloittivat sukupuolielämän jo ennen vihkimistä. Perheenmuodostusta uuden ajan alun Englannissa tutkineen Jacqueline Eales'in mukaan tämä kertoo ennen kaikkea sen, että sanallinen sopimus avioliittoaikasta nähtiin niin sitovaksi, että sukupuolielämä voitiin aloittaa. Käytännössä tämä näkyi siten, että monen parin esikoiset syntyivät selvästi alle yhdeksän kuukautta häiden jälkeen.²⁹⁵ Tällöin parit joutuivat maksamaan kirkolle sakkoa. Kirkonkassan tilien mukaan sakon suuruus on ollut molemmilta osapuolilta yhteensä 5 taalaria 76 killinkiä. Tapa oli yleinen, sillä kyseistä maksua jouduttiin perimään vuosittain lähes kymmeneltä parilta.²⁹⁶ Omassa aineistossani 29 avioliiton solmineesta ja lapsia saaneesta parista 13 sai esikoisensa selvästi ennen kuin häistä oli kulunut yhdeksän kuukautta, mikä tarkoittaa, että noin 45 prosenttia morsiamista oli raskaana vihittäessä. Ilmiö on ollut huomattava myös kansainvälisesti, sillä Englannissa noin 30 prosenttia ja Norjassa jopa puolet naisista oli raskaana mennessään naimisiin.²⁹⁷ Joskus vihkiminen tapahtui viime tipassa. Näin kävi esimerkiksi Maria Johansdotter Markkulalle sekä hänen aviomiehellään David Mickelssonille: pari vihittiin 26. joulukuuta 1822, ja heidän esikoisensa syntyi 8. tammikuuta 1823.²⁹⁸

Avioparin tulevalla yhteiskuntaryhmällä ei tunnu olleen merkitystä siinä, oliko sukupuolielämä aloitettu jo ennen vihkimistä. Talollisten kanssa avioituneet naiset synnyttivät esikoisensa aivan yhtä nopeasti vihkimisen jälkeen – ellei jopa nopeammin – kuin alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneiden miesten kanssa avioituneet naiset. Pirjo Markkolan mukaan yhteiskunnallinen status kuitenkin vaikutti yleiseen siveellisyyden tasoon: hänen mukaansa talontyttäristä noin 20 prosenttia oli raskaana vihittäessä, kun taas alempien yhteiskuntaryhmien kohdalla vastaava luku on noin 40 prosenttia. Markkolan tutkimus ei kuitenkaan kerro, mihin yhteiskuntaryhmään raskaana olevat talontyttäret olivat avioitumassa. On siis mahdollista, että talontyttäret huolehtivat paremmin siveellisyydestään kuin

²⁹⁴ Helsti 2000, 81–82; Hämäläinen-Forslund 1987, 34; Kotilainen 2012, 251–252; Kuuliala 1960, 210–211.

²⁹⁵ Aalto 1996, 183; Eales 1998, 63; Saarimäki 2010, 56–62.

²⁹⁶ HSA, kirkonkassan tilit, esimerkiksi s. 504, 513–514.

²⁹⁷ Erickson 2005, 6

²⁹⁸ HSA, vihittyjen luettelo, 26.12.1822; VSA, syntyneiden luettelo, 8.1.1823.

alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneet naiset, joita omaan tutkimusaineistooni ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kuulu, mutta talollissädyn sisällä tulevilla yhteiskunnallisella statuksella ei enää tässä vaiheessa ole ollut merkitystä.²⁹⁹

Varmuutta siitä, onko pari sopinut avioliitosta ja aloittanut sukupuolielämän tämän jälkeen vai sopinut kihlauksesta vasta sitten, kun nainen on huomannut olevansa raskaana ei voi saada, mutta todennäköisesti joukkoon on mahtunut molempia tapauksia. Avioliittolainsäädännön mukaan sukupuolielämän alettua, ja varsinkin raskauden tultua ilmi, tuli parin solmia avioliitto: *”Jos mies makaa morsiamensa, niin se on avioliitto, joka on vihkimisellä päätettävä”*.³⁰⁰ Tällöin salavuoteudesta langetettava rangaistus voitiin välttää. Yhteisö ei tuominnut esiaviollista seksiä harrastavia pareja, mikäli he olivat aikeissa mennä naimisiin. Sukupuolimoraalia sääty-yhteiskunnan aikaan tutkinut Armas Nieminen on todennut, että ennen vihkimistä aloitettu sukupuolielämä voidaan nähdä eräänlaisena koeavioliittona, jossa tulevan vaimon hedelmällisyys varmistettiin.³⁰¹

Omassa tutkimusaineistossani on kaksi paria, joiden lapsi on syntynyt ennen vihkimistä. Luvussa 3.2. esitellyt Hedvig Mattsdotter Kauppi ja hänen miehensä saivat lapsen kihloissa ollessaan. Myös Eva Caisa Jöransdotter Pulli synnytti esikoisensa ennen häitä: vihkiminen tapahtui 20. marraskuuta 1825, mutta tytär Eunika oli syntynyt jo kesäkuussa. Lapsen isä, joka toimi renkinä samassa talossa, missä Eva Caisa piikoi, oli ainakin syntyneiden luettelon mukaan hänen tuleva aviomiehensä, eikä lasta syntyneiden luettelossa ole merkitty aviottomaksi. Sen sijaan pari on joutunut maksamaan kirkolle sakkoa ennenaikaisesta makaamisesta. Lapsi kuitenkin kuoli jo 15. elokuuta 1825 ja kuolleiden luetteloon hänet on merkitty aviottomaksi. Lapsen kuollessa paria ei oltu vielä vihitty.³⁰²

Aviottoman lapsen synnyttäminen rikkoi ajan sukupuolimoraalia. Vaikka kirkko ja mahdollisesti myös sosiaalinen yhteisö tuomitsivat ankarasti naisen, joka synnytti aviottoman lapsen, ei tapa silti ollut harvinainen: 1800-luvun puolivälissä vajaa kymmenen prosenttia syntyneistä lapsista oli aviottomia.³⁰³ Omassa tutkimusaineistossani kolme naista synnytti aviottoman lapsen. Johanna Carlsdotter Koivisto synnytti aviottoman lapsen 26-vuotiaana joulukuussa 1829. Tällöin Johanna asui vielä lap-

²⁹⁹ Markkola 1984, 54.

³⁰⁰ Ruotsin valtakunnan laki 1734, Naimiskaari, 3. Luku, 9. §.

³⁰¹ Aalto 1996, 183; Nieminen 1951, 77.

³⁰² VSA, kuolleiden luettelo, 5.11.1825; VSA, syntyneiden luettelo, 20.6.1825; VSA, vihittyjen luettelo 20.11.1825.

³⁰³ Läänikohtaiset erot olivat melko suuria: esimerkiksi Hämeen läänissä avioton syntyvyys oli yleistä. Miettinen 2012, 157; Pulma 1987, 48; Ritamies 2006, 82. Kts. myös Johansen 2005, 28.

suudenkodissaan. Aviottomasta lapsesta huolimatta Johanna avioitui vuonna 1832 teiskolaisen torpparin pojan Mårten Carlssonin kanssa, joka toimi Viljakkalan alueella renkinä. Erikoista Johannan elämänsäkaressa on se, että avioitumisen jälkeen hän asui vielä muutaman vuoden kotonaan, vaikka aviomies asui Teiskossa ja parilla oli lapsia. Vuonna 1835 Johanna muutti lapsineen miehensä luo Teiskoon. Aviottomana syntynyt Ester Lovisa luettiin aviolasten joukkoon ja hänet on myöhemmin merkitty rippikirjoihin sekä muuttaneiden luetteloihin Mårtensdotterina. Lähteet eivät kuitenkaan kerro sitä, oliko Mårten Ester Lovisan biologinen isä. Ilmeisen lämpimät välit hänellä on kuitenkin ollut isä(puolensa) perheeseen, sillä Ester asui muutaman vuoden Mårtenin vanhempien luona, kun muu perhe oli jo muuttanut takaisin Viljakkalaan vuonna 1838.³⁰⁴

Toisen esimerkin aviottoman lapsen saamisesta tarjoaa Sankarin sisarukset Johanna ja Eva. Se, että samassa sisarussarjassa kaksi naista sai aviottoman lapsen, kertoo osaltaan siitä, että perheessä on mahdollisesti suhtauduttu löyhemmin esimerkiksi seksuaalisuutta koskeviin normistoihin. Johannan ja Evan isä kuoli huhtikuussa 1821, joten on mahdollista, että tytärten moraalinen löyhentymisellä ja isän kuolemalla oli yhteys; isän kuoleman jälkeen sisarusten äiti siirtyi itselliseksi eikä lapset siten eläneet nuoruuttaan tiukan talonpoikaisen moraalisen vallitessa.³⁰⁵ Aviottomuutta 1800-luvun maaseudulla tutkinut Pasi Saarimäki on todennut, että talollisen tyttärelle aviottoman lapsen saanti merkitsi suurempaa häpeää kuin alemmille yhteiskuntaryhmille, sillä avioliitto oli talollissäädyssä suvun jatkumisen edellytys eikä sitä haluttu riskeerata aviottomilla jälkeläisillä.³⁰⁶

Eva Henriksdotter Sankari sai kaksi aviotonta lasta. Kahden aviottoman lapsen synnyttäminen oli moraalisesti huomattavasti tuomittavampaa kuin vain kerran hairahtaminen. Yhtä hairahdusta voitiin vielä selittää esimerkiksi rikkoutuneilla avioliitolupauksilla, jolloin teko voitiin jossain määrin hyväksyä, mutta kaksi aviotonta lasta kertoi yleisestä moraalittomuudesta. Mikäli aviottomia lapsia oli useita, heikentyivät naisen avioliittomahdollisuudet ja vaarana oli usein jopa irtolaiseksi joutuminen.³⁰⁷ Ensimmäisen lapsensa Eva synnytti kesäkuussa 1822 ollessaan vasta 19-vuotias, mutta lapsi kuoli kuukauden ikäisenä tuntemattomaan sairauteen. Ensimmäisen lapsen syntymän yhteydessä Evaa tituleerataan Sankarin piiaksi, vaikka hän on ilmeisesti asunut Heiskalla ja työskennellyt siellä piikana. Tämän voi päätellä siitä, että Eva on käynyt ehtoollisella 7. huhtikuuta 1822 ja merkintä on

³⁰⁴ TSA, rippikirja, v. 1835–1841, s. 66, 1842–1849, s. 40; VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 72; VSA, vihittyjen luettelo, 5.2.1832.

³⁰⁵ VSA, rippikirjat, v. 1818–1824, s. 18, v. 1825–1832, 38.

³⁰⁶ Aalto 1996, 179; Miettinen 2012, 165; Saarimäki 2012, 166–167.

³⁰⁷ Johansen 2005, 28–29; Saarimäki 2010, 115–119.

tehty Heiskan talon kohdalle rippikirjassa. Syy siihen, miksi Eva on syntyneiden ja kastettujen luettelossa yhdistetty lapsuudenkotiinsa ei selviä, mutta on mahdollista, että Eva on palannut raskauden ja synnytyksen ajaksi hetkeksi takaisin Sankarille, jossa hänen äitinsä edelleen asui. Evan isä oli kuollut jo vuotta aiemmin, ja epäselväksi jää, kuka talossa tuolloin oli isäntänä, sillä seuraava isäntä muutti taloon vasta 1824. Todennäköisesti tästä syystä Evaa on nimitetty Sankarin piikaksi eikä tyttärekseksi.³⁰⁸

Pian ensimmäisen lapsen kuoleman jälkeen Eva muutti Hämeenkyröön piikomaan. Onko maisemanvaihdon syynä mahdollisesti ollut sosiaalinen häpeä aviottoman lapsen saannista? Pasi Saarimäen mukaan oli tavallista, että aviottoman lapsen saanut tai vasta raskaana oleva nainen muutti pois paikkakunnalta salatakseen lapsensaantinsa.³⁰⁹ Hämeenkyrössä piikoessaan Eva synnytti toisen aviottoman lapsen. Evan työskennellessä 1830-luvulla piikana Hämeenkyrössä poika kulki hänen mukanaan, mutta muutti 1840-luvun alussa omilleen ja hankki itselleen suutarin ammatin. Eva itse avioitui vielä vanhoilla päivillään mylläri Johan Simonsson Simolinin kanssa.³¹⁰ Evan sisko Johanna Henriksdotter Sankari synnytti aviottoman lapsen tammikuussa 1839 ollessaan 29-vuotias. Johanna työskenteli tällöin piikana Hämeenkyrössä ja jatkoi piikomista myös lapsen synnyttyä. Tytär Wilhelmina kulki aluksi äitinsä mukana, mutta muutti itse piikomaan 14-vuotiaana.³¹¹ Johanna ei avioitunut, mihin hänen hairahduksellaan on saattanut olla osuutta, vaikka aviottoman lapsen saaminen ei ollutkaan este avioliitolle: Pirjo Markkolan mukaan avioliiton solmineista naisista noin joka viides oli saanut lapsen ennen avioitumista.³¹²

Esimerkit osoittavat sen, että aviottoman lapsen saanut naista ei ainakaan suoraan suljettu yhteisön ulkopuolelle: aviottoman lapsen saanut tytär sai jäädä asumaan kotitaloonsa ja aviottoman lapsen saanut piika sai pitää työpaikkansa. Aviottomien lasten kummit valittiin tutkimusaineistoni mukaan lähes samaan tapaan kuin aviolastenkin kummit: esimerkiksi Eva Henriksdotter Sankarin toisen aviottoman lapsen kummeina oli sen talon isäntäpari, jossa Eva piikoi tullessaan raskaaksi.³¹³ Rahvaan silmissä kyseessä ei siis ollut niin paha synti ja rikos kuin kirkon opetukset ja sanktiot antavat ymmärtää. Aviottoman lapsen saanut tytär tuotti häpeää vanhemmilleen, mutta silti se oli harvoin syy

³⁰⁸ VSA, kuolleiden luettelo 28.7.1822; VSA, rippikirjat v. 1818–1824, s. 24, v. VSA, syntyneiden luettelo, 28.6.1822.

³⁰⁹ Saarimäki 2012, 170.

³¹⁰ HSA, rippikirjat, v. 1844–1850, s. 650; HSA, syntyneiden luettelo, 25.2.1828; HSA, vihittyjen luettelo, 11.12.1852.

³¹¹ HSA, rippikirja, v. 1829–1836, s. 447; HSA, syntyneiden luettelo 7.1.1839; VSA, rippikirja, v. 1850–1857, s. 83.

³¹² Markkola 1984, 66.

³¹³ HSA, rippikirja, v. 1823–1829, s. 331; HSA, syntyneiden luettelo, 25.2.1828.

hylätä lasta tai ajaa häntä pois kotoa.³¹⁴ Myöskään aviottomana syntynyttä lasta ei hylätty, sillä esimerkkitaipaukset osoittavat, että lapsi kulki tiiviisti äitinsä mukana niin pitkään kuin oli tarpeen.

Toisaalta aviottoman lapsen saanut nainen pääsi harvoin nauttimaan yhteisönsä täydellistä arvostusta ja kunnioitusta, sillä jonkinlaista sosiaalisen arvon laskua aviottoman lapsen saaminen naiselle aiheutti: talonpoikaisesta avioliitosta oli lähes turha haaveksia, eikä virkavaltakaan hevillä unohtanut naisen hairahdusta. ”Naisihmisen” (ruotsiksi *qvinsperson*) leima seurasi naista lähestulkoon hautaan saakka ainakin, jos avioliittoa ei solmittu. Tämä kyseenalainen titteli merkittiin rippikirjan ohella myös esimerkiksi muuttaneiden luetteloon naisen vaihtaessa asuinpaikkaa.³¹⁵ Kirkko myös sakotti salavuoteudesta kiinni jääneitä naisia.³¹⁶ Edellä esitellyt seksuaalisuuteen liitettävät tabut ja normit olivat osa paikallisyhteisön sosiaalista kontrollia, jonka avulla se pyrki huolehtimaan jäseniensä moraalisesta kunniallisuudesta. Sosiaalista kontrollia harjoitettiin paitsi arkisessa kanssakäymisessä huhujen ja juorujen avulla, mutta paikallistasolla myös kirkollinen esivalta osallistui kontrolliin, mikä ilmenee rangaistusten jakamisena normien rikkojille. Viime kädessä sosiaaliseen kontrolliin osallistui myös ylemmät tahot oikeuslaitoksen ja lainsäädännön kautta.³¹⁷

4.3. Nuoret lesket ja uudelleenavioituminen

Kuolleisuuden ollessa myös aikuisiällä suhteellisen yleistä, tarkoitti tämä sitä, että moni jäi leskeksi nuorena. Avioliiton muodostaessa yhteiskunnan selkärangan ja perheiden ja sukujen toimeentulon edellytyksen, nuorena leskeksi jääneet henkilöt avioituivat yleensä uudelleen. Erityisesti leskimiehet pyrkivät avioitumaan uudelleen, ja he saattoivat solmia avioliittoja myös suhteellisen vanhoina. Omassa aineistossani kuuden naisen aviomies oli ollut aiemmin naimisissa. Niin ikään tutkimusaineistossani on kuusi naista, joiden leski on avioitunut uudelleen. Sen sijaan vain yksi aineistoni naisista solmi uuden avioliiton leskeydyttyään. Vähäinen luku johtuu siitä, että aineistoni naiset eivät jääneet leskeksi nuorella iällä, mikä selittynee sattumalla, sillä yleisesti ottaen naisten keski-ikä oli jo 1800-luvulla korkeampi kuin miesten. Tämän huomaa tarkastelemalla väestötilastoja 1800-luvun puolivälistä: esimerkiksi vuonna 1865 Turun ja Porin läänissä 50–55 -vuotiaita naisia oli noin 15 prosenttia enemmän kuin saman ikäisiä miehiä, vaikka yleisesti miehiä syntyi muutama prosentti enemmän kuin naisia. Maanlaajuisesti vastaava luku oli noin kymmenen prosenttia ja sukupuolten

³¹⁴ Löfström 1999, 156; Miettinen 2002, 167–168; Saarimäki 2010, 108–115, 179.

³¹⁵ Miettinen 2012, 157

³¹⁶ Myös maallinen oikeus tuomitsi salavuoteuden ja se oli Suomessa lainvastaista vuoteen 1926 asti. Saarimäki 2012, 162.

³¹⁷ Saarimäki 2010, 13–14.

määrällinen ero kasvoi mitä vanhemmaksi tultiin: 70–75 -vuotiailla ero oli jo 36 prosenttia. Samoin voi huomata, että leskeksi jääneistä henkilöistä yli puolet olivat naisia.³¹⁸

Tutkimusaineistoni ainoa uudelleenavioitunut oli Anna Lena Henriksdotter Haveri, jonka aviomies kuoli maaliskuussa 1858 rintatautiin ja Anna oli tällöin 48-vuotias, siis jo suhteellisen iäkäs. Lokakuussa 1859 Anna vihittiin avioliittoon torpparin pojan Carl Gustaf Johanssonin kanssa. Vihittäessä Annan uusi aviomies oli vain 21-vuotias, eli parilla oli ikäeroa 27 vuotta ja uusi aviomies oli samaa ikäluokkaa kuin Annan omat lapset. Avioitumalla nuoren miehen kanssa Anna halusi mahdollisesti turvata omaisuutensa säilymisen ja taloudenpidon jatkuvuuden, kun perheen vanhin poika oli avioitunut kotivävyksi vuonna 1857. Vanhimmasta pojasta ei siis ollut isänsä työn jatkajaksi, ja vaikka Annalla ja hänen ensimmäisellä aviomiehellään oli myös muita poikia, on talon isännäisyys vaihtunut seuraavalle sukupolvelle vasta vuonna 1868. Annan ensimmäinen aviomies oli tullut Haverin taloon kotivävyksi, mikä saattoi vaikuttaa siihen, että Anna halusi pitää oman sukunsa omaisuuden mahdollisimman hyvällä hoidolla: avioitumalla uudelleen Anna varmisti sen, että talossa oli isäntä, joka vastasi tiluksista.³¹⁹

Annan uudelleenavioituminen saattoi liittyä myös perheen muuttuneeseen asuinpaikkaan ja elämäntilanteeseen. Vuonna 1857 Annan perhe joutui nimittäin muuttamaan Haverilta pois, sillä sen mailla toiminut kaivos laajensi toimintaansa. Alueella oli löydetty malmiesiintymiä jo 1700-luvulta lähtien, mutta kaivaukset alkoivat laajentua vasta 1840-luvulla, jolloin havaittiin, että malmiesiintymät ulottuvat osittain Haverin talon silloisen navettarakennuksen alle. Vuonna 1856 kaivoksen johtoon siirtyi Gustaf Wasastjerna ja kaivoksen toiminta laajeni huomattavasti. Tällöin Anna Lena muutti perheineen Heiskan taloon Viljakkalan kirkonkylään ja Haverin taloon muutti asumaan tehtaan omistaja Gustaf Wasastjerna.³²⁰ Perhe ehti asua Heiskalla vain muutaman kuukauden ennen kuin Annan ensimmäinen aviomies kuoli. Tämä uudenlainen elämäntilanne saattoi vaikuttaa siihen, että Anna päätti avioitua uudelleen, sillä isännästä ja aviomiehestä oli apua uuden talon taloudenpidossa.

Avioliitto leskimiehen kanssa tarkoitti usein sitä, että naiset saivat hoidettavikseen lapsia miehen edellisestä avioliitosta. Tutkimusaineistoni kuudesta lesken kanssa avioituneesta naisesta kuitenkin vain yksi toimi äitipuolena, sillä muiden leskimiesten lapset olivat kuolleet hyvin pian äidin kuoleman

³¹⁸ Suomen virallinen tilasto VI, v. 1865–1877, ensimmäinen vihko, s. X, XI, XV. Kts. myös Markkola 1984, 75–76.

³¹⁹ HSA, vihittyjen luettelo, 27.12.1829; VSA, kuolleiden luettelo, 11.3.1858; VSA, rippikirja, v. 1858–1864, s. 51; VSA, vihittyjen luettelo, 9.10.1859.

³²⁰ Kaskimies & Sinisalo 1979, 57–65; VSA; rippikirjat, v. 1833–1839, s. 59, v. 1842–1849, s. 90, v. 1850–1857, s. 53, 106, v. 1858–1864, s. 51, 117.

jälkeen. Äitipuolen asemaan joutui 37-vuotiaana avioitunut Anna Lena Jöransdotter Pulli, jonka aviomies oli häntä kahdeksan vuotta vanhempi torppari Michel Israelsson Katarniemi. Michelin ensimmäinen vaimo oli kuollut 7. kesäkuuta 1846 keuhkotautiin, ja heillä oli kolme aikuisikään elänyttä lasta, joista vanhin oli 18-vuotias ja nuorin 13-vuotias. Sisaruksista keskimmäinen kuoli vain muutamaa kuukautta Anna Lenan ja Michelin häiden jälkeen. Anna Lena ja Michel vihittiin 7. maaliskuuta 1847, eli tasan yhdeksän kuukautta sen jälkeen, kun Michelin ensimmäinen vaimo oli kuollut.³²¹ Tutkimusaineistossani on kaksi naista, jotka avioituivat saman miehen kanssa. Anna Gretha Eriksdotter Nisu avioitui pitäjän sepän Henrik Sylvanderin kanssa maaliskuussa 1824. Anna Gretha kuitenkin kuoli kuusi vuotta myöhemmin, jonka jälkeen Henrik avioitui niin ikään tutkimusaineistooni kuuluneen Eva Caisa Carlsdotter Hietikon kanssa. Anna Grethan kuolemasta oli kulunut kymmenen kuukautta, kun Henrik avioitui uudelleen.³²²

Laissa säädettiin, että leskeksi jäätyään miehen tuli odottaa uutta avioliittoa puoli vuotta ja naisen vuosi sen jälkeen, kun aviopuoliso oli kuollut. Naiset joutuivat odottamaan pidempään, koska haluttiin varmistua siitä, että nainen ei ollut raskaana edelliselle aviomiehelleen.³²³ Yleisesti ottaen voi todeta, että avioliitot solmittiin hyvin nopeasti leskeksi jäämisen jälkeen. Tutkimusaineistostani voi päätellä, että vaimon kuoltua miehet avioituivat uudelleen lähes poikkeuksetta vuoden sisällä leskeksi jäämisestä. Tämä kertoo siitä, että naisen rooli perheiden ja talojen taloudenpidossa oli merkittävä, sillä miehet eivät selvinneet taloudenpidosta ilman naisia. Syy tähän löytyy 1800-luvulla vallinneesta sukupuolten välisestä työnjaosta: työnteen sukupuolittuneisuus jousti vain yhteen suuntaan, sillä naiset tekivät miesten töitä, mutta miehet eivät tehneet naisten töitä.³²⁴

Leskeksi jääneillä naisilla oli yhteiskunnassa sikäli hyvä asema, että he saivat hallita omaa omaisuuttaan toisin kuin naimattomat tai naimisissa olevat kanssasiskonsa. Talollisilla leskeksi jäänyt emäntä saattoi jatkaa emäntänä oloa talossa miehensä kuoleman jälkeen myös ilman uutta aviomiestä, mutta usein edellytyksenä oli, että talossa asui myös naisen aikuisia lapsia.³²⁵ Talollisnaisten asema on saatanut jopa parantua heidän leskeydyttään. Näin kävi esimerkiksi 40-vuotiaana leskeksi jääneelle Caisa Sofia Mattsdotter Anttilalle, joka ei avioitunut uudelleen aviomiehensä kuoleman jälkeen vuonna 1840. Vuosien 1842–1849 rippikirjassa Caisa Sofia on merkitty Anttilan talon leskiemännäksi (*enka wärdinna*) ja hänen vanhinta poikaansa, vuonna 1817 syntynyttä Micheliä on tituleerattu talollisen

³²¹ VSA, kuolleiden luettelo, 7.6.1846; VSA, rippikirja, v. 1842–1849, s. 111; VSA, vihittyjen luettelo, 7.3.1847.

³²² HSA, vihittyjen luettelo, 1.1.1831; VSA, kuolleiden luettelo, 9.3.1830; VSA, rippikirja, v. 1825–1832, s. 38.

³²³ Ruotsin valtakunnan laki 1734, Naimiskaari, 12. Luku, 3. §.

³²⁴ Markkola 1989b, 60.

³²⁵ Markkola 2007b, 252, 266.

pojaksi (*husbonde son*). Myös vuoden 1845 henkikirja vahvistaa tämän olettamuksen, sillä siinä Caisa Sofia on merkitty Anttilan talon omistajaksi.³²⁶ Vuosien 1850–1857 rippikirjassa talon isännäksi on vaihtunut Michel, vaikka hän ei olekaan solminut avioliittoa. Caisa Sofia sen sijaan on merkitty talollisen äidin ja vanhan emännän tittelillä (*husbonde mor, gamla wärdinna*). Se, että Caisa on kyennyt pitämään tilalla emännyyttä myös leskeksi jäämisen jälkeen, johtui mahdollisesti siitä, että hän oli itse perinyt isältään Anttilan talon, sillä Caisa Sofialla ei ollut veljiä.³²⁷ Tilattoman väestön, etenkin palkollisten ja itsellisten asema leskeksi jäämisen jälkeen sen sijaan oli turvattomampi, mikäli uutta aviomiestä ei löytynyt. Usein he ovatki joutuneet turvautumaan seurakunnan jäsenten yleiseen armeilaisuuden köyhäinhuollon kautta.³²⁸

5. Aikuisen naisen elämämpiiri

Suurin osa tutkimusaineistoni naisista oli solminut avioliiton 30-vuotiaina; vain kolme naista avioitui tämän jälkeen. Suurimalla osalla elämä asettui avioitumisen jälkeen aloilleen, sillä lapsia alkoi syntyä tasaisesti muutaman vuoden välein, mikä sitoi perheet usein vakituiseen asuinpaikkaan. Poikkeuksia tähän löytyi, ja aineistossani on myös naisia, joiden yhteiskunnallinen asema sekä sitä myöten myös konkreettinen asuinpaikka on vaihtunut useaan otteeseen aikuisuudessa. Saavuttaessaan 50 vuoden iän naiset olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta päätyneet siihen yhteiskuntaryhmään ja asuinpaikkaan missä he elivät loppuelämänsä. Tässä luvussa tarkastelen sitä, minkälaiden vaiheiden kautta naiset saavuttivat tämän lopullisen yhteiskunnallisen statuksensa ja minkälaista vaihtelua talonpoikaisen syntyperän omaavien naisten elämänsä aikana tässä kohtaa ilmeni.

5.1. Asuinpaikka, elinolot ja sosiaaliset suhteet

Edellisissä luvuissa on kuvattu sitä, miten avioliiton solmiminen eriytti naisten elämänsä, sillä aviomiehen jo olemassa oleva tai vaihtoehtoisesti avioitumisen jälkeen yhdessä hankittu yhteiskunnallinen status vaikutti siihen, minkälaiseksi aikuisuuden elämänsä muodostui. Elämänsäpiiriin kuului konkreettisesti se, miten kutakin yhteiskuntaryhmää edustaneet henkilöt elivät ja mistä heidän arkensa koostui. Aineellisilla oloilla oli suuri merkitys siinä, minkälaiseksi elämä tuohon aikaan koettiin. Aineellisen ympäristön ohella myös sosiaalinen ympäristö ja ihmissuhteiden laatu ja määrä vaihtelivat yhteiskunnallisen statuksen mukaan. Käytetyistä lähteistä on vaikea tehdä varmoja päätelmiä siitä, minkälaisia ihmissuhteita henkilöt solmivat, mutta analysoimalla esimerkiksi asuinpai-

³²⁶ Turun ja Porin läänin henkikirja, v. 1845.

³²⁷ VSA, kuolleiden luettelo, 14.7.1840, VSA, rippikirjat, v. 1842–1849, s. 27, v. 1850–1857, s. 36.

³²⁸ Häkkinen 2007, 185; Vilkkunen 2010, 53.

kan suhdetta lapsuuden asuinpaikkaan, kummivalintoja sekä samassa kotitaloudessa asuvien henkilöiden määrää ja suhdetta tutkimushenkilöihin voi saada tietoa naisten solmimista sosiaalista suhteista aikuisiällä.

Taulukossa 6 on esitetty tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneen naisen yhteiskunnallinen asemahoidan olleessaan 30- ja 50-vuotiaita. Taulukossa on huomioitu myös ne henkilöt, jotka ovat kuolleet ennen kuin täyttivät 30 tai 50 vuotta. Heidän yhteiskuntaryhmäkseen on ilmoitettu se ryhmä, jota he edustivat kuollessaan. Taulukosta huomaa, että monet naiset siirtyivät iän karttuessa alemmista yhteiskuntaryhmistä ylempiin. Statuksen muutokset tapahtuivat maata omistamattoman väestön keskuudessa, sillä talollisten määrä pysyi vakiona. Tämän huomaa etenkin torppareiden määrän kasvussa. 30-vuotiaana kymmenen naista kuului torppareihin, mutta 50-vuotiaana torppareiksi luettavia henkilöitä oli jo 13. Torppareiksi päädyttiin siis kahdella tapaa: joko torppa perittiin vanhemmilta tai se hankittiin itse joko heti avioitumisen jälkeen tai myöhemmällä iällä. Samoin huomaa, että ikään-tymisen myötä palkollisena olo loppui, mikä useimmiten korvattiin ryhtymällä itselliseksi. Näin on käynyt tutkimusaineistossani kolmelle naiselle. Sen sijaan talolliset ja käsityöläiset ovat säilyttäneet yhteiskunnallisen statuksensa muuttumattomana läpi elämän.

Taulukko 6. Tutkimusaineiston aikuiseksi eläneiden naisten jakautuminen yhteiskuntaryhmän ja elämäntilanteen mukaan 30- ja 50-vuotiaina

Yhteiskuntaryhmä	Elossa 30-vuo- tiaana	Kuollut alle 30- vuotiaana	Yhteensä 30-vuoti- aana	Elossa 50-vuo- tiaana	Kuollut alle 50- vuotiaana	Yhteensä 50-vuoti- aana
Talollinen	7	1	8	7	1	8
Torppari	10	0	10	8	5	13
Lampuoti	0	0	0	1	0	1
Käsityöläinen	5	1	6	3	2	5
Itsellinen	1	0	1	3	1	4
Palkollinen (naimisissa)	3	0	3	0	0	0
Palkollinen (naimaton)	3	0	3	0	0	0
Naimaton, asuu lapsuu- denkodissa	2	1	3	1	2	3
Yhteensä	31	3	34	23	11	34

Lähde: prospografinen tietokanta.

Yhteiskunnallinen status vaikutti siihen, miten naiset elivät arkista elämäänsä ja minkälainen asema heillä yhteisössä oli.³²⁹ Statuserot näkyvät myös sosiaalisissa suhteissa. Sosiaalisia suhteita solmittiin paitsi oman perheen ja samassa ruokakunnassa asuneiden henkilöiden kesken, mutta myös laajempi sosiaalinen konteksti oli jatkuvasti läsnä naisten elämässä. 1800-luvun maaseutuyhteisöä leimasi ajatus yhteisöllisyydestä, joka perustui arkisen kanssakäymisen, naapuriavun sekä sukulaisuuden vaaraan.³³⁰ Arvostus ja paikka yhteisössä vaihteli yhteiskunnallisen aseman mukaan, mikä näkyi esimerkiksi kirkkojen istumajärjestyksissä. Pitäjän säätyläiset istuivat kirkossa eturivissä, jonka jälkeen istuivat talolliset ja heidän takanaan käsityöläiset. Heidän jälkeensä istuivat torpparit ja torppareiden takana itsellis- ja palkollisväestöä.³³¹ Kirkossa istumapaikka määräytyi myös sukupuolen mukaan siten, että naiset istuivat kirkossa alttarilta katsoen oikealla ja miehet vasemmalla puolella. Tämä kuvastaa naisen asemaa yhteisön jäsenenä aikana, jota leimasi sukupuolten välinen eriarvoisuus, jota etenkin kirkon opit korostivat.³³²

Talolliset voidaan nähdä maaseutuyhteiskunnan johtavana kerroksena, jonka taloudellinen toimeentulo oli suhteellisen turvattua ja sosiaalinen arvostus korkealla. Heitä ylempänä olivat säätyläiset, kuten esimerkiksi papisto sekä virkamiehet, mutta Viljakkalan alueella heidän merkityksensä ei ollut suuri. Talonpojat viljelivät maata, joka oli joko omaa tai kruunun omistamaa. Käytännön elämään tällä jaottelulla ei kuitenkaan ollut kovin suurta merkitystä, sillä maan omistusoikeudesta riippumatta talolliset vastasivat itse hallinnoimastaan tilasta ja sen tuotosta. Talollissäädyn sisällä oli varallisuuseroja, jotka vaikuttivat arkiseen elämään esimerkiksi sitä kautta, kuinka paljon oli mahdollista palkata palkollisia tekemään talon töitä. 1800-luvun alkupuoli oli talonpoikaisväestön kannalta nousun aikaa, sillä vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja paransi heidän asemaansa monella tapaa. Esimerkiksi talonpoikien maksamat verot määrättiin pysymään ennallaan, mutta tilojen tuotto kasvoi suotuisten sääolosuhteiden ja vähitellen kehittyvän maatalouden vuoksi. Tämä tarkoitti sitä, että talonpoikaisääty vaurastui ja alkoi entistä enemmän erottua muusta maaseudulla asuvasta väestöstä. Vaurastuminen lisäsi myös aineellista hyvinvointia, mikä näkyi käytännön elämässä esimerkiksi parantuneen vaatetuksen sekä asumisolojen kautta.³³³

³²⁹ Talve 2012, 378.

³³⁰ Eilola & Moilanen 2013, 11–12; Uotila 2014a, 100.

³³¹ Nallimaa-Luoto 1990, 56–69; Uotila 2014a, 95.

³³² Löfström 1999, 177–178.

³³³ Pulma 2007, 61–63; Vahtola 2012, 206–207.

Luvussa 2.2. on kuvattu talonpoikaistalojen ja -perheiden kokoa ja rakennetta tutkimusaineistoni naisten ollessa lapsia 1800-luvun alussa. Edelleen 1800-luvun puolivälissä talonpoikaisperheet ja kotitaloudet olivat suuria ja rakenteeltaan melko monimutkaisia: taloissa asui ydinperheen lisäksi isännän tai emännän sukulaisia sekä palkollisia. Tullessaan nuorina miniöinä taloon oli naisilla usein vastassaan joukko miehensä sukulaisia. Ainakin miehen vanhemmat asuivat talossa, jos he olivat vielä elossa, ja monessa tapauksessa myös miehen sisaruksia asui lapsuudenkodissaan. Mikäli isännän perinyt mies oli sisarussarjansa vanhin poika, hänellä saattoi olla huomattavastikin nuorempia sisaruksia, jotka asuivat kotona vielä usean vuoden veljen naimisiinmenon jälkeen. Kahden sukupolven yhteiselo kesti muutamasta vuodesta jopa kahteenkymmeneen vuoteen riippuen siitä, kuinka iäkkäiksi edellinen isäntäpari eli. Esimerkiksi vuonna 1809 syntynyt Maria Albertina Johansdotter Noppa avioitui Jyrän talon pojan kanssa kesäkuussa 1833. Marian aviomiehen äiti kuoli vuonna 1842 ja miehen sisaruksia asui lapsuudenkodissaan niin ikään 1840-luvun puoliväliin saakka. Aviomiehen isä kuoli vasta vuonna 1850.³³⁴

Talollisten lapset asuivat usein suhteellisen vanhoiksi lapsuudenkodeissaan. Äärimmäisen esimerkin aikuisten lasten kotona asumisesta tarjoaa Sara Lovisa Michelsdotter Plihtarin perhe. Saralla ja hänen aviomiehellään Johanilla oli seitsemän aikuiseksi elänyttä lasta, jotka olivat syntyneet vuosina 1831–1849. Kaikki asuivat kotona vielä vuonna 1870 ja naimattomaksi jäi yhteensä neljä lasta.³³⁵ Vaikka naimattomien osuus väestöstä kasvoi jatkuvasti 1800-luvun loppupuolelle tultaessa, on silti jokseenkin erikoista, että samasta sisarussarjasta neljä lasta on jäänyt naimattomaksi ja loputkin ovat avioituneet vasta suhteellisen iäkkäinä. Yhteisön näkökulmasta tämä on saattanut olla ongelmallista, sillä yleisesti vanhempien kunnia-asia oli saada lapset hyviin naimisiin.

Aikuistuvat lapset saattoivat tuottaa huolia ja häpeää vanhemmilleen. Talollisilla esimerkiksi tyttären avioton lapsi oli sosiaalinen häpeä. Lena Johansdotter Yli-Jaskaran sekä hänen aviomiehensä Josephin vanhin lapsi Ester sai aviottoman lapsen marraskuussa 1850. Ester sai kuitenkin jäädä asumaan lapsuudenkotiinsa, mutta muutti sieltä pois kolme vuotta myöhemmin avioituessaan talon rengin kanssa.³³⁶ Jyrän taloon avioituneen Maria Albertina Mattsdotter Nopan poika Micha tuomittiin sakkoihin juoppoudesta vuonna 1862. Micha oli tuolloin 21-vuotias ja hän asui vanhempiensa luona lopun ikänsä. Myöhemmissä rippikirjoissa hänet on merkitty Jyrän talon itselliseksi. Rikosmerkintä

³³⁴ VSA, rippikirja, v. 1842–1849, s. 81.

³³⁵ VSA, rippikirjat, v. 1865–1871, s. 21, v. 1872–1881, s. 23.

³³⁶ KSA, rippikirjat, v. 1846–1852, s. 167, v. 1853–1859, s. 165.

säilyi hänen tiedoissaan myös tulevissa rippikirjoissa.³³⁷ Erilaiset sairaudet ja onnettomuudet olivat yleisiä ja myös aikuisia lapsia kuoli, minkä täytyi olla raskas paikka äidille. Caisa Sofia Mattsdotter Anttilan vanhin poika hukkuu suolle 42-vuotiaana. Hän oli toiminut talon isäntänä jo 19 vuotta, sillä myös Caisa Sofian mies oli kuollut suhteellisen nuorena. Isoveljen kuoleman jälkeen perheen toiseksi nuorin poika ryhtyi isännäksi.³³⁸ Myös kehitysvammaisesta tai muuten sairaasta lapsesta huolehtimien saattoi olla vaikeaa perheelle. Anna Stina Eliasdotter Pengon nuorin lapsi oli rippikirjojen mukaan mielipuoli eli mitä ilmeisimmin mielisairas.³³⁹

Talollisten nauttima arvostus yhteisössä näkyy etenkin kummivalintoja tarkastellessa. Merja Uotilan mukaan kummien valinta heijasteli suoraan sosiaalisten suhteiden verkostoa ja myös yleistä asemaa yhteisössä, sillä kastetilaisuudet olivat usein julkisia ja siten kummit tulivat kaikkien tietoon.³⁴⁰ Talolliset nimesivät toisiaan lastensa kummeiksi, ja varsinkin perheen ensimmäisillä lapsilla oli usein kummeina isäntäpari naapuritalosta sekä mahdollisesti myös heidän lapsiaan. Mielenkiintoista on se, että talolliset pyysivät melko usein palkollisiaan lastensa kummeiksi, mikä kertoo luottamuksesta ja hyvistä väleistä palkollisten ja isäntäperheen välillä. Tutkimusaineistoni kahdeksalle talollisperheelle syntyi yhteensä 54 lasta, joista 40 kummit saa selville. Heistä kolmellatoista on ollut kummeina oman talon palkollisia. Muutamalla talollisella oli myös mahdollisuus pyytää säätyläisiä lastensa kummeiksi, mikä kertoo korkeasta sosiaalisesta arvostuksesta. Haverin talon vanhimmalla pojalla oli kummeinaan Hämeenkyrön entinen siltavouti Henrik Lagerqwist ja tämän vaimo sekä poika ja tytär.³⁴¹ Tutkimusaineistossani on myös kaksi torppariperhettä, jotka pyysivät säätyläisiä lapsensa kummeiksi. Himolan torppaan vuonna 1834 syntyneen esikoistyttären kummeina oli talollispariskunnan lisäksi kanttori Ringbom, joka ilmeisesti toimi myös lukkarina.³⁴² Myös Salmin torpassa perheen neljäs lapsi sai säätyläisiä kummeikseen, sillä hänen kummina on toiminut torpparipariskunnan lisäksi kastepappi Carl Gustaf Sadenius.³⁴³

Talolliset olivat suosittuja kummeja lapsille myös alemmissa yhteiskuntaryhmissä. Tutkimusaineistoni seitsemälle käsityöläisperheelle syntyi yhteensä 13 lasta, joiden kummit saa selville, ja heistä jokaisella oli talollinen kummina. Tämä kertoo siitä, että käsityöläiset olivat arvostetussa asemassa

³³⁷ VSA, rippikirja, v. 1858–1864, s. 102, v. 1865–1871, s. 47, v. 1872–1881, s. 54.

³³⁸ VSA, kuolleiden luettelo, 24.5.1859; VSA, rippikirjat, v. 1842–1849, s. 27, v. 1850–1857, s. 36, v. 1858–1864, s. 34.

³³⁹ TSA, rippikirjat, v. 1865–1871, s. 607, v. 1872–1881, s. 114.

³⁴⁰ Uotila 2014a, 195.

³⁴¹ Nallinmaa-Luoto 1990, 327; VSA, syntyneiden luettelo, helmikuu 1830.

³⁴² Kaskimies & Sinisalo 1979, 47; VSA, syntyneiden luettelo, 12.12.1834.

³⁴³ Kaskimies & Sinisalo 1979, 47; VSA, syntyneiden luettelo, 16.2.1830.

yhteisössään, mutta myös vaimojen talollistaustalla on voinut olla vaikutusta asiaan, mikä on ilmenyt myös torppareiksi päätyneiden henkilöiden kummivalinnoissa. Torpparit nimittäin pyysivät isäntäperheensä jäseniä kummeiksi ja myös vaimon sukulaiset olivat suosittuja kummeja, mikä lisää talollisten esiintymistä kummeina torppien lapsilla. Toisaalta myös torppareiden kesken oli huomattavissa samaa yhteiskuntaryhmäuskollisuutta kuin talollisilla: suurin osa torppareiden lasten kummeista oli torppareita. Myös palkollisten ja itsellisten lapset saivat usein kummeikseen talollisia, mikä kertoo siitä, että yhteydenpito ja kanssakäyminen eri yhteiskuntaryhmien välillä on ollut yleistä.

Perintötorppien asukasrakenne muistutti paljon talollisperheiden perherakenteita ja perhesyklejä, sillä uuden emännän tullessa torppaan siellä usein asui myös aviomiehen sukulaisia. Naimattomia sisarusia todennäköisesti oli vähemmän, sillä torpan lapset joutuivat usein lähtemään nuorempana töihin kodin ulkopuolelle. Pienimmissä torpissa ei myöskään ollut palkollisia, mutta isommissa torpissa niitä saattoi olla, mikä tarkoitti sitä, että isommat torpat muistuttivat monelta osin pienehköjä talonpoikaistaloja. Tutkimusaineistoni 13 torpasta seitsemässä oli oman perheen lisäksi myös palkollisia. Palkollisina oli usein vain yksi renki tai piika riippuen perheen ikä- ja sukupuolijakaumasta. Yleisesti ottaen talonpoikien tai suurimpien torppien isäntien kanssa avioituneet naiset elivät myös aikuisiällä suhteellisen samanlaisissa kotitalouksissa kuin mihin he olivat lapsuudessaan tottuneet. Mikäli talon tytär avioitui talon torpparin kanssa, tarkoitti tämä sitä, että nainen oli eräänlaisessa palvelussuhteessa ensin isänsä ja tämän kuoltua todennäköisesti veljensä perheeseen. Tällainen tilanne oli esimerkiksi Caisa Britha Jakobsdotter Mäki-Heiskalalla, joka avioitui Mäki-Heiskalan torpparin pojan kanssa. Vastaava tilanne oli myös niillä naisilla, jotka asuivat perheen perustamisen jälkeen hetken lapsuudenkodeissaan tai sisarustensa emännöimissä tai isännöimissä taloissa.³⁴⁴ Tapa osoittaa sen, että suku ja perhe muodostivat monilla ihmissuhdeverkoston selkärangan myös aikuisiällä.

Karkeasti jaoteltuna tutkimusaineistoni naiset voi jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka muuttivat elämänsä aikana useaan otteeseen sekä niihin, jotka vakiinnuttivat elämänsä jo nuorella iällä tietyn asuinpaikan yhteyteen. Yhteiskunnallisella statuksella oli tässä suuri merkitys, sillä talolliset ja torpparit eivät useinkaan vaihtaneet asuinpaikkaa, vaan avioliiton solmimisen jälkeen elämä vakiintui paikalleen oman talon tai torpan ympäristöön. Naisilla, jotka avioituivat talollisen tai torpparin kanssa, ei välttämättä ollut elämässään kuin kaksi asuinpaikkaa: lapsuudenkoti sekä se talo tai torppa, johon muutettiin heti avioitumisen jälkeen. Koska aviomies oli usein lähitilalta, tarkoitti se sitä, että myös lapsuudesta tuttu asuinympäristö pysyi lähes muuttumattomana koko elämän. Esimerkiksi

³⁴⁴ Tutkimusaineistoni naisista avioitumisen jälkeen lapsuudenkodissa asui neljä naista perheeseen ja kaksi naista toimi siskonsa emännöimässä talossa palkollisena. Tämä vaihe kesti kuitenkin usein vain muutaman vuoden.

Caisa Sofia Mattsdotter Anttila eli koko elämänsä kotitalossaan, johon hänen aviomiehensä muutti isännäksi.³⁴⁵ Torppien emänniksi päätyneillä naisilla saattoi nuoruudessa olla muutama asuinpaikan vaihdos, sillä he toimivat usein piikoina, mutta avioliiton solmimisen jälkeen myös torppien emäntien asuinympäristö vakiintui. Näin oli etenkin silloin, jos nainen siirtyi emännäksi perintötorppaan. Vanhemmalla iällä torppareiksi ryhtyneiden pariin elämänsäkaarissa saattoi olla hyvinkin paljon vaihtelua ja muuttoja.

Käsityöläiset nauttivat korkeaa arvostusta, mutta saattoivat silti elää suhteellisen vaatimattomasti. Toimeentulo hankittiin pääasiassa käsityöläisammatin kautta, mutta käsityöläisperheet harjoittivat usein myös pienimuotoista maataloutta. Tehdyistä töistä käsityöläisille maksettiin palkkaa joko rahana tai luontoistuotteina.³⁴⁶ 1800-luvun alkupuolen maaseudulla tutkineen Merja Uotilan mukaan maaseudun käsityöläisyys jakaantuikin niin sanottuun viralliseen ja epäviralliseen käsityön harjoittamiseen. Virallista käsityötä harjoittivat siihen luvan saaneet pitäjänkäsityöläiset,³⁴⁷ jotka usein myös nauttivat suurempaa arvostusta kuin muut käsityötä ammatikseen tai sivutoimenaan harjoittavat henkilöt. Maaseudulla perinteisiä käsityöammatteja olivat sepän, puusepän, suutarin ja räätälin ammatit.³⁴⁸ Omassa aineistossani merkinnän käsityöläisammatin harjoittamisesta sai seitsemän naisen aviomies ja kaikki neljä edellä mainittua käsityöläisammattia olivat edustettuina, kuten taulukko 3 sivulla 54 osoittaa. Pitäjänkäsityöläisiksi heistä oli nimetty neljä. Usein käsityöläisten asunnot muistuttivat asukkaiden lukumäärän vuoksi pieniä torppia tai mökkejä, sillä käsityöläisperheet olivat pienehköjä käsittäen vain ydinperheen eli vanhemmat ja lapset. Osa käsityöläisistä kykeni elättämään isompaakin ruokakuntaa, kuten esimerkiksi Ikaalisissa pitäjänseppänä toiminut Anders Grönlund. Vaimonsa Maria Albertinan ohella Andersin ruokakuntaan kuului neljä lasta, äiti, naimattomia sisaruksia sekä renki. Vuosien 1845–1851 rippikirjassa Anders on merkitty tittelillä *torp smed*, joten ilmeisesti hän on toiminut sekä torpparina että seppänä.³⁴⁹

Oman aineistoni valossa näyttää siltä, että käsityöläisperheet ovat pysyneet melko tiiviisti aloillaan, vaikka käsityöläiset olivat yleisesti suhteellisen liikkuva ihmisryhmä. Myös harjoitettu ammatti vai-

³⁴⁵ VSA, rippikirjat, v. 1818–1824, s. 14, v. 1825–1832, s. 14, v. 1833–1839, s. 18, v. 1842–1849, s. 27, v. 1850–1857, s. 36, v. 1858–1864, s. 34, v. 1865–1871, 34.

³⁴⁶ Uotila 2014a, 289.

³⁴⁷ Pitäjänkäsityöläisten tuli anoa maaherralta valtakirjaa aseman saavuttamiseksi, mutta lupaa ei myönnetty ilman pitäjän asukkaisen puolta. Tämä johti siihen, että pitäjänkäsityöläiseksi valittu henkilö nautti yhteisönsä luottamusta ja myös laillista suojelua. Uotila 2014a, 122–126.

³⁴⁸ Uotila 2014a, 24, 26, 56–58, 66–67, 71, 98, 294–305.

³⁴⁹ ISA, rippikirjat, v. 1822–1829, s. 513, v. 1830–1838, s. 532, v. 1838–1844, s. 598, v. 1845–1851, s. 682.

kutti asuinpaikan pysyvyyteen, sillä esimerkiksi sepät olivat työnsä puolesta sidottuja pajojensa yhteyteen, mutta esimerkiksi suutarit tai räätälit kiertelivät usein pitäjällä ja tekivät töitään asiakkaidensa luona.³⁵⁰ Kaikille käsityötä harjoittaville miehille oli kuitenkin merkitty pysyvä asuinpaikka rippikirjoissa, sillä he olivat perheellisiä, ja siten lapsien ja vaimon tuli saada pysyvä katto päänsä päälle. Käsityöläiset harjoittivat ammattinsa ohella maanviljelyä, ja joskus tämä korvasi kokonaan käsityöläsammatin harjoittamisen. Tutkimusaineistossani on tästä yksi esimerkki, sillä Sara Lena Eliasdotter Pengon puuseppä-aviomies ryhtyi noin 40-vuotiaana lampuodiksi, minkä jälkeen hän ei enää esiinny lähteissä puuseppänä.³⁵¹

Itsellisväestöön kuuluneiden henkilöiden omavaraisuuden taso ja toimeentulomahdollisuudet ovat vaihdelleet ryhmän sisällä runsaasti. Itsellisten ruokakunta koostui useimmiten ainoastaan ydinperheestä, eli avioparista sekä heidän lapsistaan. Mökit olivat pieniä ja toimeentulo tiukkaa, mikä tarkoitti sitä, että ydinperheen ulkopuolisia henkilöitä ei ollut mahdollista elättää. Vuodesta 1833 Viljakkalan kirkonkylässä itsellisinä eläneiden Maria Johansdotter Markkulan sekä hänen aviomiehensä David Mickelssonin ruokakuntaan kuului heidän itsensä lisäksi kuusi lasta, jotka olivat syntyneet vuosina 1823–1837. Lapsia oli poikkeuksellisen paljon, sillä heistä vain yksi kuoli vauva-iässä.³⁵²

Alempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluneet henkilöt vaihtoivat asuinpaikkaa moneen otteeseen elämänsä aikana. Heidän ihmissuhteensa muodostuivat erilaisiksi kuin vakituisen asuinpaikan omaavien naisten, sillä asuinpaikan tiheät vaihdokset hankaloittivat pitkäaikaisten ihmissuhteiden syntyä. Heidän liikkuvuutensa oli usein alkanut jo nuoruudessa, sillä ne naiset, jotka olivat piikoina ennen avioitumista, solmivat avioliiton alempia yhteiskuntaryhmiä edustaneiden miesten kanssa, jotka niin ikään työskentelivät palkollisina. Avioliiton solmimisen jälkeen lapsia alkoi syntyä tasaisin väliajoin, mikä lähes poikkeuksetta johti siihen, että pari ei enää toiminut palkollisina, vaan pyrki asettumaan aloilleen, minkä myös Pirjo Markkola on todennut tutkimuksissaan.³⁵³

Tutkimusaineistossani on neljä naista, jotka vaihtoivat asuinpaikkaa ja yhteiskunnallista statustaan erittäin usein perheen perustamisen jälkeenkin. Suhteessa perheiden määrään, joissa vaimo on elänyt yli 50-vuotiaaksi, luku ei ole suuri, mutta se kertoo siitä, minkälaisia mahdollisia elämänkaarina maa-

³⁵⁰ Uotila 2014a, 60.

³⁵¹ TSA, rippikirjat, v. 1835–1841, s. 40, v. 1842–1849, s. 45, v. 1850–1856, s. 259.

³⁵² VSA, rippikirja, v. 1833–1839, s. 50.

³⁵³ Markkola 1986, 73–74.

seudun naiselle avautui. Helena Jöransdotter Säkki avioitui 26-vuotiaana joulukuussa 1830, mitä ennen hän oli ehtinyt toimia kaksi vuotta piikana. Helenan aviomies David Jöransson toimi Viljakkalassa renkinä, eikä hänen aiemmista vaiheistaan ole tietoa. Avioitumisen jälkeen pari jatkoi palkollisuraansa yhdessä, vaikka perheeseen syntyi kaksi lasta. Vuosina 1830–1843 Helena ja David muuttivat perheineen yhteensä yhdeksän kertaa eri palveluspaikkaan, mikä tarkoittaa sitä, että useimmat pesteistä kestivät vain vuoden tai pari. Vuonna 1844 pari ilmeisesti asettui aloilleen, sillä heidät on merkitty Viljakkalan kirkonkylän itsellisten joukkoon vuosiksi 1844–1863.³⁵⁴

Kolmessa muussa esimerkissä perheet päätyivät palkollis- ja itsellisvaiheen jälkeen torppareiksi ja yhdessä tapauksessa perhe toimi hetken jopa talollisena. Anna Lena Carlsdotter Koivisto sekä hänen miehensä Matts Johansson avioituivat vuonna 1835 ja parille syntyi yhteensä neljä lasta vuosina 1835–1844. Vuoteen 1838 asti pari toimi palkollisina ensin Anna Lenan siskon emännöimässä Iso-Eskelin talossa Ikaalisissa ja siskon kuoltua Mattsin kotitalossa Vähä-Eskelissä. Vuodesta 1838 vuoteen 1848 Anna Lena ja Matts asuivat lapsineen Sipsiössä itsellisinä ja vuosina 1848–1851 heidät on merkitty ensiksi Haiman ja tämän jälkeen Marttilan talon itsellisten joukkoon. Todennäköisesti tämä tarkoitti sitä, että perhe asui talon nurkissa tai esimerkiksi saunassa tai vaihtoehtoisesti erillisessä mökissä talon mailla. Vuonna 1851 Anna Lena ja Matts muuttivat kolmen elossa olevan lapsensa kanssa Viljakkalaan ja asettuivat asumaan Jutilan talon torppaan Peltoniemeen, joka oli jäänyt vaille asukkaita, kun edellinen perhe oli muuttanut pois. Yhteensä Anna Lena oli siis avioitumisensa jälkeen vaihtanut asuinpaikkaa viisi kertaa.³⁵⁵ Paljon muuttoja oli myös Johanna Carlsdotter Koivistolla, joka vaihtoi asuinpaikkaa elämänsä aikana yhteensä kolme kertaa päätyen lopulta itsellisestä torpan emännäksi.³⁵⁶ Tämä osoittaa sen, että yhteiskunnallinen nousu oli mahdollista myös vanhemmalla iällä, kun omaisuutta ja elämäkokemusta oli kerrytetty läpi elämän. Toisaalta verrattuna lapsuuteen, suurin osa naisista koki sosiaalista laskua, sillä vain kahdeksan naista pysyi talonpoikaissäädystä.³⁵⁷

Suurin osa muuttoliikkeestä tapahtui Viljakkalan tai lähipitäjien sisällä, mutta Carolina Henriksdotter Sorvari muutti perheineen kauemmaksi, Pomarkkuun saakka. Avioitumisensa jälkeen vuonna 1833 Carolina ja hänen miehensä Henrik Gustaf Johansson kiertelivät palkollisina vuoteen 1837 saakka,

³⁵⁴ HSA, rippikirjat, v. 1829–1836, s. 439, 475.; HSA, vihittyjen luettelo, 19.12.1830; VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 7, v. 1833–1839, s. 8, 13, 30, 36, 62, v. 1842–1849, s. 56, 61, 79, 1850–1857, 89, 1858–1864, 96.

³⁵⁵ ISA, rippikirjat, v. 1830–1838, s. 623, 625, 626, 627, v. 1838–1844, s. 690, 1845–1851, s. 684, 791, 797; ISA, vihittyjen luettelo, 8.11.1835; VSA, rippikirja, v. 1850–1857, s. 250

³⁵⁶ TSA, rippikirja, v. 1835–1841, s. 66; VSA, rippikirjat, v. 1842–1849, s. 74, 167.

³⁵⁷ Rasila 1983, 80–81.

minkä jälkeen pari muutti Pomarkkuun torppareiksi. Henrik oli mitä ilmeisimmin kokenut matkamies, sillä hän oli nuoruudessaan asunut Turussa ja avioitumisen jälkeen mahdollisesti myös Kankaanpäässä vaimonsa kanssa. Pomarkkuun pari asettui useaksi vuodeksi ja sai siellä myös seitsemän lasta. Vuonna 1850 perhe muutti kuitenkin takaisin Ikaalisiin, josta olivat alun perin Pomarkkuun muuttaneet. Ikaalisissa perhe asettui asumaan Iso-Hannun taloon, ja he toimivat hetken myös talon isäntäparina. Carolina kuitenkin kuoli jo vuonna 1851, minkä jälkeen Henrik luopui isännyydestä. Vuonna 1854 Henrik muutti lapsineen takaisin Pomarkkuun.³⁵⁸

Yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta maaseudun naiset tekivät melko samanlaista työtä ja heidän arkensa koostui suhteellisen samankaltaisista elementeistä. Statuserot tulevat näkyviin lähinnä tilusten koossa ja karjan suuruudessa, siis yleisesti ottaen työn määrässä ja laadussa. Maatalousyhteiskunnassa tehtävä työ oli jakaantunut selvästi sukupuolen mukaan siten, että naiset vastasivat kodin piirissä tehtävästä työstä, eli lähinnä ruuanlaitosta, siivouksesta, pyykkäämisestä, karjanhoidosta sekä lasten kaitsemisesta. Erityisesti navettatyöt kuuluivat naisen tehtäväkenttään. Talojen emännät pysyivät siirtämään vastuuta tyttäriille, miniöille ja palkollisille enemmän kuin alempien yhteiskuntaryhmien naiset. Käytännössä maataloudessa tehtävän työn luonne pysyi muuttumattomana koko 1800-luvun alkupuolen: talon tai torpan emäntä lypsi lehmiä, teki ruokaa ja hoiti lapsia ja synnytti siinä missä palkollinen tai itsellinenkin.³⁵⁹ Naiset saattoivat harjoittaa ansaitsemismielessä myös pienimuotoista käsityötä, mutta tämä on jäänyt huomiotta lähteissä, joissa vain miesten tekemä käsityö näkyy. Etenkin itsellisperheille naisten tekemät käsityöt tai muu pienimuotoinen elinkeinonharjoitus on saatanut olla ratkaisevassa asemassa perheen toimeentulon kannalta.³⁶⁰ Yhteiskunnallinen asema toi elämänkaariin eroja myös aineellisen vaurauden suhteen, sillä aineellinen vauraus ja yleinen elintaso on kasvanut sitä mukaan mitä korkeammalla yhteiskunnallisessa hierarkiassa oltiin. Talolliset ja vauraimmat torpparit joutuivat harvoin kärsimään puutteesta ja nälästä, mutta alemmissa yhteiskuntaryhmissä nälkä, ahtaat elinolot sekä yleinen kurjuus ja puute tulivat tutuiksi.³⁶¹

5.2. Naimattomat aikuiset naiset

Naimattomien naisten määrä kasvoi jatkuvasti 1800-luvulla. Naimattomuutta oli kahdenlaista; väliaikaista ja pysyvää. Väliaikainen naimattomuus oli naimattomien naisten historiaa tutkineiden Judith

³⁵⁸ HSA, rippikirjat, v. 1826–1839, s. 196, 578; HSA, vihittyjen luettelo, 3.3.1830; ISA, rippikirjat, v. 1830–1838, s. 178, v. 1845–1851, s. 184; PSA, rippikirjat, v. 1836–1842, s. 93, v. 1843–1849, s. 180, s. 1850–1856, s. 197.

³⁵⁹ Östman 2007, 37–47.

³⁶⁰ Markkola 1989a, 48–52; Uotila 2014a, 66, 314–315.

³⁶¹ Häkkinen 2007, 179–186.

Bennettin ja Amy Froiden mukaan elämänkaareen liittyvä vaihe. Heidän mukaansa väliaikaisesti naimattomien naisten suuri määrä nosti naimattomien naisten kokonaismäärää melko korkeaksi: on arvioitu, että Euroopassa vuosina 1250–1800 noin 10–20 prosenttia aikuisista naisista ei ollut naimissa.³⁶² Tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneestä talontyttärestä neljä jäi kokonaan naimattomaksi ja yksi nainen avioitui 49-vuotiaana, mikä tarkoittaa sitä, että suurimman osan elämästään hän eli naimattomana. Heistä yksi, vuonna 1801 syntynyt Anna Stina Henriksdotter Koivisto, kuoli 21-vuotiaana vuonna 1822.³⁶³ Näin ollen häntä ei varsinaisesti voi lukea naimattomaksi jääneiden naisten joukkoon: todennäköistä nimittäin on, että mikäli Anna Stina olisi elänyt pidempään, hän olisi solminut avioliiton. Yksi naimattomiksi jääneistä naisista oli Hedvig Andersdotter Ala-Jaskara, joka rippikirjoissa mainitaan heikkomieliseksi (*svag till begrepp*). Käytännössä hän on todennäköisesti ollut joko kehitysvammainen tai hänellä on ollut joku muu toimintakykyä voimakkaasti rajoittava sairaus: kuolleiden ja haudattujen luettelossa häntä kutsutaan mielisairaaksi.³⁶⁴ Tuon ajan yhteiskunnassa hänen naimattomaksi jäämisensä oli ilmeistä. Hedvig asui koko elämänsä lapsuudenkodissaan ja kuoli 42-vuotiaana vuonna 1845 tuntemattomaan sairauteen.³⁶⁵

Tutkimusaineistooni kuuluu kaksi naista, joiden elämänkaaret kuvaavat naimattomien naisten toimintamahdollisuuksia 1800-luvun maaseudulla. Lovisa Johansdotter Yli-Jaskara asui koko elämänsä lapsuudenkodissaan. Syitä Lovisan naimattomuudelle on vaikea etsiä, mutta yhtenä syynä on mahdollisesti ollut se, että hänen äitinsä kuoli vuonna 1834 Lovisan ollessa 24-vuotias. Talossa ei ollut emäntää, sillä Lovisan veli avioitui vasta vuonna 1838. Tällöin voisi olettaa, että Lovisa on perheen ainoana kotona asuvana tyttärenä hoitanut talon emännyyttä, jolloin avioliiton solmiminen on lykkääntynyt: veljen mennessä naimisiin Lovisa oli 28-vuotias. Lovisan veljen ollessa isäntänä Lovisasta käytettiin rippikirjoissa nimitystä sisko, mutta sukupolven vaihtuessa hän sai nimityksen täti. Rippikirjaan hänet merkittiin selvästi erikseen muusta perheestä isäntäväen ja palkollisten väliin.³⁶⁶ Lovisa on todennäköisesti tehnyt talossa töitä muun talonväen tapaan, mutta monesti naimattomat naiset saattoivat saada sivutuloja esimerkiksi käsitöitä tekemällä. Laillinen oikeus tähän saatiin kuitenkin vasta vuonna 1859.³⁶⁷

³⁶² Bennett & Froide 1999, 2; Miettinen 2012, 16.

³⁶³ VSA, rippikirja, v. 1818–1824, s. 82.

³⁶⁴ Vammaisuuden tulkintoja historiassa tutkinut Minna Harjula toteaa, että 1800-luvulla mielisairaiden ja kehitysvammaisten eroa ei varsinaisesti tunnettu. Harjula 1996, 29.

³⁶⁵ VSA, kuolleiden ja haudattujen luettelo 6.12.1845; VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 62, v. 1833–1839, s. 81, v. 1842–1849, s. 126.

³⁶⁶ VSA, rippikirjat, v. 1825–1832, s. 64, v. 1833–1839, s. 80, v. 1842–1849, s. 124, v. 1851–1857, s. 157, v. 1858–1864, s. 178, v. 1865–1871, s. 107, v. 1872–1881, s. 115.

³⁶⁷ Pylkkänen 1991, 106.

Tutkimusaineistooni sisältyy yksi nainen, jo edellä mainittu Johanna Henriksdotter Sankari, joka toimi lähes koko aikuisen elämänsä palkollisena. Hän ei avioitunut, joten hänen tarinansa kertoo osaltaan naimattomien naisten mahdollisuuksista – hän oli siis vanhapiika sanan varsinaisessa merkityksessä. Johanna Henriksdotter Sankari syntyi 21.6.1810 sisarusarjansa nuorimpana lapsena. Hänellä oli kolme isoveljeä ja yksi isosisko. Johannan syntyessä hänen vanhempansa olivat jo suhteellisen iäkkäitä: isä Henrik Henriksson oli 39-vuotias ja äiti Anna Johansdotter 36-vuotias. Johannan isä kuoli keuhkotautiin huhtikuussa 1821, jolloin perheen äiti Anna jäi leskeksi ja talo vaille isäntää. Kaksi veljeä oli muuttanut kotoa pois jo ennen isänsä kuolemaa, jolloin talossa asui Johannan lisäksi enää hänen isosiskonsa Eva, joka tosin muutti piiaksi vuonna 1821, sekä vuonna 1809 syntynyt veli Jeremias, joka hänkin muutti pois pian isänsä kuoltua – talolla ei siis ollut jatkajaa. Uusi isäntä tuli taloon suvun ulkopuolelta, mikä tiesi muutosta myös talon entisen isäntäparin lapsille. Johannan äiti siirtyi talon emännästä uuden isännän itselliseksi ja Johanna muutti säätyä äitinsä mukana: hän ei siis enää ollut talollisen tytär vaan itsellisenä eläneen leskinaisen lapsi.

Johanna asui äitinsä luona vuoteen 1827 saakka. Tämän jälkeen hän muutti 17-vuotiaana ensimmäiseen palveluspaikkaansa Vilppulan taloon Inkulan kylään. Ensimmäisessä palveluspaikassaan Johanna viihtyi vuoden, jonka jälkeen hän muutti Ala-Lemmen taloon Viljakkalan kirkonkylään ja piikoi sielläkin vuoden. Helmikuun alussa 1829 Johanna muutti piikomaan Hämeenkyröön ja toimi siellä palkollisena kolmessa talossa vuosina 1829–1843. Hämeenkyrössä asuessaan Johanna sai aviottoman lapsen Wilhelminan tammikuussa 1839. Aviottoman lapsen saamisesta huolimatta Johanna jatkoi palvelusuraansa Hämeenkyrössä vielä neljä vuotta kunnes muutti takaisin Viljakkalaan huhtikuussa 1843. Rippikirjoihin on lapsen syntymän jälkeen kirjoitettu Johannan nimen eteen maininta *qp* (*qvinsperson*, naisihminen), joka oli merkki siitä, että henkilö ei ole elänyt säädyllistä elämää – eli käytännössä hän on saanut aviottoman lapsen. Merkintä säilyi Johannan tittelinä läpi hänen elämänsä eikä esimerkiksi lapsen muutto pois äitinsä luota poistanut säädyttömäksi tuomitun naisen leimaa.

Viljakkalassa Johanna asettui lapsensa kanssa piiksi Hanhijärven torppaan, mutta palvelusta ei täällä kestänyt kuin vuoden, jonka jälkeen Johanna ja Wilhelmina muuttivat Hopun lampuotitalon itselliseksi. Ilmeisesti Johanna eli itsellisenä hieman pidempäänkin, mahdollisesti jopa viisi vuotta vuosina 1844–1849, mutta vuodesta 1846 lähtien asuinpaikan tarjoajaksi vaihtui Viljakkalan pitäjänapulaisen asunto Katajisto, siis käytännössä Viljakkalan kappeliseurakunnan pappila. Johannan asuminen pappilassa kertoo siitä, että hänen asemansa yhteisössä oli hyvä, vaikka hän oli saanut aviottoman lapsen. Wilhelmina muutti piiksi 14-vuotiaana vuonna 1853, jonka jälkeen myös Johanna otti piian pestin

pappilasta. Tittelin vaihtumiseen saattoi vaikuttaa vuonna 1852 annettu vaivaishoitoasetus, jonka mukaan jokaisen alle 60-vuotiaan itsellisen tuli hankkia itselleen laillinen suojeleminen tai heidät olisi tuomittu irtolaisiksi.³⁶⁸ Johannan kohdalla tämä tarkoitti pappilasta otettua piian pestiä, vaikka käytännön elämään tittelin vaihdos tuskin vaikutti. Piian titteli Johannalla oli tämän jälkeen noin kymmenen vuotta, minkä jälkeen hänet on jälleen merkitty itsellisten joukkoon. Johannan kohdalla tämä on tapahtunut jo ennen kuin hän täytti 60 vuotta, mikä saattaa kertoa siitä, että hän ei enää ollut työkykyinen. Järjestelmä osoittaa, että alle 60-vuotiaiden henkilöiden työvoimapotentialiaali yritettiin hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti, mutta tämän jälkeen henkilöiden merkitys työnteossa on vähentynyt.³⁶⁹ Johanna on esimerkki naisesta, joka eläti itse itsensä ja oli siten tietyssä määrin muista riippumattomassa asemassa: ajan lakien mukaisesti hänen oli pestauduttava palvelukseen ja hankittava itselleen patriarkaalisen mallin mukainen laillinen suojeleminen, mutta hän oli suhteellisen vapaa valitsemaan missä ja kuinka kauan työskenteli ja asui. Ikätovereidensa enemmistön tavoin hän ei elänyt aviomiehensä käskyvallan alaisena eikä kotona asuvien naimattomien naisten tavoin ollut yhtä tiiviisti osa perhe- ja sukuyhteisöä. Hänen elämänkaarensa kertoo ennen kaikkea siitä, minkälaisia mahdollisuuksia totutusta normista poikkeamiseen tuohon aikaan oli: missä rajoissa naisilla oli vapautta vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja minkälaista liikkumatilaa 1800-luvun maaseutuyhteisö jäsenilleen tarjosi.

6. Vanhuus

Kuten muutkin ihmisen elämänkaareissa esiintyvät ikään perustuvat ajanjaksot ja kaudet, myös vanhuus on aika- ja paikkasidonnainen ilmiö: vanhuutta ei ymmärretty samalla lailla 1800-luvulla kuin nykypäivänä. Vanhuudessa ei kuitenkaan ole kyse yhtä selkeärajaisesta elämänkaaren vaiheesta kuin esimerkiksi lapsuudessa. Vanhuuden alkamiselle on harvoin osoitettavissa selkeitä siirtymäriittejä, sillä vanhuus määritellään ennen kaikkea biologisten reunaehtojen kautta, jotka vaihtelevat yksilötasolla suuresti. Historiallisessa kontekstissa tällöin korostui etenkin yksilön työkyky ja siten mahdollisuus osallistua yhteishyödyllisiin töihin, yhteisön toimintaan ja oman elantonsa hankkimiseen. Vanhuuden määrittelemisen pelkästään ikään perustuen on siis ongelmallista, sillä vanhuudesta puhuttaessa on otettava huomioon myös yksilölliset eroavaisuudet esimerkiksi yksilön toimintakyvyssä, elämäntilanteessa ja vanhuuden kokemisessa.³⁷⁰

³⁶⁸ Nallinmaa-Luoto 1990, 301.

³⁶⁹ HSA, rippikirja v. 1829–1836, s. 250, 447, 456; HSA, syntyneiden ja kastettujen luettelo v. 1839; VSA, muuttaneiden luettelot v. 1829, 1843; VSA, rippikirjat v. 1818–1824, s. 18, v. 1825–1832, s. 23, 38, 50, v. 1842–1849, s. 39, 64, 223, v. 1850–1857, s. 83, v. 1858–1864, s. 93, v. 1865–1871, s. 345, v. 1872–1881, s. 371.

³⁷⁰ Pitkänen 1991, 9.

Tutkimusaineistoni naisten kokemuksiin vanhuudesta ei käyttämäni aineiston avulla pääse käsiksi, mutta lähteiden avulla voi tehdä päätelmiä siitä, minkälaiset tekijät määrittivät vanhuuden alkavaksi 1800-luvun maalaisyhteisössä. 1800-luvulla vanhuuden katsottiin alkavan suunnilleen 50. ikävuoden paikoilla, vaikka monilla oli 50-vuotiaana edessään useita kymmeniä elinvuosia.³⁷¹ 50-vuotias ei välttämättä ollut vielä vanha siinä mielessä, että hän ei olisi ollut kykenevä tekemään työtä, mutta tuohon aikaan suurimmalla osalla henkilöistä tapahtui elämässä muutoksia, jotka muuttivat heidän asemaansa yhteisössä ja perheissä. Taloissa ja torpissa uusi sukupolvi muutti asumaan tilalle ja ryhtyi isännäksi, ja alempien yhteiskuntaryhmien kohdalla liikkuva elämäntyyli päättyi ja henkilöt vakiinnuttivat asuinpaikkansa.

6.1. Yhteiskunnallisen statuksen vaikutus vanhuuden elämäntyyliin

Yhteiskuntaryhmä määritteli 1800-luvulla myös vanhuuden elämäntyyliä ja toimeentulomahdollisuuksia. Taulukko 6 sivulla 82 osoittaa sen yhteiskuntaryhmän, joka naisilla oli heidän täyttäessään 50 vuotta. Lähes poikkeuksetta naiset säilyttivät tämän yhteiskunnallisen statuksen kuolemaansa saakka, mutta varsinkin alempien yhteiskuntaryhmien kohdalla naiset saattoivat joutua vaihtamaan asuinpaikkaansa ja usein sitä myöten myös yhteiskunnallista statustaan vanhuudessa. Tutkimusaineistossani on tästä kaksi esimerkkiä. Itsellisenä eläneen Helena Jöransdotter Säkin vanhin poika ryhtyi 1860-luvun alussa torppariksi ja Helena muutti poikansa perheen luo vuonna 1863 viettämään vanhuudenpäiviään. Tätä ennen Helena oli asunut Kurjen talossa itsellisenä. Kurjelle Helena oli muuttanut aviomiehensä kuoleman jälkeen 1850-luvun lopulla.³⁷² Näin ollen Helena ei joutunut elämään elämänsä viimeisiä vuosia perheen ulkopuolisten elätettävänä, vaan hän saattoi turvautua ajan ihanteen mukaisesti lastensa elatukseen. Toinen esimerkki löytyy käsityöläisperheestä. Anna Mattsdotter Kiviniemen sekä hänen seppänä toimineen aviomiehensä David Stenmanin lapsista ei löytynyt pajalle jatkajaa, sillä Annan ja Davidin kaikki elossa olevat lapset olivat tyttöjä. Vuosien 1858–1864 rippikirjan mukaan David on lopettanut seppänä toimimisen, sillä *smed* on vedetty yli ja tilalle kirjoitettu *inhysingar*.³⁷³ Tämä tarkoitti sitä, että viimeiset elinvuotensa Anna on elänyt itsellisenä. On hyvin todennäköistä, että Annan ja Davidin konkreettinen asuinpaikka ei ole vaihtunut, vaikka sepän ammatista on luovuttu. Nuorin Anna ja Davidin lapsista asui ainakin Annan kuolemaan saakka vanhempiansa luona, joten voi olettaa, että hän on osaltaan huolehtinut ikääntyvien vanhempiensa toimeentulosta.

³⁷¹ Vilkuna 2010, 17–18, 41–45, 55.

³⁷² VSA, rippikirjat, v. 1850–1857, s. 89, v. 1858–1864, s. 59, 96.

³⁷³ VSA, rippikirja, v. 1858–1864, s. 226.

Lapsilla oli suuri merkitys vanhuudenpäivällä. Talojen ja torppien ikääntyvät emännät saivat poikkeuksetta jäädä asumaan lastensa luo ja mikäli käsityöläisenä toimineen parin poika jatkoi käsityöläisenä isänsä jälkeen, myös hän huolehti ikääntyvistä vanhemmistaan. Tätä järjestelmää, jossa väistyvä isäntäpari vetäytyi viettämään vanhuudenpäiviä lastensa elättämänä, kutsutaan syytinkijärjestelmäksi. Usein vanha ja uusi isäntäpari tekivät kirjallisen syytinkisopimuksen, jossa määriteltiin kummankin osapuolen oikeudet ja velvollisuudet. Tapa on ollut tunnettu Euroopan laajuisesti, sillä esimerkiksi Englannissa on tehty vastaava kirjallinen sopimus vanhusten elättämisestä.³⁷⁴ Elatus maksettiin usein luontoistuotteina, mitä vastaan väistyvä isäntäpari luovutti määräysvallan talossa. Etenkin vauraimmissa taloissa oli tapana, että eläkkeelle vetäytynyt pari eli omassa taloudessaan ja heille saatettiin osoittaa oma tupa talon pihapiiristä. Vähävaraisemmat ovat todennäköisesti eläneet totuttuun tapaan saman katon alla nuorempien sukupolvien kanssa.³⁷⁵ Käyttämäni lähdemateriaaliin ei sisälly syytinkisopimuksia, joten varmuutta siitä, milloin syytingille on vetäydytty, ei ole. Jotain voi kuitenkin päätellä siitä, milloin talon perivä lapsi on solminut avioliiton ja milloin uusi emäntä – tai joissain tapauksissa isäntä – on muuttanut taloon asumaan. Vaikka isännöisyys ei olisi heti tämän jälkeen virallisesti vaihtunutkaan, oli miniän tai vävyn tulolla taloon vaikutusta myös väistyvän emännän elämäntapaan ja rooleihin talossa. Tutkimusaineistossani 19 naista eli vanhuutensa lapsensa perheen luona ja he olivat keskimäärin 54-vuotiaita, kun taloon on tullut uusi emäntä tai isäntä. Syytingille onkin yleisesti jääty hieman yli 50-vuotiaana, mikä sopii myös oman tutkimusaineistoni naisten oletettuun syytingillejäämisikänsä.³⁷⁶

Tutkimusaineistooni kuuluu neljä naista, joilla lapset eivät toimineet vanhuudenturvana. Näin kävi yleensä silloin, jos naisella ei ollut vakituista tulonlähdettä ja hän elätti itsensä tilapäistöillä. Asuinpaikkana oli tällöin pieni mökki, joka ei siirtynyt seuraavalle sukupolvelle, sillä itsellistäväestön lapset olivat joutuneet hankkimaan elantonsa itsenäisesti esimerkiksi toimimalla palkollisena, käsityöläisenä tai torpparina. Mikäli itsellisen lapsi kykeni vakiinnuttamaan toimeentulonsa, hyötyivät siitä usein myös lapsen vanhemmat, kuten Helena Jöransodotter Säkin esimerkki edellä osoittaa. Jos henkilö ei voinut turvautua lapsiinsa vanhuudenpäivillään, oli hänen huolehdittava itse itsestään. Iän myötä tämä tietenkin vaikeutui ja moni joutui turvautumaan seurakuntien ylläpitämään köyhäinhoitoon, joka perustui köyhäinruotuihin. Usein ruotuvaivaiseksi joutuminen tarkoitti aineellista kurjuutta, sosiaalista häpeää ja huonoa asemaa yhteisössä.³⁷⁷

³⁷⁴ Erickson 2005, 5; Macfarlane 1986, 113.

³⁷⁵ Häkkinen 1991, 77–78; Jutikkala 1942, 532–533; Markkola, 2007b, 268; Pitkänen 1991, 17–18; Pulma 2007, 59, 67.

³⁷⁶ Jutikkala 1942, 535–536; Markkola 2007b, 269.

³⁷⁷ Häkkinen 2007, 185, 191–192; Pitkänen 1991, 18–19; Räisänen-Toumi 1991, 72–73.

Syytinkijärjestelmän ulkopuolella eli aineistoni naisista Sankarin siskokset Eva ja Johanna. Evan kohdalla hänen suutariksi ryhtynyt avioton poikansa tarjosi äidilleen asuinpaikan muutaman vuoden ajan, mutta avioiduttuaan vanhoilla päivillään vuonna 1852 Eva muutti aviomiehensä luo. Yhteiselo kesti 12 vuotta, jonka jälkeen Evan aviomies kuoli. Eva oli tällöin 61-vuotias. Eva ei palannut poikansa luo, vaan asui itsellisenä ja mitä ilmeisimmin myös muiden elätettävänä, sillä kuollessaan 67-vuotiaana vuonna 1870 Eva mainitaan ruotuvaivaisena.³⁷⁸ Myös Evan sisko Johanna sai aviottoman lapsen, kuten edellä on todettu. Johannan tytär ei kuitenkaan tarjonnut äidilleen asuinpaikkaa vanhuudenpäiville, vaikka tytär avioitui torpparin kanssa vuonna 1862. Johannan asuinpaikaksi oli vakiintunut vuodesta 1846 Viljakkalan pappila, jossa hän asui ainakin vuoteen 1881 saakka. Tämän jälkeen hänen elämänvaiheistaan ei ole tietoa.

Mikäli nainen ei saanut lapsia tai lapset eivät eläneet aikuisikään asti, oli vanhuudenturvaa niin ikään haettava muualta. Lapsettomaksi jäivät Eva Caisa Carlsdotter Hietikko sekä hänen seppänä toiminut aviomiehensä Henrik Sylvander, joiden ainoa lapsi kuoli 2-vuotiaana. Pari asui kaksin koko aikuisikänsä. Vuosien 1858–1864 rippikirjaan on kirjoitettu maininta, jonka mukaan Henrik on ollut sairaalloon. Henrik kuitenkin eli aina vuoteen 1876 saakka, mutta Eva Caisa kuoli jo 1865, joten voi epäillä olisiko merkintä voinut tarkoittaa Eva Caisaa. Henrik myös jatkoi sepän ammattiaan vielä vaimonsa kuoleman jälkeen eikä häntä myöhemmissä rippikirjoissa ole mainittu sairaalloiseksi. Joko Henrik sairasti jotain tautia, josta parantui tai vaihtoehtoisesti merkintä on tehty väärän henkilön kohdalle. Mikäli merkintä tarkoitti Eva Caisaa, voi olettaa, että hänen aviomiehensä on hoitanut häntä kuolemaan saakka. Eva Caisan varsinainen kuolinsyy ei selviä, sillä kuolleiden luetteloon syyksi on merkitty vanhuuden heikkous. 62-vuotiaalle naiselle tämä oli suhteellisen harvinaista, mistä voi päätellä, että Eva Caisa sairasti mahdollisesti jotain tautia, jota ei tuohon aikaan osattu diagnosoida.³⁷⁹

Se, että naiset tilastojen mukaan elivät jo 1800-luvulla vanhemmiksi kuin miehet näkyy etenkin vanhuuden kuolleisuusluvussa: suurin osa naisista eli kauemmin kuin miehensä. Yli 50-vuotiaana leskeksi jäi tutkimusaineistossani 14 naista 22 mahdollisesta tapauksesta. Usein mies eli vain muutaman vuoden vähemmän kuin vaimonsa, mutta joissakin tapauksissa nainen saattoi elää pitkäänkin leskenä. Käytännön elämään leskeksi jäämisellä tuskin on ollut suurta vaikutusta silloin, kun vanhuudenturvaa on haettu lasten luota. Eino Jutikkalan mukaan syytinkisopimus takasi myös leskeksi jääneelle hen-

³⁷⁸ HSA, kuolleiden luettelo, 7.2.1870.

³⁷⁹ VSA, kuolleiden luettelo, 14.2.1865; VSA, rippikirjat, v. 1858–1864, s. 94, v. 1865–1871, s. 308.

kilölle tarvittavan toimeentulon, joka usein oli puolet kahdelle henkilölle maksettavasta elatuksesta.³⁸⁰ Sen sijaan, mikäli toimeentulo ja asuinpaikka olivat kiinni aviomiehen ammatinharjoittamisesta eikä lasten tarjoamasta eläkkeestä, on vaimo leskeydyttyään joutunut hakemaan elantonsa muualta. Leskeys onkin lähes poikkeuksetta merkinnyt syytinkijärjestelmän ulkopuolella eläneille naisille sosiaalista laskua.³⁸¹

Nälkävuosina 1867–1868 elossa oli tutkimusaineistostani naisista 17. Heidän kohdallaan nälkävuodet näkyvät yleisenä puutteena ja kurjuutena, joka korostui etenkin alempien yhteiskuntaryhmien kohdalla. Vuosien 1866 ja 1867 sadot jäivät hyvin pieniksi, sillä aikaisin tulleet syyshallat tuhosivat suuren osan sadosta. Tästä seurasi nälänhätä, joka sai kerjäläislaumat liikkeelle. Heidän mukanaan levisi kulkutauteja, ja etupäässä tyfus tappoi kansaa ankaralla kädellä.³⁸² Oiva Turpeisen mukaan nälkävuodet koettelivat erityisen ankarasti Hämeen läänin pohjoisosia sekä Turun ja Porin lääniä, johon Viljakkalakin kuului.³⁸³ Myös Viljakkalan kappeliseurakunnassa vuosien 1867 ja 1868 kuolleisuusluvut nousevat moninkertaisiksi normaalitasoon verrattuna. Kun esimerkiksi vuonna 1865 Viljakkalassa kuoli yhteensä 66 henkilöä, mikä oli yleiseen kuolleisuusasteeseen verrattuna normaali luku, kahta vuotta myöhemmin vuonna 1867 kuolleita oli 177 ja vuonna 1868 183 henkeä. Kriisi hellitti kuitenkin nopeasti, sillä vuonna 1869 kuoli enää 24 henkilöä.³⁸⁴ Alhaiset kuolleisuusluvut heti kriisin jälkeen kertovat siitä, että nälkävuosien aikaan oli menehtynyt suuri osa myös niistä, jotka muuten olisivat kuolleet vasta paria vuotta myöhemmin.

Tyfus³⁸⁵ oli vuosina 1867 ja 1868 suurin yksittäinen kuolinsyy. Kahden vuoden aikana tyfukseen kuoli Viljakkalassa yhteensä 197 henkilöä.³⁸⁶ Suurin osa tyfukseen kuolleista henkilöistä oli aikuisia, mutta myös lapsia kuoli tautiin.³⁸⁷ Lasten kohdalla etenkin vuoden 1868 kuolleisuuslukuja nostaa isorokkoepidemia, johon kuoli 26 henkilöä. Heistä suurin osa oli alle 10-vuotiaita. Omassa tutkimusaineistossani tyfukseen kuoli varmuudella vain yksi henkilö, Heiskan (entinen Haveri) 57-vuotias emäntä Anna Lena Henriksdotter.³⁸⁸ Kahden keväällä 1868 kuolleen naisen kuolinsyy ei ole tiedossa.

³⁸⁰ Jutikkala 1942, 535.

³⁸¹ Häkkinen 2007, 185; Viikuna 2010, 53.

³⁸² Jutikkala 2003, 506–513.

³⁸³ Turpeinen 1986, 64–70, 77–88, 214–215.

³⁸⁴ VSA, väkilukutaulut, 1860–1869.

³⁸⁵ Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, minkälainen tauti tyfus todellisuudessa oli. Perinteisesti se on käännetty lavantaudiksi, mutta todennäköisesti tyfus on tarkoittanut myös muita tarttuvia kulkutauteja kuten pilkku- ja toisintokuumetta ja myös influenssaa. Turpeinen 1986, 42–43, 216; Vuorinen 2002, 319.

³⁸⁶ VSA, väkilukutaulut, v. 1867, 1868.

³⁸⁷ Turpeinen 1986, 71.

³⁸⁸ VSA, kuolleiden luettelo, 10.6.1867.

On todennäköistä, että heidän menehtymiseensä nälkävuodet liittyvät tavalla tai toisella. Tämän lisäksi kolmen naisen aviomies kuoli nälkävuosien aikaan tyfukseen.

6.2. Kuolema ja hautaaminen

Kaikki naiset eivät saavuttaneet 50. ikävuoden rajapyykkiä, sillä moni kuoli tätä nuorempaan. Taulukko 6 sivulla 82 osoittaa, että alle 30-vuotiaana kuoli kolme naista, ja 50-vuotiaana kuolleita oli jo 11, mikä tarkoittaa sitä, että 30–50 -vuotiaana kuoli yhteensä 8 naista. Naisten kohdalla lukuisat synnytykset heikensivät yleiskuntoa, mikä edesauttoi sairauksien tarttumista ja lisäsi kuoleman todennäköisyyttä. Aikuisiällä kuolleiden naisten kuolinsyitä tutkimusaineistossani olivat erilaiset kuumetaudit, keuhkotauti sekä vesitauti eli jonkinlainen pöhöttymä tai hengenahdistus. Alle 30-vuotiaana kuolleista naisista yksi kotona asunut naimaton nainen kuoli hukkumalla ja kaksi naista menehtyi erilaisiin sairauksiin. Käsityöläisen vaimo Anna Gretha Eriksson Nisu kuoli 24-vuotiaana vatsa- tai sydänvaivoihin sekä Lena Caisa Johansson Noppa 26-vuotiaana kuumeeseen. Hän oli synnyttänyt esikoisensa vain muutamaa viikkoa ennen kuolemaansa, jolloin voi olettaa, että kuume saattoi liittyä synnytykseen.³⁸⁹ Tutkimusaineistossani vain yksi nainen kuoli lapsivuoteeseen. Hän oli 31-vuotias Eva Stina Eriksson Nisu, joka kuoli viidennen lapsensa synnytyksessä maaliskuussa 1833. Lapsi oli syntynyt 27. helmikuuta, ja Eva Stinan kuolinpäiväksi on merkitty 11. maaliskuuta, joten Eva Stina on elänyt vielä lähes kaksi viikkoa synnytyksen jälkeen.³⁹⁰ Viljakkalassa vuosina 1820–1850 13 naista kuoli synnytyksissä.³⁹¹ Väestötilastot 1800-luvun puolivälistä kertovat, että maanlaajuisesti keskimäärin vain yksi nainen sadasta synnyttäjistä kuoli lapsivuoteeseen. Kaupungeissa kuolleisuus oli hieman yleisempää kuin maaseudulla.³⁹²

Vanhuksen kuolemaan suhtauduttiin yhteisössä eri tavalla kuin aikuisen, täysin työkykyisen henkilön kuolemaan. Etenkin pitkän elämän eläneiden raihaisten ja huonokuntoisten vanhusten kohdalla kuolema nähtiin helpotuksena, sillä kristillisen retoriikan mukaisesti kuoleminen tarkoitti maanpäällisten kärsimysten loppumista ja iankaikkisen elämän alkamista.³⁹³ Työkykyisen henkilön kuolemaa surtiin enemmän ja erilaisista syistä, sillä nuoren kuolema tarkoitti yhteisön työvoimapotentialin heikkene- mistä. Vanhuksen kuolemaan suhtauduttiin usein rationaalisemmin ja ajateltiin, että vanhus oli jo

³⁸⁹ VSA, kuolleiden luettelo, 26.11.1826, 25.4.1827, 9.3.1830.

³⁹⁰ VSA, kuolleiden luettelo, 11.3.1833; VSA, syntyneiden luettelo, 27.2.1833.

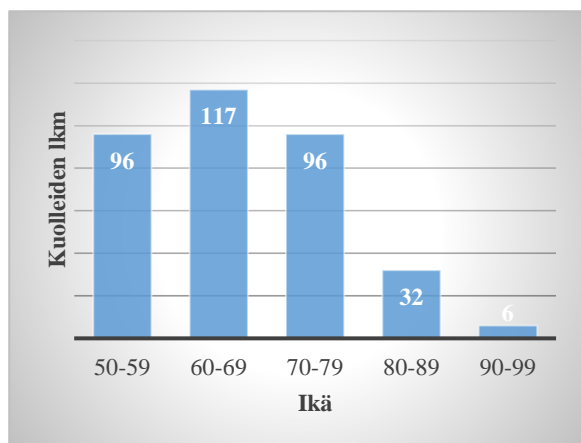
³⁹¹ VSA, väkilukutaulut v. 1820–1850.

³⁹² Suomen virallinen tilasto VI, v. 1865–1877, toinen vihko, s. 43.

³⁹³ Hovi 1999, 8–10.

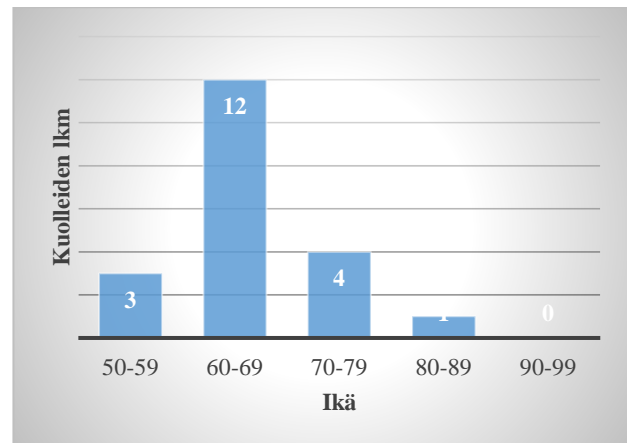
tehnyt oman osansa yhteisönsä hyväksi.³⁹⁴ 1800-luvulla suurin osa yli 50-vuotiaaksi eläneistä ihmisistä kuoli 60–70 -vuotiaana, vaikka aina on ollut myös niitä, jotka ovat eläneet lähes 100-vuotiaiksi. Väkilukutauluissa oli lueteltu kuolleiden henkilöiden iät viisivuotiskausittain aina 100 vuoteen asti. Myös yli 100-vuotiaille oli varattu oma sarakkeensa, mikä kertoo siitä, että erittäin vanhaksi eläminen ei ollut täysin mahdoton ajatus. Viljakkalan väkilukutauluja vuosilta 1855–1875 tarkastellessa huomaa, että kahdenkymmenen vuoden aikana yhteensä kuusi henkilöä elivät yli 90-vuotiaiksi. Kun harvat elivät edes 70-vuotiaiksi, tarkoitti tämä sitä, että jo alle 60-vuotias henkilö nähtiin yhteiskunnassa vanhana. Tätä näkemystä puoltaa myös se, että jo 62-vuotiaan henkilön kuolinsyyksi on kirjattu vanhuuden heikkous.³⁹⁵ Kaavioissa 8 ja 9 on esitetty yli 50-vuotiaaksi eläneiden henkilöiden kuolinikä sekä Viljakkalassa yleisesti että omassa aineistossani. Tutkimusaineistossani 23 naista eli yli 50-vuotiaaksi, mutta kuoliniän olen selvittänyt vain 20 henkilöltä. Digitoidut historiikirjat loppuvat Viljakkalan osalta vuoteen 1884 ja kolme naisista on kuollut vasta tämän jälkeen.

Kaavio 8: Yli 50-vuotiaana kuolleiden henkilöiden kuoliniät Viljakkalassa 1855–1875.

Lähde: VSA, väkilukutaulut, v. 1855–1875

Kaavio 9: Yli 50-vuotiaana kuolleiden henkilöiden kuolinikä tutkimusaineistossa.

Lähde: prosopografinen tietokanta.

Yleisesti vanhuksat ovat kuolleet erilaisiin hengityselinsairauksiin, kuten hengenahdistukseen ja keuhkotautiin, mutta myös kuumetaudit ovat olleet yleisiä.³⁹⁶ Varsinaisia tartuntatauteja kuolinsyynä on melko vähän. Vanhusten kohdalla yksi merkittävä kuolinsyy oli niin kutsuttu vanhuuden heikkous, johon kuoli suurin osa yli 60-vuotiaista henkilöistä. Iän karttuessa todennäköisyys kuolla ”vanhuuteen” kasvoi huomattavasti. Tämä kertoo siitä, että vanhuuteen kuoleminen oli kunniakas tapa kuolla,

³⁹⁴ Vilkuna 2010, 38.

³⁹⁵ Saman huomion on tehnyt myös Vilkuna (2010, 41–43). Hänen mukaansa esimerkiksi Turussa vuonna 1850 kuoli 27 61–70 -vuotiaasta henkilöä, ja vanhuus oli kuolinsyynä 13 tapauksessa.

³⁹⁶ Kuolinsyistä ja sairauksien kuvauksista kts. esim. Vuorinen 2002, 317–322.

eikä kuolinsyytä nähty tarpeelliseksi eritellä sen tarkemmin. Papin tekemä merkintä kuolinsyytä perustui lähinnä omaisten kuvauksiin, joten todelliset syyt kuoleman taustalla ovat voineet olla moninaiset. Näin ollen vanhuuteen kuolemista voi monelta osin verrata lasten kuolemiseen tuntemattomaan (lasten)tautiin.³⁹⁷ Omassa tutkimusaineistossani kolme naista kuoli vanhuuden heikkouteen. Yhden naisen, 89-vuotiaana kuolleen Margaretha Sikurin, kuolinsyyksi on merkitty tuntematon sairaus, mikä todennäköisesti on tarkoittanut samaa kuin kuoleminen vanhuuteen. Tutkimusaineistoni naisten kuolemat ikäryhmittäin on esitetty taulukossa 7.

Taulukko 7: Kuolleiden määrä ikäryhmittäin tutkimusaineistossa.

Ikä	Kuolleiden naisten lukumäärä
0–14 vuotta	23
15–29 vuotta	3
30–49 vuotta	8
yli 50 vuotta	23
Yhteensä	57

Lähde: prosopografinen tietokanta

Vainaja haudattiin yleensä noin viikon kuluttua kuolemasta. Vuodenaika vaikutti hautaamisen nopeuteen, siten että talvella kuoleman ja hautaamisen välissä saattoi olla viikkojakin, mutta kesällä hautajaiset pyrittiin pitämään muutaman päivän sisällä. Heti kuoleman jälkeen vainaja pestiin. Usein pesun suoritti omaiset, mutta pitäjissä on saattanut toimia myös ammattimaisia ruumiinpesijöitä. Usein vainajat haudattiin normaaleissa vaatteissa, mutta 1800-luvun puolivälissä alkoi yleistyä tapa, jonka mukaisesti vainajat haudattiin valkoisessa ruumispaidassa. Pesemisen ja pukemisen jälkeen ruumis siirrettiin ruumislaudalle ja asetettiin riiheen odottamaan hautaamista. Hautajaisia edeltävänä päivänä tai yönä läheiset kokoontuivat niin sanottuihin ruumiinvalvojaisiin. Talon väki teki ruumisarkun usein itse, ja taloissa olikin usein varalla puutavaraa ruumisarkun tekoa varten. Hautajaispäivän aamuna surutalosta lähti ruumissaatto, joka kuljetti vainajan kirkolle. Hautajaisissa pappi siunasi vainajan, ja kuten kaikista kirkollisista toimituksista, myös hautaamisesta pyydettiin maksua. Siunaaminen tapahtui suoraan haudalla, eikä vainajaa siirretty sisälle kirkkoon. Hautajaisiin kutsuttiin naapurit ja sukulaiset. Mitä varakkaampi ja arvostetumpi vainaja oli kyseessä, sitä näyttävämmät hautajaiset

³⁹⁷ Vilkuna 2010, 41–43.

usein olivat. Talojen emännät saatettiin haudata hyvinkin näyttävin menoin, mutta mökkien asukkaille ei usein voitu järjestää kovinkaan näyttäviä maahanpanijaisia.³⁹⁸

7. Yhteenveto ja päätelmät

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut talonpoikaisen syntyperän omaavien naisten elämänkaaria 1800-luvulla. Tutkielmaani varten keräsin 57 henkilöä käsittävän prosopografisen tutkimusaineiston, jonka avulla olen tehnyt päätelmiä siitä, minkälaiset elämänkaaret olivat mahdollisia 1800-luvun alussa syntyneille naisille. Tutkimusaineistoni naiset syntyivät Viljakkalassa vuosina 1800–1810. Syntyessään he kaikki edustivat talonpoikaissäätystä, mutta elämänkaaren edetessä tutkimukseni laajeni käsittämään oikeastaan koko maaseuturahvaan elämänkaarien laajan kirjon. Tutkielmassani olen tarkastellut muun muassa sitä, minkälaisia eroja eri yhteiskuntaryhmiä edustaneilla naisilla oli heidän elämänkaarissaan ja mistä nämä erot johtuivat.

Tutkimukseni liittyy henkilöhistorialliseen ja elämäkerralliseen tutkimukseen, sillä tutkielmaani varten selvitin yksilötasolla kaikkien 57 tutkimusaineistooni kuuluvien henkilöiden elämänkaaret syntymästä kuolemaan asti. Prosopografisesti ymmärrettynä tämä henkilöhistoriallinen tieto ei kuitenkaan ole ollut arvokasta sinällään, vaan naisten henkilöhistoriat on asetettu osaksi laajempaa kokonaisuutta ja olenkin käsitellyt tutkimusaineistoni naisia ryhmänä enkä niinkään yksilöinä. Toki ryhmästä erotuu yksilöitä, joiden elämänkaarien kiinnostavat yksityiskohdat olen nostanut esille tutkimuksessani, mutta silloinkin ne palvelevat lähinnä kokonaiskuvan hahmottamista osoittamalla sitä liikkumatilaa mitä 1800-luvun melko staattinen maaseutuyhteisö asujilleen tarjosi.

1800-luvun alkupuolen osalta maaseudun naisia on käsitelty tutkimuksessa hyvin vähän, ja myös elämänkaarinäkökulma on ollut tutkimuksessa aliedustettuna. Maaseudun naisten historiaa on lähestytty lähinnä työnteon kautta sekä tarkasteltu naisia osana perheitä ja yhteisöjä esimerkiksi avioitumisen ja äitiyden kautta. Pro gradu -tutkielmassani olen lähestynyt naisten elämää näiden osin itsensänselvien ja lähdeaineistosta kumpuavien teemojen kautta, mutta olen liittänyt tarkastelun osaksi elämänkaarinäkökulmaa, joka tarjoaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan henkilöhistoriallisen tutkimuksen tekemiseen. Elämänkaaritutkimus tähtää tutkittavien henkilöiden elämän hahmottamiseen kokonaisuutena osien sijaan. Tällöin voi ajeta uusia ulottuvuuksia keskeisten elämäntapahtumien, kuten avioitumisen tai lastensaannin teemoihin. Elämänkaarinäkökulman mukaisesti olen halunnut tutkielmassani korostaa sitä, että yksittäisillä tapahtumilla on juuret henkilöiden menneisyydessä ja

³⁹⁸ Lehikoinen 2011, 107–144, Talve 2012, 231–236.

seuraukset puolestaan näkyvät myöhemmissä elämänvaiheissa. Tarkastelemalla maaseudun naisia nimenomaan elämänkaaren näkökulmasta olen kyennyt hahmottamaan pitkän aikavälin syy- ja seuraussuhteita. Esimerkiksi lapsikuolleisuus vaikutti sisarusten sukupuoli- ja ikäjakaumaan, mikä puolestaan vaikutti naisten aikuistumisvaiheessa piikomis- ja avioitumiskäyttäytymiseen. Konkreettisesti tämä näkyi esimerkiksi avioitumisiän ja aviomiehen yhteiskunnallisen aseman vaihteluna, joilla puolestaan oli vaikutusta naisten hedelmällisyytikään ja lasten lukumäärään. Avioliiton kautta hankittu yhteiskunnallinen asema vaikutti koko myöhempään elämänkaareen esimerkiksi konkreettisen asuinpaikan, sosiaalisten suhteiden sekä aineellisten elinolojen kautta, mitkä lopulta kytkeytyivät osaksi vanhuuden elämänpiiriä. Yksittäistä elämäntapahtumaa ei näin ollen voi irrottaa laajemmasta kontekstista.

Tutkimusaineistoni naiset elivät lapsuutensa keskenään suhteellisen samankaltaisissa elinoloissa, sillä he kaikki olivat syntyneet talonpoikaissäättyyn. 1800-luvun maaseudulla vallinneen sisäisen hierarkian mukaisesti talonpojat olivat maaseuturahvaan ylin kerrostuma, joka pystyi nauttimaan aineellisesti ja taloudellisesti suhteellisen turvallisesta elämästä, minkä lisäksi he nauttivat usein korkeaa sosiaalista arvostusta. Myös talonpoikaiston sisällä ilmeni eriarvoisuutta, joka näkyi lähinnä varakuuseroina arkisessa toimeentulossa, talon koossa ja asukasmäärissä sekä paikassa yhteisön sisäisessä hierarkiassa, jota esimerkiksi kirkon istumajärjestys osoitti. Tutkimusaineistooni sisältyy myös kaksi esimerkkiä siitä, miten yhteiskunnallisen status on vaihtunut lapsuudessa: talollinen on siirtynyt torppariksi tai itselliseksi. Tämä muutos vaikutti perheen lasten elämään.

Talonpoikaistalojen lapset elivät ympäristössä, jossa yhteisöllisyydellä oli suuri merkitys. Lapsi liitettiin heti syntymänsä jälkeen osaksi ympäröivää perhettä, sukua ja yhteisöä, mikä konkretisoitui kasteessa. Tyttöä kasvatettiin emännän rooliin, mikä tarkoitti sitä, että työtä tehtiin omien taitojen ja voimien mukaan heti, kun se vain suinkin onnistui. Lasten merkitys perheissä määriteltiinkin pitkälti tulevaisuudenodotusten kautta: lapset olivat taloille arvokasta työvoimapotentiaalia ja vanhuudenturva ikääntyville vanhemmilleen. Lapsuuden elämänpiiri rakentui tiiviisti lapsuudenkodin ympärille ja useiden sukupolvien yhteistaloudet opettivat tyttärille yhteisön arvoja ja normeja, joita he myöhemmin sovelsivat elämässään.

Lapsikuolleisuus harvensi väestöä: vuosina 1800–1810 syntyneestä 57 talontyttärestä vain 34 selvisi lapsuudesta aikuisiän kynnykselle. Jopa 23 tyttöä kuoli ennen kuin ehti täyttää 15 vuotta. Alle vuoden ikäisenä menehtyi seitsemän lasta. Yleisin kuolinsyy lapsilla oli niin sanottu tuntematon lastentauti,

johon menehtyi tutkimusaineistossani yhteensä viisi tyttöä. Todellisuudessa luku on voinut olla isompikin, sillä viiden lapsena kuolleen tytön kuolinsyy ei ole tiedossa. Myös erilaiset kulkutautiepidemiat – erityisesti vuoden 1809 punatautiepidemia – aiheuttivat lukuisten lasten ja hieman vanhempienkin henkilöiden kuoleman.

Lapsuus päättyi suunnilleen 15-vuotiaana, jolloin naiset kävivät rippikoulun. Rippikoulu oli paitsi aikuisuuteen valmistava siirtymäriitti, myös kirkon tapa kontrolloida jäseniensä lukutaitoa sekä kristinopin tuntemusta. Rippikoulu oli asetettu vihkimisen edellytykseksi, millä varmistettiin se, että käytännössä kaikki suorittavat sen. Rippikoulun käyminen ei muuttanut naisten elämää juurikaan, sillä talonpoikaisperheiden lapset pystyivät asumaan suhteellisen vanhoiksi lapsuudenkodeissaan, eikä avioitumisenkaan suhteen ollut monilla kiire, vaikka naisilla oli siihen periaatteessa lupa 15 vuotta täytettyään. Vastuut ja rooli lapsuudenkodissa ovat saattaneet muuttua konfirmoinnin myötä, mutta kovin radikaaleja muutoksia ei naisten elämässä tuntunut tapahtuvan kuin vasta 20. ikävuoden tienoilla.

Suunnilleen 20-vuotiaana naisten elämänkaarissa alkoi vaihe, jossa heidän eteensä tuli erilaisia valintoja ja mahdollisuuksia. Nämä nuoruudessa tehdyt päätökset, jotka saattoivat joissain tapauksissa olla pakonkin sanelemia, määrittivät pitkälti sen, minkälaiseksi naisen myöhempi elämänkaari muotoutui. Toisin sanoen suhteellisen samoista lähtökohdista lähtöisin olevien naisten elämänkaaret alkoivat eriytyä noin 17–25 -vuotiaana, mikä johtui nuoruudessa tehdyistä valinnoista ja pakon sanelemissa ratkaisuista. Lapsuudenkodin taloudellinen tilanne, naisen sijoittuminen sisarusjärjestyksessä sekä muut hänen nuoruuden elämänpiiriinsä vaikuttaneet tekijät määrittivät sen, minkälaisen suunnan hänen elämänsä tässä kohtaa sai.

Ensimmäinen vaihtoehto oli avioitua nuorena suoraan lapsuudenkodista. Tutkimusaineistoni naiset solmivat ensimmäisen avioliittonsa keskimäärin 25-vuotiaana, mikä tarkoittaa sitä, että alle 25-vuotiaat voidaan määritellä nuoriksi avioitujiksi. Nämä naiset avioituivat useimmiten talojen tulevien isäntien kanssa, mikä talontytärten keskuudessa oli selvästi avioliiton solmimista koskeva ihanne. Tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneestä naisesta 13 elämänkaari noudattelee tätä kaavaa, ja heistä kuusi avioitui talollisen kanssa. Lopuista seitsemästä kaksi naista avioitui torpparin kanssa, kolme käsityöläisen kanssa ja kaksi asui aviomiehensä kanssa muutaman vuoden lapsuudenkodissa. Suhteellisen nuorena solmittu avioliitto tarkoitti myös suurta lapsilukua, mikäli nainen ei kuollut hedelmällisessä iässä. Alle 25-vuotiaana ensimmäisen lapsensa saaneet naiset saattoivat synnyttää jopa puolet enemmän kuin ne naiset, jotka solmivat avioliiton myöhemmällä iällä ja siten aloittivat myös lastensaannin

iäkkäämpinä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että synnytyksiä kertyi heille yhteensä hieman alle kymmenen.

Toinen vaihtoehto oli asua lapsuudenkodissa suhteellisen vanhaksi ja solmia avioliitto vasta vanhemmalla iällä, hieman alle 30-vuotiaana. Nämä naiset olivat usein hieman varakkaampien talojen nuorimpia tyttäriä, joiden isosiskot olivat jo avioituneet talollisten kanssa, mikä puolestaan tarkoitti sitä, että nuorempien siskojen avioliittomahdollisuudet talollisen kanssa heikkenivät. Tämä johtui siitä, että tyttären naittaminen talolliselle vaati varoja, sillä myötäjäiset lankesivat vaimon kotitalon maksettaviksi. Tämä tarkoitti myös sitä, että harva iäkkäämpänä avioitunut solmi avioliittoa talollisen kanssa, vaan useimmiten aviomieheksi valittiin torppari tai käsityöläinen. Omassa tutkimusaineistossani yhdeksän lapsuudenkodeissaan asunutta naista solmii avioliiton yli 25-vuotiaana. Kaksi heistä avioitui talollisen, kolme käsityöläisen ja neljä torpparin kanssa. Myöhään solmittu avioliitto korreloi luonnollisesti myös lapsiluvun kanssa, sillä noin 30-vuotiaana esikoisensa saaneilla naisilla synnytyksiä oli usein vain muutama.

Kolmannen ryhmän muodostaa ne naiset, jotka muuttivat lapsuudenkodistaan pois suhteellisen nuorina, usein 20. ikävuoden molemmin puolin, mutta avioitumisen sijaan he toimivat muutamasta vuodesta useisiin kymmeneen vuosiin palkollisena. Tutkimusaineistossani heitä oli yhdeksän. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naiset pestautuivat piioiksi taloihin ja torppiin, ja elättivät siellä itsensä omalla työllään. Suurin osa heistäkin avioitui muutaman vuoden palveluksessa olon jälkeen, mutta piikana toimiminen oli selvästi laskenut heidän asemaansa avioliittomarkkinoilla, eikä yksikään heistä avioitunut talollisen kanssa. Tähän ryhmään kuuluneet avioituivat hyvin usein niin ikään palkollisina toimineiden renkien kanssa, ja joissakin tapauksissa tuore aviopari perusti yhdessä torpan, mikäli sellaista ei ollut tarjolla perintönä. Joskus vastaviihitty aviopari jatkoi palkollisena toimimista muutaman vuoden avioitumisen jälkeen, mutta usein lasten syntymisen myötä perhe asettui aloilleen itsellisiksi tai torppareiksi.

Palkollisena toimineet naiset – etenkin he, jotka avioituivat palkollisena toimineiden miesten kanssa – erottuvat tutkimusaineistosta ryhmänä, joka vaihtoi asuinpaikkaa ja usein myös yhteiskunnallista statustaan usean kerran elämänsä aikana. Sen sijaan talonpojan ja monesti myös torpparin kanssa avioliiton solmineet naiset pysyivät tiiviisti samassa asuinympäristössä ja yhteiskuntaryhmässä koko elämänsä ajan. Tämä konkretisoitui niillä kolmella naisella, joiden aviomies tuli vaimonsa lapsuudenkotiin kotivävyksi. Erityisen monta asuinpaikkaa oli naisilla, jotka toimivat lähes koko elämänsä palkollisena, sillä tapana oli yleensä, että taloa vaihdettiin lähes joka vuosi. Piikana toimiminen olikin

yksi toimeentulomahdollisuus naimattomille naisille, ja tutkimusaineistossani yksi naimattomaksi jäänyt nainen toimi palkollisena käytännössä koko ikänsä. Toisena vaihtoehtona naimattomilla naisilla oli elää lapsuudenkodissaan sukulaisten armeliaisuuden varassa. Myös tästä on tutkimusaineistossani yksi esimerkki. Naimattomaksi jääminen osoittaa hyvin sen, minkälaisia vaikutuksia elämänkaaren eri vaiheissa tehdyillä valinnoilla tai pakon sanelemilla ratkaisuilla oli elämänkaaren myöhemmissä vaiheissa. Naimattomuuden syitä voi lähteä etsimään esimerkiksi naisten lapsuudenperheen muuttuneesta tilanteesta ja seuraukset voi jäljittää vanhuuden elämänpiiriin ja elinoloihin. Tämä osoittaa, että elämänkaaren eri vaiheet rakentuivat aikaisempien vaiheiden varaan eivätkä siten muodostuneet tyhjästä.

Avioliiton kautta hankittu yhteiskunnallinen status määritteli aikuisuuden elämänpiiriä, mutta sillä oli merkittävä rooli myös naisten vanhuudessa. Ne henkilöt, jotka olivat solmineet avioliiton ja saaneet lapsia, saivat useimmiten vanhuuden elantonsa syytinkijärjestelmän kautta. Tällöin he jäivät asumaan siihen taloon tai torppaan, mitä olivat itse emännöineet, mutta pojan tai tyttären avioituttua ja tuotua miniän tai vävyn taloon, vetäytyivät usein sivuun talonpidosta ja alkoivat viettää eläkepäiviä. Syytingille jäätiin melko nuorena, hieman yli 50-vuotiaana, mikä tarkoitti sitä, että monilla saattoi olla edessä muutamakin vuosikymmen syytingilläoloa. Naisten kohdalla ikä toi usein mukanaan leskeyden, mikä ei juurikaan muuttanut syytinkiläisten elämää, mutta syytinkijärjestelmän ulkopuolella oleville naisille leskeys merkitsi usein sosiaalista laskua. Lasten merkitys vanhuudenturvana oli suuri, sillä 23 yli 50-vuotiaaksi eläneestä naisesta jopa 19 vietti vanhuutensa lastensa elättäminä. Ne neljä, joilla tällaista mahdollisuutta ei ollut, olivat joko lapsettomia tai yhteiskunnalliselta statukseltaan suhteellisen heikossa asemassa.

Kuolema kulki erottamattomana osana elämää koko elämänkaaren ajan. Tämä näkyi jo lapsuudessa ja lapsikuolleisuusluvuissa, mutta myös aikuisikään selvinneet naiset joutuivat elämään maailmassa, jossa kuolema oli jatkuvasti läsnä. Tämä näkyi omien lasten kuolemina, nuorella iällä leskeksi jäämisenä ja tietenkin myös oman kuoleman kohtaamisena. Kuolleisuus oli yleistä myös aikuisväestössä, ja tutkimusaineistoni 34 aikuiseksi eläneestä naisesta 11 kuoli ennen kuin ehti täyttää 50 vuotta. Vanhuudessa kuolema oli lopulta väistämätöntä, ja vanhuksen kuolemaan myös suhtauduttiin yhteisöissä erilailla kuin nuoren henkilön kuolemaan. Vanhuuden voi katsoa 1800-luvulla alkavan noin 50–60 -vuotiaana, ja suurin osa vanhoiksi eläneistä naisista kuoli 60–70 -vuotiaana. Monet ehtivät todistaa myös yhteiskuntaa ravistelleet katovuodet 1860-luvun lopulla.

Naisten elämänkaarit eivät rakentuneet tyhjiössä, vaan naisten elämään vaikutti suuresti heitä ympäröivän yhteisön tavat ja normit, jotka olivat rakentuneet vuosisatojen takaa periytyneiden yhteisöllisten käytäntöjen pohjalta. Kirkko sääтели voimakkaasti kansan elämää 1800-luvulla. Ajanjaksoa 1600-luvulta 1850-luvulle on luonnehdittu luterilaisen yhtenäiskulttuurin ajaksi ja kirkon voimakas kontrolli kansaan antaakin leimansa myös aikakauden ihmisten elämänkaarien tarkasteluun. Tästä on osoituksena monet elämänkausirivit, kuten esimerkiksi kaste, vihkiminen ja hautaaminen, joihin kirkko toiminnallaan osallistui ja joita se sääтели lähinnä kirkkolain pohjalta.³⁹⁹ Vaikka vähittäistä maallistumista tapahtui, voidaan kirkon katsoa muodostaneen sen tahon, joka voimakkaimmin kontrolloi ja sääтели kansan elämää läpi 1800-luvun. Kirkonmenot olivat tuon ajan julkisen toiminnan ja tiedottamisen tärkein muoto ja saarnassa opetettiin kansalle oikeaa kristillisyyttä ja kristillisiä hyveitä. Kirkko myös osallistui rangaistusten jakamiseen, mikäli käytöshäiriöitä ilmeni ja kirkon moraalisia ohjesääntöjä rikottiin.

Kirkolla ja uskonnolla oli tärkeä rooli yhteisön arvojen määrittelijänä, mutta monessa kohtaa voi huomata, että kirkon opit eivät kaikilta osin vastanneet kansan käsityksiä norminmukaisesta elämästä. Tämän huomaa esimerkiksi sukupuolimoraalia ohjaavista käytännöistä, joihin kirkolla oli melko tiukka kanta, mutta joihin kansa suhtautui kevyemmin. Konkreettisina esimerkkeinä voi mainita tavon, jossa aviopuolisot ovat aloittaneet sukupuolielämän jo ennen vihkimistä tai sen, että yhteisö ei suoraan hylännyt tai tuominnut aviottoman lapsen saanutta naista. Tutkimusaineistossani on esimerkkejä siitä, miten aviottoman lapsen saanut nainen sai jäädä asumaan lapsuudenkotiinsa tai säilyttää työpaikkansa. Toki kirkon moraaliovit olivat iskostuneet syvälle kansan mieliin, sillä kaikesta huolimatta esiaviollista sukupuolielämää paheksuttiin ja pidettiin moraalisesti arveluttavana.

Kirkon luoman yhteisöllisyyden ohella maallinen yhteisöllisyys näytteli naisten elämänkaarissa merkittävää roolia. Tällöin korostuivat etenkin sukulais- ja naapurussuhteet, mikä näkyi esimerkiksi lasten kummivalinnoissa ja avioliittojen solmimisessa. Useiden naisten elämänpiiri ei juurikaan muuttanut avioitumisen tai kotoa muuttamisen myötä, sillä lapsuudenkodista ei yleensä lähdetty kovin kauaksi. Viljakkalan sisälle jääneet henkilöt tapasivat tuttujaan kirkonmäellä ja muissa kylän yhteistapahtumissa, ja pitäjän ulkopuolellekin lähteneet asuivat usein melko lähellä lapsuudenkotejaan, vaikka pitäjä tai seurakunta olisikin vaihtunut. Tällöin voi tehdä sen oletuksen, että lapsuudenperhe on säilynyt monilla tiiviinä osana ihmissuhdeverkostoa myös aikuisiällä.

³⁹⁹ Suomessa oli aina vuoteen 1869 voimassa vuoden 1686 kirkkolaki. Laki oli peräisin ajalta, jolloin luterilaisen puhtasoppisuuden kausi oli voimakkaimmillaan, mikä heijastui myös lain tiukkoihin säästöksiin oikeaoppisesta uskosta. Parvio 1968, 113.

Talonpoikaisen syntyperän omaavat maaseudun naiset elivät elämänsä edellä kuvatun yhteisön sisällä. Heidän elämänkaarensa muotoutuivat yhteisön normien ja käytäntöjen rakentamina, mutta toisaalta heidän elämänkaarensa luovat nykyajassa elävälle henkilölle käsityksiä siitä, mistä tämä yhteisö rakentui. Näin ollen naisten elämänkaaria tutkimalla voi vastata kysymyksiin siitä, minkälaisista elementeistä heidän arkensa rakentui, minkälaisia ihmissuhteita he solmivat ja minkälaisessa fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä he elämänsä elivät. Samalla voi tarkastella sitä, minkälaisia mahdollisuuksia yksilöllä oli toimia yhteisönsä sisällä ja miten yhteisön odotuksen yksilöä kohtaan muuttivat elämänkaaren eri vaiheissa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Henkikirjat (katsottu Digitaaliarkistosta [<http://digi.narc.fi/digi/>])

Turun ja Porin läänin henkikirjat

Henkikirjat v. 1800 – 1810, 1840, 1845

Läänintilit (katsottu Digitaaliarkistosta [<http://digi.narc.fi/digi/>])

Turun ja Porin läänin tilejä

Maakirjat v. 1795, 1805

Maanmittauslaitoksen arkisto

Suomen yleiskartta, 1866. Mittakaava 1:400000. Karttalehdet E2 ja E3.

Seurakuntien arkistot (katsottu Digitaaliarkistosta [<http://digi.narc.fi/digi/>] sekä Suomen sukuhistoriallisen yhdistyksen internet-sivuilta [<http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm>])

Hämeenkyrön seurakunnan arkisto (HSA)

Kirkonkassan tilit 1751–1844

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1832–1890

Kuulutettujen luettelot 1819–1862

Pää- ja rippikirjat 1767–1783, 1784–1805, 1814–1822, 1823–1829, 1829–1836, 1837–1843, 1844–1850, 1851–1857, 1858–1864, 1865–1871, 1872–1880

Rippilasten luettelot 1803–1855

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1826 – 1847, 1848–1890

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1774–1821, 1822–1834, 1835–1870

Vihittyjen luettelot 1750–1847, 1848–1890

Väkilukutaulukot 1749–1850, 1851–1877

Ikaalisten seurakunnan arkisto (ISA)

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1826–1879

Pää- ja rippikirjat 1822–1829, 1830–1838, 1838–1844, 1854–1851, 1852–1858, 1859–1866, 1867–1873, 1874–1883

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1818–1858

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1789–1825, 1826–1858

Vihittyjen luettelot 1817–1891

Kurun seurakunnan arkisto (KSA)

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1775–1843, 1835–1858, 1859–1883

Pää- ja rippikirjat 1822–1829, 1830–1837, 1838–1844, 1846–1852, 1853–1859, 1860–1866, 1867–1873, 1874–1883

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1817–1836, 1837–1867

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1775–1834, 1835–1858

Vihittyjen luettelot 1775–1834

Pomarkun seurakunnan arkisto (PSA)

Pää- ja rippikirjat 1836–1842, 1843–1849, 1850–1856, 1857–1863, 1864–1870

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1805–1870

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1839–1863

Teiskon seurakunnan arkisto (TSA)

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1836–1866

Pää- ja rippikirjat 1820–1827 (Turun lääni), 1828–1834 (Turun lääni), 1835–1841 (Hämeen lääni), 1842–1849, 1850–1856, 1857–1864, 1865–1871, 1872–1881

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1811–1845, 1846–1869

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1810–1835, 1836–1854, 1855–1871

Viljakkalan seurakunnan arkisto (VSA)

Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1796–1832, 1833–1876, 1877–1884

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot 1824–1840, 1840–1863

Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1796–1851, 1852–1876

Pää- ja rippikirjat 1806–1817, 1818–1824, 1825–1832, 1833–1839, 1842–1849, 1856–1864, 1865–1871, 1872–1881

Vihittyjen luettelot 1825–1855, 1857–1876

Väkilukutaulut 1806–1860, 1862–1877

II PAINETUT LÄHTEET

Kirkko-laki ja Ordningi 1686. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomenoksesta. XV. Lucu. Kihlaamisest ja Awiokäskystä. Toim. Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila, Martti Parvio. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 444. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Juva, 1986.

Kirkko-menoin käsi-kirja Evangelisille Lutheruksen Seurakunnille Wenäjällä. Pietari, 1835.

Ruotsin waltakunnan laki, hyväksytty ja noudatettavaksi otettu waltiopäivillä vuonna 1734. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia. Helsinki, 1865.

Suomen virallinen tilasto VI. Väestötilasto 1865–1877. Ensimmäinen ja toinen vihko. Helsinki, 1870.

III KIRJALLISUUS

Aalto, Seppo, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina – Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700.* Suomen historiallinen seura: Helsinki, 1996.

Alapuro, Risto, 'Sosiologia, historia ja paikallishistoria'. Teoksessa Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka, Teräs, Kari (toim.), *Kaikella on paikkansa – Uuden paikallishistorian suuntaviivoja.* Vastapaino: Tampere, 2010.

Alwin, Duane, 'Life Course, life cycle, life history, life span and life stage'. Teoksessa Runehov, Anne, Oviedo, Lluís (toim.), *Encyclopedia of Sciences and Religions.* Springer: 2013.

Arajärvi, Kirsti, *Vesilahden historia.* Vesilahden seurakunta ja kunta: Vesilahti, 1985.

Asiakirjojen käyttörajoitukset. Arkistolaitoksen Internet-sivut. [<http://www.arkisto.fi/fi/aineistot/asiakirjojen-kaeyttoerajoitukset>] Katsottu 15.10.2015.

Bennett, Judith, Froide, Amy, 'A Singular Past'. Teoksessa Bennett, Judith, Froide, Amy (toim.), *Singlewomen in the European Past 1250–1800.* University of Pennsylvania Press: Philadelphia, 1999.

Ben-Shlomo, Yoav et al. 'Glossary: Life course epidemiology'. *J Epidemiol Community Health* 2003; 57; 778–783.

Dunderfelt, Tony, *Elämäntutkimuspsykologia.* WSOY: Helsinki, 2011.

Frances, Catherine, 'Making marriages in early modern England: rethinking the role of family and friends'. Teoksessa Erickson, Amy Louise, Ågren, Maria (toim.), *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900.* Ashgate: Kent, 2005.

Eales, Jacqueline, *Women in Early Modern England.* UCL Press: Lontoo, 1998

Eilola, Jari, '”Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin” – patriarkaalisuus, puolisoitten välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen'. Teoksessa Einonen, Piia, Karonen, Petri (toim.), *Arjen valta – Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860).* SKS: Helsinki 2002.

Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina. 'Ajan ja paikan muovaamat yhteisöt'. Teoksessa Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina (toim.), *Yhteisöllisyyden perintö – Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla.* SKS: Helsinki, 2013.

- Elder, Glen, Giele, Janet, 'Life Course Research – Development of the Field'. Teoksessa Elder, Glen, Giele, Janet (toim.), *Methods of the Life Course Research – Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc., 1998.
- Elder, Glen, 'Time, Human Agency, and Social Change: Perspectives on the Life Course'. *Social Psychology Quarterly* 1994, Vol. 57, No. 1.
- Elomaa, Hanna, 'Mikrohistoria johtolankojen jäljillä'. Teoksessa Immonen, Kari, Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. SKS: Helsinki, 2001.
- Erickson, Amy Louise, 'The marital economy in comparative perspective'. Teoksessa Erickson, Amy Louise, Ågren, Maria (toim.), *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*. Ashgate: Kent, 2005.
- Eräutuuli, Matti, Leino, Jarkko, Yli-Luoma, Pertti, *Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä*. Kirjayhtymä Oy: Helsinki, 1994.
- Forsius, Arno, *Punatauti eli shigelloosi*. [<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/punatauti.html>]. Luettu 15.3.2016.
- Haapala, Pertti, *Sosiaalishistoria – Johdatus tutkimukseen*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1989.
- Hakosalo, Heini, 'Tasohyppelyä – Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus'. Teoksessa Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne, Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. SKS: Helsinki, 2014.
- Harjula, Minna, *Vaillinaisuudella vaivatut – Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 1996.
- Harmainen, Antti, Pollari, Mikko, 'Biografian mahdollisuuksista ja rajoista työväenliikkeen ja teosofian tutkimuksessa'. Teoksessa Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne, Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. SKS: Helsinki, 2014.
- Heikinmäki, Maija-Liisa, *Suomalaiset häätävät*. Otava: Helsinki, 1981.
- Helén, Ilpo, *Äidin elämän politiikka – Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus: Tampere, 1997.
- Helsti, Hilikka, *Kotisyntyysten aikaan – Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. SKS: Helsinki, 2000.
- Hovi, Kalervo, 'Kun aika loppuu – kuolema historiassa'. Teoksessa Kuparinen, Eero (toim.), *Kun aika loppuu – Kuolema historiassa*. Turun yliopisto: Turku, 1999.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Saarimäki, Pasi, 'Syntymän pitkä kaari'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Saarimäki, Pasi (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012.

- Häggman, Kai, *Johdatus perhehistoriaan*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsingin yliopisto: Helsinki, 1996.
- Häggman, Kai, 'Pitkä tie ulkoluvusta järjestelmälliseen lukemisen taitoon'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Häkkinen, Antti, 'Elämä täynnä kärsimystä'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Häkkinen, Ismo, 'Syytinkiläinen elää kiusallaankin: Vanhempien valtaa ja perheväkivaltaa 1800-luvun puolivälin Suomessa'. Teoksessa Oittinen, Riitta, Pitkänen, Kari (toim.), *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – tutkielma suomalaisen vanhuuden historiasta*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos: Helsinki, 1991.
- Hämäläinen-Forslund, Pirjo, *Maammon marjat – entisaikain lasten elämää*. WSOY: Porvoo 1987.
- Immonen, Kari, 'Naisen elämä – määrätty ja määritelty'. Teoksessa Immonen, Kari (toim.), *Naisen elämä – Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Otava: Helsinki, 1990.
- Johansen, Hanne Marie, 'Marriage or money? Legal actions for enforcement of marriage contracts in Norway'. Teoksessa Erickson, Amy Louise, Ågren, Maria (toim.), *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*. Ashgate: Kent, 2005.
- Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia*. WSOY: Helsinki, 1942.
- Jutikkala, Eino, *Kuolemalla on aina syynsä – Maailman väestöhistorian ääriiviivoja*. WSOY: Helsinki, 1994.
- Jutikkala, Eino, 'Maatalouspolitiikka'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Kaarninen, Mervi, 'Koulu ja kansa'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Kaivola, Terttu (toim.), *Kahden kauppa – Juhlatietoa, kuvia ja kertomuksia suomalaisista häistä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1995.
- Kaivola, Terttu, *Lasten juhlat – Rotinoista rippikouluun*. SKS: Helsinki, 1998.
- Karonen, Petri, 'Moninainen patriarkalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat'. Teoksessa Eimonen, Piia, Karonen, Petri (toim.), *Arjen valta – Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. SKS: Helsinki 2002.
- Kaskimies, Jussi, Sinisalo, Hannu, *Viljakkala – pitäjä Pirkanmaalta*. Viljakkalan kunta: 1979.
- Katajala-Peltomaa, Sari, Vuolanto, Ville, *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla*. Gaudeamus: Helsinki, 2013.

- Keats-Rohan, K. S. B., 'Biography, Identity and Names: Understanding the Pursuit of the Individual in Prosopography'. Teoksessa K. S. B. Keats-Rohan (toim.), *Prosopography. Approaches and Applications – A handbook*. University of Oxford: Oxford, 2007.
- Keinänen, Marja-Liisa, 'Vastasyntyneen muovaaminen lapseksi – Syntymän jälkeiset rituaalit ja lapsen sosiaalinen syntymä suomalaisella maaseudulla 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Saarimäki, Pasi (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012.
- Konstnärslexikonett Amanda*, Clemet Håkansson [http://www.lexikonettamanda.se/show.php?aid=15189]. Luettu 24.11.2016.
- Korhonen, Teppo, 'Koneiden aika alkamassa'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Aitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Pitkänen, Kari, 'Suomalaisten väestöllinen elämäntilasto ja tarinoita'. Teoksessa Heikkinen, Eino, Tuomi, Jouni (toim.), *Suomalainen elämäntilasto*. Tammi: Helsinki, 2000.
- Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo, Pitkänen, Kari, 'Väestötutkimuksen kohteena'. Teoksessa Koskinen, Seppo, (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Helsinki, 2007.
- Koskivirta, Anu, 'Kansan ja esivallan kohtaamisista esiteollisen ajan Suomessa'. Teoksessa Häggman, Kai (toim.), *Suomalaisen arjen historia - Säätyn Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo, 2007.
- Kotilainen, Sofia, 'Kauaskantoisia päätöksiä elämän alkutaipaleella'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Saarimäki, Pasi (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012.
- Kuuliala, Wiljo-Kustaa, *Entisajan talonpoikaisyhteisö ja kirkko*. WSOY: Porvoo, 1960.
- Laine, Esko, Laine, Tuija, 'Kirkollinen kansanopetus'. Teoksessa Hanska, Jussi, Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Huoneentaulun maailma – Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS: Helsinki 2010.
- Lappalainen, Jussi, Ericson Wolke, Lars, Pylkkänen, Ali, *Suomen sodan historia 1808–1809*. SKS: Helsinki, 2008.
- Lehikoinen, Heikki, *Katkerä Manalan kannu – Kuoleman kulttuurihistoria Suomessa*. Teos: Helsinki, 2011.
- Lehtonen, Heikki, *Yhteisö*. Vastapaino: Tampere, 1990.

- Lempiäinen, Pentti, *Kastekäytännöt Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvuilla*. Suomen kirkkohistoriallinen seura: Helsinki, 1965.
- Löfström, Jan, *Sukupuoliero agraarikulttuurissa – ”Se nyt vaan on semmonen”*. SKS: Helsinki, 1999.
- Macfarlane, Alan, *Marriage and Love in England 1300–1840*. Basil Blackwell: Oxford, 1986.
- Markkola, Pirjo, Kaarninen, Mervi, 'Naishistoria murrosiässä'. *Historiallinen aikakauskirja* 1/1992, 37–42.
- Markkola, Pirjo, *Maaseudun naisen elämänkaari ensimmäisellä teollistumiskaudella – Tutkimus Hämeen maaseudulla 1800-luvulla syntyneiden naisten elämänvaiheista*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1984.
- Markkola, Pirjo, 'Emännäksi, piiiaksi vai tehtaaseen. Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheista 1830-luvulta 1930-luvulle'. Teoksessa *Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta*. Tampereen Yliopisto: Tampere, 1986.
- Markkola, Pirjo (a), 'Maaseudun työläisvaimot'. Teoksessa Laine, Leena, Markkola, Pirjo (toim.), *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino: Tampere, 1989.
- Markkola, Pirjo (b), *Naisten ansiotyö maatalousyhteiskunnassa – Tutkimus Hämeen maaseudun naisista 1870-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan*. Suomen historian lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto: Tampere, 1989.
- Markkola, Pirjo, 'Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet'. *Historiallinen aikakauskirja* 1/2003, 53–63.
- Markkola, Pirjo, *Ikaalisten entisen emäpitäjän historia III: Suuresta Pohjan sodasta pitäjänjakoon 1721–1852*. Ikaalisten kunta, 2006.
- Markkola, Pirjo (a), 'Kirkonmäellä ja pappilassa – Papiston monisäikeinen rooli'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Markkola, Pirjo (b), 'Suomalaisen naisen ja miehen elämänkaari'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin, 'Historian ja naistutkimuksen välissä – Naishistoria Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin'. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 1/2014, 44–56.
- Mayer, Karl, 'The sociology of the life course and life span psychology – diverging or converging pathways?' Teoksessa Staudinger, Ursula, Lindenberger, Ulman (toim.), *Understanding Human Development: Lifespan Psychology in Exchange with Other Disciplines*. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht, 2002.

- Metsämuuronen, Jari, 'Laadullisen tutkimuksen perusteet'. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.), *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. International Metahelp Ky: Helsinki, 2006.
- Miettinen, Tiina, *Huonosti vartioidut tyttäret – Avioton syntyvyys ja avioliitto hauholaisissa perheissä Ruotsin ajan lopulla*. Lisensiaatintyö. Tampereen yliopisto: Tampere, 2002.
- Miettinen, Tiina, *Ihanteista irrallaan – Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Tampereen Yliopisto: Tampere, 2012.
- Miettinen, Tiina, *Piikojen valtakunta – Nainen, työ ja perhe 1600–1700 -luvuilla*. Atena: Jyväskylä, 2015.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli, 'Verotus, autioituminen ja väenotot'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Nallinmaa-Luoto, Terhi, *Hämeenkyrön historia II – Vuodesta 1722 vuoteen 1865*. Hämeenkyrön kunta ja seurakunta: 1990.
- Nieminen, Armas, *Taistelu sukupuolimoraalista*. Helsingin yliopisto: Helsinki, 1951.
- Nieminen, Mauri, *Väestötilastoja 250 vuotta – Katsaus väestötilaston historiaan vuosina 1749–1999*. Tilastokeskus: Helsinki, 1999.
- Notkola, Irma-Leena, Ruokolainen Anne, 'Hedelmällisyys'. Teoksessa Koskinen, Seppo et al. (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Helsinki 2007.
- Oittinen, Riitta, 'Kansainvälisestä vanhuuden historian tutkimuksesta'. Teoksessa Oittinen, Riitta, Pitkänen, Kari (toim.), *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – tutkielma suomalaisen vanhuuden historiasta*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos: Helsinki, 1991.
- Ojanen, Eero, *Lapsen filosofia*. Kirjapaja: Helsinki, 2014.
- Ollila, Anne, 'Mitä mikrohistoria on?'. Teoksessa Mäkinen, Katariina, Rossi, Leena (toim.), *Rakkaudesta, ihanteita ja todellisuutta – Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Turun yliopisto: Turku, 1995.
- Parvio, Martti, 'Vuoden 1571 kirkkojärjestyksestä vuoden 1686 karoliiniseen kirkkolakiin'. Teoksessa Hellemaa, Lahja-Irene, Jussila, Anja, Parvio, Martti (toim.), *Kircko-Laki Ja Ordningi 1686 – Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta*. SKS: Helsinki 1986.
- Pitkänen, Kari, 'Johdanto'. Teoksessa Oittinen, Riitta, Pitkänen, Kari (toim.), *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – tutkielma suomalaisen vanhuuden historiasta*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos: Helsinki, 1991.

- Pitkänen, Kari, 'Sanasto'. Teoksessa Koskinen, Seppo et al. (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Helsinki 2007.
- Pitkänen, Kari, 'Suomen väestön historialliset kehityslinjat'. Teoksessa Koskinen, Seppo et al. (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Helsinki 2007.
- Pulma, Panu, 'Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen – Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa'. Teoksessa Pulma, Panu, Turpeinen, Oiva (toim.), *Suomen lastensuojelun historia*. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki, 1987.
- Pulma, Panu, 'Naishistorian vuosikymmen'. Teoksessa Ahtiainen, Pekka, et al. (toim.), *Historia nyt – Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY: Helsinki, 1990.
- Pulma, Panu, 'Maalaiselämän hidas muutos'. Teoksessa Häggman, Kai et al. (toim.), *Suomalaisen arjen historia – Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo 2007.
- Purhonen, Semi, *Sukupolvien ongelma – tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopisto: Helsinki, 2007.
- Pylkkänen, Anu, 'Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922'. Teoksessa Rahikainen, Marjatta, Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Työteliäs ja uskollinen – Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS: Helsinki, 2006.
- Pylkkänen, Anu, 'Holhouksen historiaa'. Teoksessa Letto-Vanamo, Pia (toim.), *Suomen oikeushistorian pääpiirteet – Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Gaudeamus: Helsinki, 1991.
- Pökälä, Marja-Liisa, 'Vanhuus ja vanheneminen 1800-luvun suomalaisten elämänkerroissa ja muistelmassa'. Teoksessa Oittinen, Riitta, Pitkänen, Kari (toim.), *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – tutkielma suomalaisen vanhuuden historiasta*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos: Helsinki, 1991.
- Rahikainen, Marjatta (a), 'Kadonneen työn jäljillä'. Teoksessa Rahikainen, Marjatta, Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Työteliäs ja uskollinen – Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS: Helsinki, 2006.
- Rahikainen, Marjatta (b), 'Maatalouden piikat pitäjänhistorioiden valossa'. Teoksessa Rahikainen, Marjatta, Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Työteliäs ja uskollinen – Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. SKS: Helsinki, 2006.
- Rahikainen, Marjatta, 'Omat lapset, vieraat lapset, kerjäläislapset'. Teoksessa Hanska, Jussi, Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Huoneentaulun maailma – Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. SKS: Helsinki 2010.
- Ranta, Sirkka-Liisa, *Naisten työt – Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Karisto Oy: Hämeenlinna, 2012.
- Rasila, Viljo, *Teollistumiskauden muuttoliikkeet – Mikrohistoriallinen tutkimus Tampereen seudulta*. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitoksen julkaisuja 7. Tampere, 1983.

- Rasila, Viljo (a), 'Suomalainen yhteiskunta'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Rasila, Viljo (b), 'Torpparijärjestelmä'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Rintala, Taina, *Vanhuskuvat ja vanhustenhuollon muotoutuminen 1850-luvulta 1990-luvulle*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2003.
- Ritamies, Marketta, *Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin – Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D44/2006, Väestöliitto: Helsinki, 2006.
- Räisänen-Toumi, Tarja, 'Vanhuustutkijan retki suomalaiseen kansanperinteeseen'. Teoksessa Oittinen, Riitta, Pitkänen, Kari (toim.), *Kunnanvaivaisesta harmaaksi pantteriksi – tutkielma suomalaisen vanhuuden historiasta*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitos: Helsinki, 1991.
- Saarimäki, Pasi, *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit – Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2010.
- Saarimäki, Pasi, 'Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisessa maaseutuyhteisössä'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria, Niskanen, Heli, Saarimäki, Pasi (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan – Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012.
- Sampio, Seppo, *Sukututkimuksen perustieto*. Atena Kustannus Oy: Jyväskylä, 1996.
- Silvasti, Tiina, *Talonpojan elämä – Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. SKS: Helsinki, 2001.
- Stark-Arola, Laura, *Magic, Body and Social Order – The Construction of Gender Through Women's Private Rituals in Traditional Finland*. SKS: Helsinki, 1998.
- Sulin, Juha, *Kummivalinnat Hämeenkyrössä vuosina 1720–1850*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Tampere, 1994.
- Talve, Ilmar, *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 514. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 2012.
- Tommila, Päiviö, 'Paikallishistorian tutkimus eilen ja tänään'. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.), *Paikallishistoria*. Gummerus: Jyväskylä, 1996.
- Tuomi, Jouni, 'Aetatis hominum – elämänkulun vaiheet antiikin ja keskiajan tutkimuksessa'. Teoksessa Heikkinen, Eino, Tuomi, Jouni (toim.), *Suomalainen elämäntutkimus*. Tammi: Helsinki, 2000.

- Turpeinen, Oiva, 'Häiden aika ja avioitumisikä Suomessa'. Teoksessa Sarmela Matti (toim.), *Pohjo-
lan häät*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1981.
- Turpeinen, Oiva, *Nälkä vai tauti tappoi? – Kauhunvuodet 1866–1868*. Suomen historiallinen seura:
Helsinki, 1986.
- Turpeinen, Oiva, 'Lastensuojelu ja väestönkehitys – Lastensuojelun lääkinöllinen ja sosiaalinen ke-
hitys Suomessa'. Teoksessa Pulma, Panu, Turpeinen, Oiva (toim.), *Suomen lastensuojelun
historia*. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki, 1987.
- Uotila, Merja (a), *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä – prosopografinen analyysi Hollolan käsi-
työläisistä 1810–1840*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 2014.
- Uotila, Merja (b), 'Tavallisuuden tavoittelua – Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen väli-
neenä'. Teoksessa Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne, Kurvinen, Heidi
(toim.), *Historiallinen elämä – biografia ja historiantutkimus*. SKS: Helsinki, 2014.
- Vahtola, Jouko, *Suomen historia – Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Otava: Helsinki, 2012.
- Vainio-Korhonen, Kirsi, *Ujostelemattomat – Kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. WSOY: Hel-
sinki, 2012.
- Verboven, Koenraad, Carlier, Myriam, Dumolyn, Jan, 'A short manual to the Art of Prosopography'.
Teoksessa K. S. B. Keats-Rohan (toim.), *Prosopography. Approaches and Applications – A
handbook*. University of Oxford: Oxford, 2007.
- Vilkko, Anni, 'Elämäkulkua ja elämäkulkukerronta'. Teoksessa Heikkinen, Eino, Tuomi, Jouni
(toim.), *Suomalainen elämäkulkua*. Tammi: Helsinki, 2000.
- Vilkuna, Kustaa H. J., *Katse menneisyyden ihmiseen – valta ja aineettomat elinolot 1500–1850*. SKS:
Helsinki, 2010.
- Vilkuna, Kustaa, *Kihlakunta ja häävuoode – Tutkielma suomalaisen yhteiskunnan järjestäytymisen
vaiheilta*. Otava: Helsinki, 1964.
- Viitaniemi, Ella, *Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen – Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja
Kokemäen kirkon rakennusprosessi 1730–1786*. Tampereen yliopisto: Tampere, 2016.
- Virtaranta, Pertti, *Viljakkalan murrekirja*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 401. Suo-
malaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 1983.
- Visuri, Pekka, 'Sotatapahtumat 1808–1809', Teoksessa Luoto, Reima (toim.), *Suomen sota 1808–
1809*. Fenix-Kustannus Oy: Espoo, 2008.
- Vuorinen, Heikki, *Tauti(n)en historia*. Vastapaino: Tampere, 2002.
- Waris, Elina, *Yksissä leivissä – Ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*.
Helsingin yliopisto: Helsinki 1999.

- Waris, Elina, 'Suurperhe – Työorganisaatio ja perheiden liitto'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Whittle, Jane, 'Servants in rural England c. 1450–1650: hired work as a means of accumulating wealth and skills before marriage'. Teoksessa Erickson, Amy Louise, Ågren, Maria (toim.), *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*. Ashgate: Kent, 2005.
- Wilmi, Jorma, 'Palkolliset ja tilaton väestö'. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino, Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I – Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS: Helsinki, 2003.
- Östman, Ann-Catrin, 'Kaskenpoltosta moderniin maatalouteen'. Teoksessa Häggman, Kai (toim.), *Suomalaisen arjen historia - Säätyjen Suomi*. Weilin+Göös Oy: Porvoo, 2007.

LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTOON KUULUVAT TALONTYTTÄRET

1. Hedvig Johansdotter Härkki s. 1.4.1805, k. 3.2.1806
2. Caisa Maria Johansdotter Härkki s. 19.3.1808, k. 28.5.1809
3. Ester Carlsdotter Ala-Servo s. 17.11.1803, k. 1.9.1809
4. Eva Stina Carlsdotter Ala-Servo s. kesäkuu 1807, k. 4.7.1808
5. Anna Lovisa Mickelsdotter Plihtari s. 5.5.1807, k. 29.8.1809
6. Sara Lovisa Mickelsdotter Plihtari s. 1.3.1810, k. ?
7. Eva Caisa Carlsdotter Hietikko s. 1.3.1803, k. 14.2.1865
8. Eva Johansdotter Monkala s. 1803, k. 17.1.1810
9. Anna Gretha Mattsdotter Uppa s. 1805, k. 7.8.1809
10. Caisa Sofia Mattsdotter Anttila s. 28.4.1800, k. 16.5.1867
11. Ester Ulrica Mattsdotter Anttila s. 14.12.1801, k. ? (lapsena)
12. Maria Albertina Mattsdotter Jyrä s. 30.9.1802, k. 23.4.1867
13. Justina Carlsdotter Muotila s. 9.3.1803, k. 10.1.1873
14. Sara Gretha Henriksdotter Markkola s. 25.9.1807, k. 3.9.1809
15. Eva Lovisa Henriksdotter Markkola s. 11.10.1809, k. 5.5.1815
16. Caisa Britha Jakobsdotter Mäki-Heiskala s. 26.11.1805, k. 9.10.1852
17. Eva Caisa Jöransdotter Pulli s. 14.2.1801, k. 6.8.1871
18. Maria Jöransdotter Pulli s. 26.4.1807, k. 8.1.1838
19. Anna Lena Jöransdotter Pulli s. 30.9.1810, k. 6.11.1877
20. Anna Lena Henriksdotter Haveri s. 7.10.1810, k. 10.6.1867
21. Lena Johansdotter Yli-Jaskara s. 27.7.1803, k. 12.3.1863
22. Lovisa Johansdotter Yli-Jaskara s. 4.1.1808, k. 9.3.1874
23. Eva Johansdotter Yli-Jaskara s. 15.4.1810, k. 2.11.1881
24. Hedvig Andersdotter Ala-Jaskara s. 18.7.1803, k. 6.12.1845
25. Hedvig Mattsdotter Kauppi s. 1801, k. 20.1.1865
26. Eva Lisa Jakobsdotter Muotiainen s. helmikuu 1807, k. elokuu 1811
27. Anna Stina Eliasdotter Penko s. 21.9.1804, k. 21.2.1880
28. Sara Lena Eliasdotter Penko s. 1807, k. 19.5.1868
29. Helena Eliasdotter Penko s. 1809, k. 21.12.1842
30. Lena Caisa Johansdotter Noppa s. 4.1.1801, k. 25.4.1827
31. Maria Albertina Johansdotter Noppa s. 1809, k. 25.5.1864

32. Anna Mattsdotter Kiviniemi s. 1800, k. 2.4.1860
33. Eva Caisa Mattsdotter Kiviniemi s. 27.5.1805, k. ?
34. Anna Lena Carlsdotter Koivisto s. 1801, k. 25.10.1862
35. Johanna Carlsdotter Koivisto s. 26.2.1803, k. 31.10.1880
36. Anna Lena Johansdotter Koivisto s. 1802, k. 1809
37. Lovisa Ulrica Johansdotter Koivisto s. 1.4.1804, k. ? (lapsena)
38. Anna Stina Henriksdotter Koivisto s. 28.3.1801, k. 26.12.1822
39. Hedvig Lovisa Henriksdotter Koivisto s. 27.10.1803, k. 11.6.1808
40. Ester Ulrica Jöransdotter Nikkilä s. 10.2.1803, k. 20.6.1803
41. Catharina Eriksdotter Ollila s. 1802, k. 4.2.1836
42. Eva Henriksdotter Sankari s. 24.12.1803, k. 7.2.1870
43. Johanna Henriksdotter Sankari s. 21.6.1810, k. ?
44. Anna Isacsdotter Sankari s. 28.3.1802, k. 1.10.1802
45. Albertina Isacsdotter Sankari s. 26.11.1804, k. 20.7.1809
46. Anna Mattsdotter Heiska s. 15.12.1802, k. 29.4.1806
47. Anna Henriksdotter Lempi s. 5.12.1806, k. 24.12.1806
48. Maria Henriksdotter Lempi s. 18.11.1809, k. 3.8.1811
49. Hedvig Jöransdotter Säkki s. 31.1.1800, k. 1.2.1800
50. Helena Jöransdotter Säkki s. 1804, k. 26.4.1868
51. Anna Gretha Eriksdotter Nisu s. 16.6.1804, k. 9.3.1830
52. Eva Stina Henriksdotter Sorvari s. 23.4.1801, k. 11.3.1833
53. Carolina Henriksdotter Sorvari s. 28.7.1809, k. 9.12.1842
54. Mari Johansdotter Markkula s. 5.9.1802, k. 11.11.1837
55. Margaretha Jakobsdotter Sikuri s. 5.5.1801, k. 29.11.1890
56. Eva Maria Jakobsdotter Sikuri s. 9.7.1807, k. 1.10.1807
57. Anna Helena Jakobsdotter Sikuri s. 28.12.1808, k. 21.8.1809

LIITE 3: VILJAKKALAN ALUEEN JA NAAPURIPITÄJIEN KARTTA

Lähde: Maanmittauslaitoksen arkisto, Suomen yleiskartta 1866. Karttaa on itse rajattu ja muokattu.